

BÜLTEN'DEN

BÜLTEN

Ocak-Nisan 2008

Yıl 19 Sayı 66

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

Yayın Kurulu **Ali Pulcu, Faruk Deniz,
Mustafa Demiray, Salih Pulcu,
F. Samime İnceoğlu, Nermin Tenekeci**

Fotoğraflar **Cemil Akgül**

Baskı **Elma Basım**

Keresteciler Sitesi 14. Blok No: 1 İkitelli-İstanbul

Baskı Tarihi Mayıs 2008

Vefa Cad. No. 35 34134 Vefa İstanbul

Tel: 0212. 528 22 22 pbx

Faks 0212. 513 32 20

e-posta bsv@bisav.org.tr

www.bisav.org.tr

Ücretsizdir. Dört ayda bir yayınlanır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

BSV HAVADİS 2

KAM Küresel Araştırmalar Merkezi 6

MOLA İşaret Çocukları / Cahit Zarfıoğlu 13

MAM Medeniyet Araştırmaları Merkezi 14

MOLA İşaret Çocukları / Cahit Zarfıoğlu 26

SAM Sanat Araştırmaları Merkezi 27

MOLA İşaret Çocukları / Cahit Zarfıoğlu 38

TAM Türkiye Araştırmaları Merkezi 39

SEVRÜSEFER Çin İzlenimleri / Kadir Temiz 53

MESNEVİ Kaybettiğiniz şeylere hayıflanmayın 60

MECMUA

Kamuoyu ve Dış Politika İlişkisi: Lübnan Krizi Sürecinde İsrail

Abdullah Erboğa 62

Bilim ve Sanat Vakfı yaklaşık çeyrek asırdır bilim, kültür ve sanat alanlarındaki faaliyetleriyle Türkiye'nin kültür birikimine katkıda bulunmaya çalışıyor.

Binlerce seminer ve yuvarlak masa toplantısı, onlarca sempozyum, panel ve sergi, hatırı sayılır sayıdaki yayınları ile bunu ortaya koymaya çalıştı. Bilim ve Sanat Vakfı müteaddit defa, ilgisi ve arayışının insanoğlunun temel ilgi ve arayışının dışında olmadığını, Türkiye'de veya dünyanın başka bir coğrafyasında bu ilgiye ve arayışa, soruları ve çalışmalarını ile değer katan kalburüstü ilim adamlarını ağırlamaktan ve onları genç tecessüslerle buluşturmaktan onur duyduğunu ifade etti; dahası bu çaba ve ilginin öylesine bir heves olmadığını da. Şimdilerde Bilim ve Sanat Vakfı bütün bu çaba ve ilgisini bir üniversite kurarak taçlandırıyor.

İstanbul Şehir Üniversitesi, eğitim-araştırma gibi iki temel kıstası esas alıyor. Bir üniversitenin ancak bu iki alan arasında kuracağı dinamik ve güçlü denge ile varolabileceği inancından yola çıkıyor. İstanbul Şehir Üniversitesi farklı düşünce, disiplin ve geleneklerin kendine yer bulduğu, tartıştığı, tekdüze bütün anlayış ve yaklaşımlardan uzak duran, yapıcı nitelikteki her tür metodik ve teorik açılıma öncülük etmeyi hedefliyor.

Hayır dileyin, hayırda kalın!

İstanbul Şehir Üniversitesi kuruluyor

Bilim ve Sanat Vakfı, "İstanbul Şehir Üniversitesi" adıyla bir üniversite kuruyor. Bilim ve Sanat Vakfı'nın 12 Haziran 2007 tarihli YÖK'e yaptığı İstanbul Şehir Üniversitesi başvurusu, 16 Nisan 2008'de toplanan YÖK Genel Kurulu'nda görüşüldükten sonra 7 Mayıs 2008'de TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul edildi, 22 Mayıs 2008 tarihinde ise 5765 sayılı kanun dahilinde TBMM Genel Kurulu'ndan geçti. 30 Mayıs 2008 tarihinde Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül tarafından onaylanan bu yasa, son olarak 31 Mayıs 2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlandı. Söz konusu yasa 9'u devlet 2'si vakıf olmak üzere 11 yeni üniversite kurulmasını öngörüyordu. İstanbul Şehir Üniversitesi, 2010-2011 döneminde eğitim faaliyetine geçmeyi planlıyor.

Üniversite rektörlüğe bağlı olarak, Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdarî Bilimler, Mühendislik ve İletişim fakülteleri, Yabancı Diller Yüksekokulu, Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri Enstitülerinden oluşacak.

İlim ve fikir hayatında yaklaşık çeyrek asrı bulan varlığıyla Bilim ve Sanat Vakfı gelenekleşmiş düzenli seminer programları ve yetiştirilmesine katkıda bulunduğu akademisyenleri, sempozyum, panel, tartışmalı yuvarlak masa toplantıları, kütüphanesi, iki akademik dergisi ve diğer yayınlarıyla, zaman içinde belki de üniversite kurma liyakatine en fazla sahip ilim ve kültür kurumlarından biri haline geldi.

Ayrıca, İstanbul Şehir Üniversitesi'nin Topخانه'de açtığı irtibat bürosu hizmete başladı.

Bilim ve Sanat Vakfı'nda görev değişimi

Bilim ve Sanat Vakfı Genel Sekreterliğine, Vakfın Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürüten Faruk Deniz getirildi. Bir önceki dönem Genel Sekreterlik görevini yürüten Akif Demirci ise İstanbul Şehir Üniversitesi Genel Sekreterliğine atandı.

Dîvân'ın 23. sayısında da "Medeniyet ve Düzen" var!

Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi geçen sayıda olduğu gibi 23. sayısında da "Medeniyet" ve "Düzen" kavramlarını, felsefî, tarihî, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ele almaya devam ediyor. Falk'un "Jeopolitik Kargaşa ve Medeniyet Çoğulculuğu", Gilpin'in "Küreselleşme Medeniyetler ve Dünya Düzeni", Zielonka'nın "Avrupa'da Yeni-Ortaçağ Düzeninin Yükselişi", Wang'ın "Kadim Çin Dünya Düzeninin Çağdaş Amerikan Dünya Düzeniyle Mukayesesi" başlıklı dosya yazıları yanında, Türker'in "Kalam İlminin Metafizikleşme Süreci", Tanrıverdi'nin "Arap Kültüründe Çeviri Çalışmaları ve Huneyn b. İshâk Ekolü" bu sayıda yer alan makaleler. *Dîvân*'ın bu sayısında ayrıca kitap tanıtımları ve 9 Aralık 2007'de aramızdan ayrılan Prof. Dr. Sabahattin Zaim'e dair bir vefeyât yazısı bulunuyor.

Prof. Dr. Işın Demirkent Tarih Ödülü, Abdülhamit Kırmızı'ya verildi.

Vakfımızın Türkiye Araştırmaları Merkezi'nden Abdülhamit Kırmızı'nın Klasik tarafından yayınlanan *Abdülhamid'in Valileri: Osmanlı Vilayet İdaresi, 1895-1908* isimli kitabı, Dünya Gazetesi tarafından düzenlenen yarışmada Prof. Dr. Işın Demirkent Tarih Ödülü'ne layık görüldü.

Geri Dönüşüm belgeseli Katar'da yarıştı

SAM Hayal Perdesi Sinema Topluluğu'nun çektiği *Geri Dönüşüm* belgeseli Katar'da düzenlenen 4. Uluslararası El Cezire Belgesel Film Festivali'nde profesyonel kategoride yarıştı. Yaklaşık yetmiş filmin katıldığı festivalde otuzdan fazla ülke yer aldı.

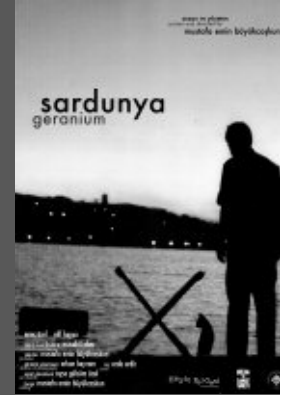
2008 Bahar dönemi seminerleri sona erdi

14 Mart-3 Mayıs tarihleri arasında, toplam sekiz hafta süren Bahar seminerleri, Genel Giriş, Giriş, Temel ve Özel olmak üzere 4 grupta ve 47 başlık altında toplandı.

Sardunya ödül aldı

SAM Hayal Perdesi Sinema Topluluğu'nun Mustafa Emin Büyükcoşkun'un yönetmenliğinde çektiği *Sardunya* filmi 5. Yıldız Kısa Film Festivali'nde En İyi 3. Kurmaca Film ödülünü aldı. Ayrıca 27. Uluslararası İstanbul Film Festivali Hisar Kısa Film Seçisi'ne seçilen film, İtalya'da düzenlenen 16. Cittadella del Corto Kısa Film Festivali'nde de yarışmalı bölüme seçildi.

Notlar 8 çıktı

Adı millî sinema ile özdeşleşen yönetmen Yücel Çakmaklı'yı, Sanat Araştırmaları Merkezi sinema grubunun davetlisi olarak 28 Ocak 2004'te Vakfımızda ağırlamış ve kendisi ile sinema serüveni, Yeşilçam sineması ve millî sinema konularında uzun bir söyleşide bulunmuştuk. Söyleşi, İhsan Kabil'in dönemin baskın entelektüel sinema akımlarını ve Yücel Çakmaklı'nın bu akımlar içindeki yerini özetleyen sunuş yazısı ile daha da zenginleşerek "Yücel Çakmaklı ve Millî Sinema Üzerine" başlığıyla Notlar serisinden çıktı.

XVIII. Yüzyıl Osmanlı Düşüncesinde Bunalım ve Arayış Toplantıları

Türkiye Araştırmaları Merkezi, XVIII. yüzyıl Osmanlı düşüncesinin bunalım ve arayışlarının konu edileceği uzun soluklu yeni bir toplantı serisi başlatıyor. Söz konusu toplantı serisinde literatürde görece ihmal edilen XVIII. yüzyıl Osmanlısı tartışmaya açılacak. İktisattan siyasete, felsefeden tarih yazımına, tasavvuftan sanata birçok sahada ve konuda tebarüz etmeye başlayan tartışmalar uzman konuklarla gündeme taşınacak. Mehmet Genç'in Mayıs ayında yapacağı İktisat ve Siyaset başlıklı konuşma bu serinin ilk konuşması olacak.

Notlar 9 çıktı

Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin 2 Aralık 2006'da düzenlediği "Babasının Kızı: 70. Ölüm Yıldönümünde Fatma Aliye Hanım" paneli Notlar-9 olarak kitaplaştı. Fatma Aliye'yi yalnız edebî kişiliğiyle değil edebiyattan felsefeye, tarihe kadar geniş bir çerçevede ele alan panele Fatma Karabıyık Barbarosoğlu oturum başkanı olarak katılmış, Ahmet Süruri, Nazife Şişman ve İhsan Fazlıoğlu, sırası ile "İyi Eş, İyi Anne, İyi Müslüman: Bir Kadın Filozof Olunca", "Tarih'in ve Tahrir'in Öznesi Olarak Fatma Aliye" ve "Ben'in Tarihi ile Tarihteki Ben Çatışmasında Ahmet Cevdet Paşa Okulu Başarısız mı Oldu?" başlıklarında birer sunum yapmışlardı.

Osmanlıca seminerleri devam ediyor

Türkiye tarihinin en önemli birincil kaynakları arasında yer alan yazma ve matbu Osmanlıca kaynakların genç araştırmacılar tarafından okunup anlaşılabilmesi amacıyla, TAM Osmanlıca okuma grubu tarafından verilen 4. dönem Osmanlıca seminerleri Şubat-Nisan ayları arasında 12 hafta sürdü.

Birinci seviye (matbu), ikinci seviye (el yazması) ve üçüncü seviye (arşiv Osmanlıcası) olmak üzere üç seviyede düzenlenen seminerlerin 5. dönemi ise 3 Mayıs 2008'de başlayacak.

Seminerler ücretsiz olup devam şartı aranıyor.

Bilim ve Sanat Vakfında yönetmenler geçidi

Sanat Araştırmaları Merkezi Aralık 2007’de başlattığı sinema sohbetleriyle yönetmenleri ağırlamaya devam ediyor. Ocak ayında, *Yumurta* adlı filmiyle ulusal ve uluslararası alanda birçok ödül alan Semih Kaplanoğlu davet edildi; filmi ve sinemada zaman kavramı üzerine konuşuldu. Şubat ayında *Masumiyet* adlı filmiyle adını duyuran Zeki Demirkubuz ağırlandı. Yönetmenle sinemada “kötü” fikri üzerine konuşuldu. Mart ayına sinemada gişe başarısı ya-

kalamış *Beynelmilel*’in yönetmeni Sırrı Süreyya Önder’le sinemada politik duruş konusunda bir söyleşi yapıldı. Nisan ayında Yeşilçam sinemasının emektar yönetmenlerinden Feyzi Tuna konuk edildi ve Yeşilçam tecrübesi dinlendi. Mayıs ayında ise Türk Sinemasının önemli yönetmenlerinden Halit Refiğ ile millî sinema meselesi üzerine konuşuldu. Sinema sohbetleri 12 Haziran’da Osman Sınay ile bu sezonu bitirmiş olacak.

TAM Okuma Grubu: Hatıralarla Yakın Tarih

Türkiye Araştırmaları Merkezi, Bizans Kronikleri okumalarının ardından yeni bir Tarih Okumaları programına başladı. Yakın tarihe tanıklık etmiş tarihî şahsiyetlerin hatıraları üzerinden modern tarih okumaları yapılmasının amaçlandığı çalışma boyunca, Emir Şekib Arslan’dan Cemal Paşa’ya, Hüseyin Kazım Kadri’den Çerkes Ethem’e, Zeki Velidi Togan’dan Ahmet

Ağaoğlu’na, Ahmet Emin Yalman’dan Ali Fuat Cebesoy’a, Kazım Karabekir’den Hüsrev Gerede’ye kadar dönemin öne çıkan şahsiyetlerinin hatıraları okunup tartışılacak. Grubun 25 Nisan 2008’de düzenlediği ilk toplantıda Emir Şekib Arslan (1869-1946)’ın *İttihatçı Bir Arap Aydınının Hatıraları* başlıklı otobiyografik eseri ele alındı.

KAM Panel

Ekonomide Kriz Tartışmaları ve 2008'den Beklentiler

Oturum Başkanı: **Mustafa Özel**

**Adnan Büyükdeniz-İbrahim Turhan
Lokman Gündüz-İbrahim Öztürk**

16 Şubat 2008

Değerlendirme: Melih Torlak

Yoğun bir kar yağışının olduğu ve Vefa salonunun neredeyse tamamının dolduğu bir kış akşamı “Ekonomide Kriz Tartışmaları ve 2008'den Beklentiler” başlıklı panel yapıldı. Anlattığı anı ve fıkralar ile dinleyenleri tebessüm ettiren Dr. Mustafa Özel'in oturum başkanı olduğu panelde konuşmacılar, Dr. Adnan Büyükdeniz, Dr. M. İbrahim Turhan, Doç. Dr. Lokman Gündüz ve Doç. Dr. İbrahim Öztürk idi.

2007 Ağustos ayında ABD'nin ipotekli ev kredisi (mortgage) sektöründe ortaya çıkan kriz ve bu krizin 2008 yılına yansımalarının ele alındığı panelde ilk konuşmacı Adnan Büyükdeniz idi.

Küresel piyasalardaki son dalgalanmanın ekonomi gündeminde başlattığı çeşitlilik ile iktisat tarihine geçeceğine dikkat çeken Büyükdeniz, krizin malî piyasalarla ilgili temel varsayımlarımızı geçersiz kıldığını belirtti. Dünya ekonomisi son yirmi yıllık dönemde buna benzer dört kriz yaşadı: 1980'li yıllarda Japon hisse senedi piyasasındaki şişkinlik, 1990'lı yılların ortalarında Doğu ve Güney Asya'da hisse senedi ve gayrimenkul krizi, 1990'lı yılların sonunda Amerika ve Avrupa'da hisse senedi piyasalarında yaşanan kriz ve son olarak

KAM Yuvarlak Masa Toplantıları

KAM PANEL

Ekonomide Kriz Tartışmaları ve 2008'den Beklentiler 16 Şubat 2008

TEZAT

Türkiye ve İran'ın Irak'a Yönelik Politikalarının Mukayesesi Murat Yeşiltaş
29 Şubat 2008

TERCÜMAN-I AHVAL

İran'ın İç ve Dış Politika Gündeminde Son Gelişmeler Hakkı Uygur
28 Mart 2008

2000'li yıllarda gelişmiş ülkelerde yaşanan kriz. Büyükdeniz'e göre, bu krizler arasında bazı ortak özellikler var: Finansal ekonominin reel ekonomiden ayrışması ve kendi başına bağımsız olarak hareket etme özelliği. Diğer bir ifadeyle, hisse senedi ve menkulleştirilmiş gayrimenkul gibi piyasalarda fiyatların olağanüstü şişerek reel ekonomi ile bağlarını koparması. Sonuçta, finansal ve reel ekonominin birbirinden bağımsız hareket eder hale gelmesi. İktisat tarihine bakıldığında, bu tip ayrışmaların uzun süreli olamayacağını ve piyasaların düzeltme yaparak finansal ekonomik değerlerini reel ekonominin değerlerine yaklaştıracağını ifade eden Büyükdeniz, bugün yaşanan olayın bir kriz değil ciddi bir düzeltme olduğuna dikkat çekti. Büyükdeniz'e göre, 2000'li yıllarda özellikle Amerikan piyasasında gayrimenkul fiyatları artarken faiz oranları düştü. Faiz oranlarının düşmesi sonucu artan likidite, mortgage kredilerinde aşırı bir artışa neden oldu. Amerikan bankaları yeni kredi enstrümanları, borçlanma ve likidite araçları oluşturdular (ipotekli

2007 Ağustos ayında ABD'nin ipotekli ev kredisi (mortgage) sektöründe ortaya çıkan kriz ve bu krizin 2008'e yansımalarının ele alındığı panele Dr. Mustafa Özel başkanlık etti.

borç araçları, varlığa dayalı araçlar vs.). Bir birim reel varlık karşılığı dört-beş birim finansal varlık yaratıldı. ABD'de 8 trilyon dolarlık gayrimenkul piyasasının 1 trilyon dolarlık yüksek riskli kredi piyasasındaki bir problem, millî hasılanın 40 trilyon dolara yaklaştığı dünya ekonomisinde kredi piyasasını sarsıyor. Bunu mümkün kılan şey; tek bir üründen birkaç ürün çıkaran ve buna finansal inovasyon denilen yeni kredi araçlarının oluşturulması. Finansal inovasyon (finansal yenilikçilik) ve türev ürünlerle kredinin ödenme riski, bankalar tarafından milyonlarca kişiye dağıtıldı. “Düşük risk yüksek getiri” cazibesine kapılan insanlar, giderek bu havuzu doldurmaya başladı. Amerikalılardan Çinlilere kadar birçok kimse bu işin içine girdi. Sonuçta çok küçük denilen bir piyasa, dünya finansal ekonomiyi etkiledi. Ayrıca bu kriz, gelişmiş piyasaların “yeterince derin, yeterince oturmuş, yeterince yetkin” ve bu piyasaların sanıldığı kadar risksiz, Türkiye gibi gelişmekte olan piyasaların da sanıldığı kadar riskli olmadığını gösterdi. Büyükdeniz, yaşanan krizin Türkiye ekonomisini; reel ekonomi, sermaye hareketleri ve beklentiler kanalı ile etkileyebileceğine dikkat çekti.

Dünyada Ocak ayında bir fırtına koptu ve ilk aşamada sermaye sahipleri piyasalardan çekildi. Ocak ayında Türkiye borsasından 925 milyon dolar ile son sekiz yılın en büyük çıkışı gerçekleşti. İkinci aşamada ise sermayedarların seçici davranacaklarını ifade eden Büyükdeniz, Haziran ayından sonra Türkiye'nin bu seçicilik faktörü ile fayda sağlayacağını tahmin ediyor. Türkiye, bu durumda çıkış veren değil giriş alan tarafta yer alacak. Geçmiş rakamlardan hareketle krizin analizini yapan Lokman Gündüz, bölgesel faktörlerin küresel faktörlere göre giderek daha fazla önem kazandığına dikkat çekti. ABD ekonomisi 1980-90 yılları arasında dünya

ekonomisinde çok önemli bir konumdayken 2000'lerde Çin ve Hindistan gibi ülkeler çok önemli bir konuma geldi. Dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan ekonomik krizin, başka bir bölgeyi eskiden olduğu kadar etkilemeyeceğini, diğer bir ifadeyle coğrafyalar arasında bir ayrışma olduğunu savunan decoupling (ayrışma) teorisinin son zamanlarda giderek daha çok ifade edildiğine değinen Gündüz, bu teoriyi savunan kişilerin dayandıkları temel argümanlar olarak, Amerika ekonomisine herhangi bir şey olsa bile, büyüme oranları ile ortalamayı yükselten Kore, Malezya, Endonezya, Çin ve Hindistan gibi ülkeler sayesinde dünya ekonomisinde daralmanın olmayacağını ileri sürdü. Buna ek olarak, 1960-85 yılları için IMF'nin yaptığı çalışmaya bakıldığında, sanayileşmiş ülkelerde bölgesel faktörler küresel faktörlerden daha önemli hale geliyor. Buradan hareketle, tek bir ülkede ortaya çıkan

ekonomik krizin diğer ülkeleri etkileme gücünün azaldığı ortaya çıkıyor. Fakat dünya ekonomileri arasındaki ayrışma iddiaları için vaktin henüz erken olduğunu söyleyen Gündüz, 2000 sonrası dönemde de ABD'nin dünyanın bir numaralı ekonomisi olduğunu ifade etti ve ayrıca ABD'nin, dünya ihracatında Avro bölgesinden sonra ikinci, ithalatta ise birinci sırada yer aldığına dikkat çekti. Gündüz, eğer ABD ekonomisinde yavaşlama olursa diğer ülkelerin fazla etkilenmeyeceğini fakat resesyon olursa dünya ekonomisinin ciddi anlamda olumsuz etkileneceğini vurguladı.

Türkiye ekonomisine son yıllarda yabancı sermayenin büyük katkı sağladığını belirten Gündüz, giderek artan yabancı sermayenin orta ve uzun vadeli borçlar ile doğrudan yapılan yatırımlardan oluştuğuna dikkat çekti. Gündüz'ün yine bu dönem için dikkat çektiği bir diğer husus, finans piyasalarında Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesi idi. Geçmiş verileri esas alarak IMF'nin hazırladığı rapora göre, ABD ekonomisi %1 düşerse Türkiye ekonomisi %0,04, AB ekonomisi %1 düşerse Türkiye ekonomisi ise %0,25 küçülüyor. Gündüz, ABD ekonomisi krize girerse Meksika ve Kanada'nın bundan ciddi anlamda etkileneceğini belirtti. Dünya ekonomileri giderek ABD'den ayrışıyor. Kendi bölgesindeki ticareti büyük ölçekte arttığı için Çin, giderek ABD'ye daha az bağımlı hale geliyor. Türkiye ise bu krizden iki şekilde etkilenecek: Reel ve sermaye kanalı. Reel anlamda, Türkiye'nin ABD ile ticareti çok küçük miktarda olduğundan doğrudan etkilenmeyecek. Fakat ABD-AB arasındaki ticaret ciddi boyutlara vardığı ve dış ticarete en büyük ortağımız AB olduğu için, Türkiye'nin bu krizden dolayı şekilde etkileneceğini belirten Gündüz, bu etkinin çok büyük olmayacağını tahmin ediyor. Asıl etki ise sermaye kanalından gelecek. Çünkü geçmişe oranla Türkiye'de

finansal entegrasyon oldukça yüksek görülüyor. ABD'de finansal piyasalardaki göstergeler ile Türkiye'deki değişkenler arasında ciddi bir ilişki var. Dolayısıyla bu ilişki sebebiyle Türkiye ekonomisi bu krizden etkilenecektir.

Üçüncü panelist İbrahim Öztürk, krizin Türkiye'nin reel ekonomisine nasıl yansıtacağı hakkında konuştu. Türkiye'deki en kritik konunun, beklentilerin iyi yönetilememesi olduğunu söyleyen Öztürk, bazı zümrelerin ülke beklentilerini düşürme gayretinde olduğunu belirtti.

Yerli ile yabancı senaryolar arasındaki farklılığa dikkat çeken Öztürk'e göre yerliler, Türkiye'nin son 10 yıldaki kriz tarihine ve basında kriz üzerine yazan bazı kişilerin yazılarına bakarak karar verirken yabancılar fırsatlara odaklanıyor. Son yıllarda ekonomik istikrara inanan yabancı sermaye, ülke beklentilerini düzgün tutabilecek bir duruma geldi. Yabancı sermaye olmasaydı Türkiye ekonomisi için olumsuz senaryolar yazılabilirdi. Bu dönem için yabancı sermaye Türkiye'de önemli bir sigorta görevi üstlendi. Öztürk, Türkiye'nin gelecek senaryolarını iyi gören yabancı sermayenin yüksek kârlar elde edebileceğini gördüğü için ülkeye yatırım yaptığına dikkat çekerek, dünyada yaşanan kriz dolayısıyla yabancı sermayenin Türkiye'yi terk edip sığınacağı başka bir liman bulunmadığını iddia etti. Beklentilerin muhafaza edilmesi gerektiğini söyleyen Öztürk, AB'ye üye olma yolunda ilerleyen Türkiye'nin 2013 yılında milli gelirinin 800 milyar doları bulacağını ifade etti. Buna ek olarak, istikrarını muhafaza edip yatırım iklimini düzeltirse 2020 yılında Türkiye'nin 1-1,5 trilyon dolarlık bir ekonomi potansiyeline erişeceğini düşünüyor. Kişi başına düşen milli gelir 5 bin dolardan 15 bin dolara çıkınca Türk insanının bütçesini nereye harcayacağını öngörmek gerektiğini

belirten Öztürk, onlarca yeni sektörün ortaya çıkacağını ileri sürdü.

Öztürk'e göre, nüfusu 70 milyonu aşan Türkiye'deki temel mesele, giderek büyüyen ülke ekonomisindeki pastayı Türklerin mi yoksa yabancıların mı yiyeceği. Örneğin, Türk ve yabancıların işbirliği yaptığı bir reel ekonomide 100 birimlik çıktıya Türkiye 450 milyonluk işgücü, ucuz arsa ve bazı vergi teşvikleri koyuyor. Yabancılar ise sermaye, teknoloji, teknik bilgi (know-how), marka ve sahip olduğu küresel zinciri katıyor. Sonuçta, kârın %80'ini yabancılar alırken yerlilere %20'si kalıyor. Türkiye'nin bu bölüşümden daha fazla pay alması için, teknik eğitim reformunu yaparak nitelikli işçi yetiştirmesi gerekiyor. Türkiye'de kaliteli, yetenekli ve kapasitesi yüksek iş gücü bulunmadığından yabancılar, Türkiye'ye yeni yatırımlar yapmıyor. Türkiye'de toplam araştırmacıların sayısı Siemens firmasından daha az. Bu araştırmacıların yarıya yakını da üniversitelerde çalıştığı ve bu nedenle sanayiden kopuk olduğu için, Türkiye katma değeri yüksek ürünler üretmiyor. Türkiye, bir an önce sosyal güvenlik reformunu yapmalı ve enflasyonla mücadelesini toplam talep üzerinden değil, üretim eksenli, reel ekonomi odaklı bir süreci tetikleyerek yürütmeli. Şu anda, sürdürülebilir bir yol olmayan, tüketimi durdurmak eksenli bir mücadele veriliyor. Halbuki, yapısal önlemlerle ve üretim ekonomisini devreye sokarak enflasyonla mücadele edilmeli. Son olarak Öztürk, önümüzdeki iki yılda Hükümetin açıkladığı reformlar başarılı bir şekilde uygulanırsa, Türkiye'de reel ekonomi büyürken enflasyonu düşürmenin mümkün olacağını söyledi.

Son konuşmacı İbrahim Turhan, diğer konuşmacıların aksine yaşanan olayları "kriz" olarak nitelendirirken bu krizin asimetrik bilgi krizi olduğunu ifade etti. Yaşanan küresel krizin 1990'lı yılların sonunda başla-

Küresel piyasalardaki son dalgalanmanın ekonomi gündeminde başlattığı çeşitlilikle iktisat tarihine geçeceğine dikkat çeken Büyükdenez, krizin malî piyasalarla ilgili temel varsayımlarımızı geçersiz kıldığını belirtti.

dığını belirten Turhan, 1997 Asya krizinin dünya ekonomileri açısından önemli bir kırılma dönemi olduğunu ifade etti. Bu kriz sonrası 1998'de Rusya, Brezilya ve Türkiye, 1999 sonunda ise ABD'de yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucu dünya ekonomisinde bir çöküş yaşandı ve talep kalmadı. Bunun sonucunda, ortak hareket etmek zorunda kalan dünya merkez bankaları, faiz oranlarını tarihin gördüğü en alt seviyeye düşürerek piyasaya para verdi. Faiz oranı ABD'de %1, AB'de %2'ye düştü. Japonya ise faiz oranlarını sıfır yaparak zorla bankalara borçlanma zorunluluğu getirdi. Düşük faizle likidite bolluğu yaşandığını belirten Turhan, 2,5 ila 5 trilyon dolar arasında ihtiyaç fazlası likidite bulunduğunu söyledi.

Turhan, yaşanan krizin içyüzünü ayrıntılı bir şekilde anlatarak konuşmasına devam etti. Finansal inovasyonla oluşturulan likidite bolluğu bir yandan dünya ekonomisinde büyümeyi artırırken diğer taraftan emtia ve gayrimenkul fiyatlarının da artmasına yol açtı.

Yeşiltaş'a göre, bir kırılma olarak algılanan 11 Eylül Türkiye ve İran'ın dış politikasını doğrudan etkiledi.

Bütün merkez bankaları enflasyonla mücadele için faiz oranlarını artırmaya başladı. ABD'de faiz oranları %1'den %5'e geldi. Faizler %1 iken kredi borcu için aylık 300 dolar ödeyen bir aile, faiz oranları %5'e çıkınca bu miktar 1.500 oldu. Ve bu riskli krediler geri ödenmemeye başlandı. Büyük konut kredisi kuruluşları ciddi bir nakit sıkıntısına düşerken yatırım ve tüketim harcamaları giderek azaldı. İşsizlik oranı düşük olmasına rağmen geçtiğimiz dönemde her ay ortalama 200 bin yeni iş imkanı sağlayan ABD ekonomisi, birden bire istihdam oluşturmamaya başladı. Bunun üzerine İngiltere ve ABD Merkez Bankaları, piyasaya likidite vererek krizin etkisini gidermeye çalıştı. Şu anda dünya ekonomilerinde ne olup bittiğinin tam olarak anlaşmadığına dikkat çeken Turhan, Amerikan Merkez Bankası (FED) Başkanı Ben Bernanke'nin, bu krizin maliyetinin 500 milyar doları bulacağını söylediğini fakat bu krizin 2,5 trilyon dolara kadar ulaşabileceğini tahmin ediyor. Öte yandan Turhan, ABD'de kriz olmasına rağmen paranın neden ABD'ye gittiğini iki sebeple açıkladı. Birincisi, mecburiyet; nakite sıkışan, yükümlülüklerini yerine getiremeyen yabancıların elleindeki her şeyi satıp parayı ABD'ye götürmesi. İkinci ise, gelişmekte olan ülkelere yatırım yapanların, ABD'de resesyon olsa bile paralarının dolar ile ödeneceğini, doların da tüm dünyada geçerli bir para birimi olduğunu düşünerek paralarını ABD'ye götürmeleri. Turhan'a göre, 2006 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası işlemeyen piyasayı işler hale getirdi. Eylül ayından beri TCMB faiz oranlarını düşürürken aynı dönemde gelişmekte olan ülkeler ise faiz oranlarını arttırdı. Bu dönemde Türkiye'de enflasyon ana eğilimi aşağı yönlü iken, dünyada yukarı yönlü eğilim gösterdi. İlk heyecanlar atıldıktan sonra, Türkiye'nin getiri oranları belirgin olarak daha yüksek olduğu için, ya-

bancaların ilk çıktıkları ülke Türkiye olsa bile ilk döndükleri ülke yine Türkiye olacak.

Sonuç olarak Turhan, gelişmiş dünya ekonomileri için kötümser, Türkiye açısından ise iyimser bir tablo ortaya koydu.

KAM Tezat

Türkiye ve İran'ın Irak'a Yönelik Politikalarının Mukayesesi **Murat Yeşiltaş**

29 Şubat 2008

Değerlendirme: Ali İhsan Kocatüfek

Küresel Araştırmalar Merkezi tarafından düzenlenen Tezat toplantılarının Şubat ayındaki konuğu Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora yapan Murat Yeşiltaş'tı. Toplantıda Yeşiltaş'ın iki komşu ülke olarak Türkiye ve İran'ın özellikle 11 Eylül sonrası, müşterek komşuları Irak'a yönelik politikalarını ele aldığı makalesi üzerinden tartışıldı. Yeşiltaş Türkiye ve İran'ın Irak'a yönelik güvenlik ve istikrar politikalarını ilk olarak istikrar ve güvenliğin kavramsal olarak ne ifade ettiği, sonra 11 Eylül sonrası uluslararası yapı ile iki ülkenin sürece nasıl cevap verdiği ve son olarak Türkiye ve İran'ın Irak'a yönelik politikaları olmak üzere üç bölümde ele aldı. Yeşiltaş söz konusu politikaların anlaşılması için hem 11 Eylül sonrası genel dünya siyasetini hem de genel olarak Ortadoğu siyasetini dört kavramsal düzlemde ele almak gerektiğini ifade etti. Buna göre tüm bu sü-

reçleri etkileyen temel unsurlar: Uluslararası sistemik dönüşüm, kriz, tarihsel süreklilik ve iç siyasal mekanizmadır. Yeşiltaş ayrıca argümanında *düzen*, *güvenlik* ve *istikrar* olmak üzere üç düzlem öngörüyor. Yeşiltaş, Düzeni büyük güçlerin bölgeye yönelik uyumu olarak açıklarken, düzenin zıddının düzensizlik olduğunu belirtti. 11 Eylül'ün sistemde bir kırılma olduğunu ancak düzen getirmedini ifade eden Yeşiltaş düzenin büyük savaşlardan sonra geldiğini; Napolyon, I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında devletler arasında ilişkileri düzenleyen kurumsal bir yapı oluşturulduğunu, ancak 11 Eylül sonrası böyle bir yapının kurulmadığını belirtti. Yeşiltaş *güvenlik* kavramının artık tüketilen ve duruma göre değişen bir kavram olduğunu, özellikle 11 Eylül sonrası devletlerin güvenlik alıp satmaya başladığını ifade etti.

Yeşiltaş *düzen* ve *güvenlik* kavramlarından sonra son olarak *istikrar* kavramı üzerinde durdu. Güvenliği bölgesel çatışmaların en aza indirilmesi ve aktörler arasındaki siyasal ilişkilerin normal bir seyirde devam etmesi olarak açıklayan konuşmacı, olayların farklı gruplar tarafından farklı yorumlandığını ve 11 Eylül sonrası İran ve Türkiye'nin farklı dış politika gündemlerine sahip olduklarını ifade etti.

Buna göre, bir kırılma olarak algılanan 11 Eylül, Türkiye ve İran'ın dış politikalarını doğrudan etkiledi. ABD'nin Türkiye'ye doğrudan, İran'a ise tersten baskı uygulaması sonucu, iki ülke de baskıyı dengelemek zorunda kaldı.

Konuşmanın son bölümünde Yeşiltaş Irak'a Komşu Ülkeler toplantıları üzerinden iki ülkenin ABD'nin Irak işgaline bakışlarını ve politikalarını değerlendirdi. 23 Ocak'ta savaş başlamadan önce yapılan Birinci Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'nda öncelikle savaşın çıkmasının engellenmesi ve özellikle uluslararası

meşruiyet sağlanmadan Irak'a yönelik bir harekâtın gerçekleştirilmemesi gerektiği üzerinde duruldu. Savaşın başlamasının ardından yapılan İkinci Irak'a Komşu Ülkeler Toplantısı'nda ise, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, tüm uluslararası aktörlerin sürece dahil edilmesi ve Irak'ta istikrarın sağlanması konuları öne çıkarken, İran ve Türkiye arasında Amerika'nın çekilmesi hususunda fikir ayrılıkları yaşandı. Beşinci toplantıdan itibaren Irak'ın da katılımıyla toplantılar daha etkin hale gelmeye başladı. 4 Mayıs 2007'de yapılan toplantıda Birleşmiş Milletler de sürece dahil edildi. Bu toplantılar neticesinde Irak'ta olası bir mezhep çatışmasının önüne geçilmeye çalışıldı, ancak bu amaç nihai olarak gerçekleştirilemedi ve toplantılarda alınan kararlarla Irak'ın iç işlerine müdahil olunması engellenmeye çalışıldı. Toplantının son bölümü dinleyiciler tarafından sorular sorular ve yorumlarla nihayete erdi.

KAM Tercüman-ı Ahval

İran'ın İç ve Dış Politika Gündeminde Son Gelişmeler

Hakkı Uygur

28 Mart 2008

Değerlendirme: Emrah Dokuzlu

Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Tercüman-ı Ahval kapsamında Mart ayında düzenlediği toplantılar İran'ın iç ve dış politika gündemindeki son gelişmeler üzerine idi. Bu konu üzerine Türkiye'deki önemli İran uzmanlarından olan Hakkı Uygur tarafından bir değerlendirme ve sunum gerçekleştirildi.

Uygur'a göre İran'da Devrimden bu yana katılımın en düşük olduğu seçimlerden biri yaşandı; bu da aslında siyasal bir tepki niteliği taşıyordu.

Değerlendirmelerine İran'daki son seçimlerle başlayan Uygur'a göre, aslında bu seçimler birçok gelişmeye işaret ediyor. Bilindiği üzere İran'da son seçimler muhafazakârların üstünlüğü ile sonuçlandı. Bu sonuç birçokları için sürpriz değildi. Ancak, Tahran gibi yoğun nüfuslu bir şehirde dahi, katılımın %30 civarında seyretmesi hayli şaşırtıcıydı. İran İslâm Devrimi'nden bu yana katılımın en düşük olduğu seçimlerden biri yaşandı, ki bu da aslında siyasal bir tepki niteliği taşıyordu.

Katılımın düşük olması ise şu nedenlere bağlanabilir:

- 1- Toplumsal Güvenlik Projesi Kanununun çıkartılması. Bu kanun ile gerek erkekler gerekse kadınlar üzerinde kılık kıyafet düzenlenmesine gidildi.
- 2- Benzin tüketimine getirilen kota. Ahmedinejad benzin tüketimine getirdiği kota ile tarihî bir karara imza attı. Böylece benzin tüketiminde %30-40 civarında tasarruf sağlandı.
- 3- Ekonomik gelişmelerin halkı memnun etmemesi. Özellikle enflasyonun yüksek olması halkın memnuniyetsizliğine yol açtı.

Uygur'a göre, İran'ın siyasî arenasında iki kutup var: Reformistler ve Muhafazakârlar. Reformistler radikal bir niteliğe sahip olmamakla beraber devlet yapılarında daha demokratik ve liberal bir değişimi öngörüyor. Batı ile ilişkilerin daha fazla iyileştirilmesini ve Devrimden bu yana gerilen ilişkilerin süreç içerisinde düzeltilmesini planlıyorlar. Bu amaca en uygun siyasetçi portresi belki Hatemi idi, lakin o da şu anda resmî görevde değil. Buna karşın Muhafazakârlar ise, son otuz yıl içerisinde daha devletçi hale geldi. Reformistlerin bütün taleplerine karşı menfi bir tutum sergilememekle beraber, özellikle Soğuk Savaş sonrası şer güçler tarafından çevrelenen İran'ın böyle kritik bir dönemde değişimi kaldıramayacağını vurgulayarak, bu zemin üzerinden kendi siyasî meşruiyetlerini devam ettiriyorlar.

Özellikle 11 Eylül sonrası, İran gerek iç gerekse dış politikalarını güvenlik endekslili oluşturmaya başladı. Kendince haklı nedenleri olan İran, uranyum zenginleştirme faaliyetlerine bu tarihten sonra hız verdi. Bu noktada İran, Körfez ülkeleri için aslında ciddi bir tehdit oluşturdu; Körfez ülkelerinin tamamının nüfusunun ancak Tahran'ın nüfusu kadar ettiği hatırlandığında tedirgin olmakta haklılar.

Mahmud Ahmedinejad'ın siyasî portresine de değinen Uygur, onu İran siyasetinin baş aktörlerinden biri yapan iki noktaya dikkat çekti: Tahran Belediye Başkanlığı dönemindeki mütevazı yaşamı ve Hatemi döneminde düşük olan petrol fiyatının yükselmesi. Petrol konusunda da, İran'da petrolün öneminin anlaşılmasız İran siyasetinin de anlaşılamayacağını belirtti. Zira İran tarihindeki devrimlerden birçoğunun altında yatan en önemli nedenlerden birini petrol politikaları oluşturuyor.

İran'ın iç güvenliği konusunda ise iki unsurun altını çizdi: Polis ve Devrim Muhafızları.

Uygur son olarak ABD-İran gerginliğine değindi. Buna göre, savaş muhtemel seçenekler arasında bulunmuyor; fakat olası bir savaş İran toprakları üzerinde değil, Lübnan ve Irak üzerinde yaşanacak. Ki son birkaç yıldır yaşanan hadiseler, bu sürecin kısmen de olsa başladığını gösteriyor. Özellikle İran'ın Irak üzerindeki siyasî etkisi artık ABD tarafından bile göz ardı edilemiyor.

Günümüz siyasî gelişmeleri için tek taraflı çok merkezlilikten bahsedilse de, İran'ın Rusya ile stratejik ortaklığının yanı sıra, Şangay İşbirliği Örgütüne gözlemci niteliğinden sonra üyelik için de başvurması, dünya siyasetinde yeniden bir denge arayışını ve çift kutuplu çok merkezlilik kavramını akla getiriyor.

İşaret Çocukları

Cahit Zarifoğlu

*Yasin okunan tütsü tüten çarşılardan
Geçerdi babam
Başında yağmur halkaları*

*Anam yeşil hırkalar görürdü düşünde
Daha ilk güzelliğinde
Alnını iki dağın arasına germiş
Bir devin göğsüne benzer
Göğsünden dualar geçermiş*

*Çarşılar ellerinde ekmek iğneleri
Cami avlularına açılan
Havuz sularına kapılan çocuklar
Görmeden güneşin bütün renklerini
Götürmezlerdi dükkândaki babalarına
Ocaktan akan kaynar yemekleri
Nenelerinin koyduğu avuç taslarına*

MAM Dîvan Toplantıları

İran'da İslâm Felsefesi (Dünü, Bugünü)

Abuzer Dişkaya

1 Mart 2008

Değerlendirme: Erdal Yılmaz

Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından tertip edilen Dîvan toplantılarının Mart ayı konuğu olan İran'da İslâm Felsefesi ve Kelamı alanında lüksek lisans yapan Abuzer Dişkaya, "İran'da İslâm Felsefesi (Dünü, Bugünü)" başlıklı sunumunu dinleyicilerle paylaştı.

Dişkaya, *İslâm Felsefesi* ibaresinin kullanımı konusunda bir mutabakat oluşmaması hasebiyle ihtiyatlı davranmak gerektiğini söyleyerek sözlerine başladı. İran'da İslâm felsefesinin nasıl bir seyir takip ettiğini anlatmadan önce genel olarak İslâm felsefesinin geçişine dair kısa bir değinide bulunmanın iyi olacağını ifade ederek şunları söyledi: "İskenderiye'de Antik Yunan'dan kalan miras üzerine yapılan çeşitli çalışmalar, hicri ikinci yüzyılla birlikte İslâm dünyasına aktarılmıştır. Bu çevirilerin öncesinde, Mu'tezile adıyla anılan Müslüman düşünürlerin, aklı temel alarak nassı açıklama çabalarının sonucunda oluşturdukları birikim, felsefeyle meşgul olanlara önemli imkânlar sağlamıştır. Müslüman filozofların ilki olarak kabul edilen Kindî, genellikle felsefe terimlerine Arapça karşılıklar bulmaya çalışmış, Fârâbî ise Kindî'nin hazırladığı zeminde daha da ilerleyerek kendisinden sonra gelecek olan İbn Sînâ için uygun ortamı oluşturmuştur. Meşşâî felsefe geleneğinin zirve ismi olan İbn Sî-

nâ, kendisinden önceki birikimi bir üst noktaya taşıyarak felsefi bir sistem içinde tutarlı bir şekilde işlemeyi başarmıştır."

Meşşâî felsefenin temel özelliğinin, istidlali akılla yani mantık kurallarına riayet eden akılla bütün varlık katmanlarının hakikatinin elde edilebileceği düşüncesi olduğunu söyleyen Dişkaya, bu felsefe geleneğinin söz konusu özelliğinden dolayı mutasavvıflar ve mütekellimler tarafından eleştirildiğini belirtti. Kelamcılarının eleştirilerinin gerekçelerini ise şu sebeplere da-

MAM Yuvarlak Masa Toplantıları

DİVAN TOPLANTILARI

İran'da İslâm Felsefesi
(Dünü, Bugünü) Abuzer Dişkaya
1 Mart 2008

TEZGÂHTAKİLER

Nurettin Topçu'nun Yaşamı ve Fikir Mücadelesi: Fırat Mollaer
Sosyolojik ve Felsefi Bir Analiz 22 Ocak 2008

Bilim-Din İlişkisi Nasıl Ele Alınabilir? İshak Arslan
16 Şubat 2008

Tesettürün Teorikleştirilmesi Sühayb Öğüt
15 Mart 2008

TARTIŞMALI TOPLANTI DİZİSİ

Modern Döneme Geçişte İslâmî İlimler M. Sait Özervanlı
Tasavvuru 2: Yenilikçilerin Klasik Kelam Algısı İlyas Çelebi (Müzakereci)
5 Ocak 2008

Modern Döneme Geçişte İslâmî İlimler M. Suat Mertoğlu
Tasavvuru 3: Modern Dönemde Kur'an Tefsiri Ömer Türker (Müzakereci)
23 Şubat 2008

Dişkaya, Molla Sadra'dan sonra İşlâm felsefesinin iki yüz yıl boyunca duraklama devrine girdiğini, ancak Sadra şarihi Sebzevarı'nın çalışmalarıyla tekrar bir canlanmanın yaşandığını söyledi.

yandırdı: “Birincisi, Meşşâi felsefe geleneğinin burhanî yöntemle, Allah'ın ilmi, âlemin kadim olup olmadığı ve cismanî haş meselelerinde elde ettiği sonuçların kelimacıların anladığı dinle örtüşmemesi; bir diğeri ise aklın bazı metafizik hakikatleri elde etme yetisine sahip olmamasıdır.” Gazzâlî'nin, istidlâlî akıl ile tüm varlık mertebelerinin hakikatinin keşfedilemeyeceği eleştirisinin Gazzâlî sonrası İşlâm dünyasında gittikçe kabul görmeye başladığını belirten Dişkaya, bu eleştirinin dikkat çektiği eksikliği vahiy yoluyla tamamlamaya çalışan Felsefi Kalam Okulu ile yine bu eksikliği keşf, şühûd ve müşahede yoluyla gidermeye çabalayan İrfanî Okul'un ortaya çıktığını dile getirdi. Bu iki okulun felsefeye dışarıdan yaptığı eleştirilere içerden bir üçüncüsü, yani Sühreverdî'nin eleştirisinin de katıldığını belirtti. Dişkaya, Sühreverdî'nin temel görüşünü ise şöyle özetledi: “Sühreverdî, istidlâlî akılla ulaşılamayacak hakikatlere, nefsin, riyazet yoluyla günahlardan arınması sonucu ulaşabileceğini iddia etmiş, istidlâlî ve kıyasî bir yöntem üzerine şühûdî bir felsefe kurmuştur.” Meşşâi felsefeye içeriden ve dışarıdan yapılan eleştirilere, bu geleneğe mensup İbn Rüşd ve Nasîruddîn Tûsî gibi isimlerin cevaplar verdiğini ifade eden Dişkaya, ancak Tûsî'nin Konevî'ye istidlâlî aklın irfanî hakikatleri keşfetmede yeterli olmadığı şeklindeki itirafının da gösterdiği gibi, Gazzâlî tarafından bu geleneğe yapılan eleştirinin iyice yerleşmiş olduğunun görüldüğünü belirtti.

İşlâm felsefesinin İşan'daki serüveninin özellikle on beşinci yüzyılda şiraz Okulu'nun ortaya çıkmasıyla belirginlik kazandığını söyleyen Dişkaya, bu okuldan hassaten Saadeddin Deştekî, Gıyaseddin Deştekî ve Celaledin Devvânî'nin isimlerini zikretti ve bunların aynı zamanda din adamı olmalarının önemini vurguladı. İşan'da İşlâm felsefesinin seyrinin, Safevî Röne-

sansı döneminde Sünnî ilim merkezleri olan Bağdat ve Nişabur'un karşısına bir şii ilim merkezi haline getirilen İşfahan Okulu'nun çıkarılmasıyla değiştiğini söyledi. Çünkü İşfahan, birçok şii âlimin gelecek ders vermeye başladığı ve Molla Sadra'ya ortam hazırlayan, özellikle Mir Damad, Mir Findiriskî ve şeyh Bahauddin gibi önemli isimlerin ikamet ettiği bir yer olmuştur. Dişkaya, bu isimlerden Mir Damad'ın “mahiyet'in asıl vücûd'un itibarî olduğu” ilkesi ile *hudûs-ı dehrî (sonsuz yaratma)* öğretisinin Molla Sadra açısından önemli olduğunun altını çizdi.

Dişkaya'ya göre söz konusu okulun en önemli siması, Gazzâlî ile başlayan süreci kendi sistemi içinde nihai noktasına ulaştırmış olan Molla Sadra'dır. Çünkü Molla Sadra kendisinden önce yapılamayanı yapmış; yani kalam, akıl ve irfanı bir araya getirmiştir. Bunu nasıl başardığına gelince, iki bilim dalının birbirinden ayrımının ya konusu ya yöntemi ya da amacı itibariyle olması gerektiği genel kuralını aktaran Dişkaya, Molla Sadra'nın kelamı, irfanı ve felsefeyi amaçta birleştirdiğini ifade etti. Vahiyle bildirilen, istidlâlî akılla kavranan ve şühûdla keşfedilen hakikatin aynı hakikat olduğuna inanan Molla Sadra, bu hakikati felsefesinin en temel ilkesi olan *asalet-i vücûd* ilkesi ile açıklamaya çalıştı. Dişkaya, bu ilkenin ne anlama geldiğini özetle şu şekilde açıkladı: “Molla Sadra, buradaki mahiyet'i tamamen zihnî bir kavram olarak ele alıyor, vücûd'u da mutlak yokluğun karşıtı olarak kullanıyor ve dış âlemden var olan şeyin de vücûd olduğunu, mahiyet olmadığını söylüyor. Hakikatin tek olduğunu onun da varlık olduğunu, ama mutasavvıfların anladığı anlamda *bir* değil, mertebelerden oluşan *bir birlik* olduğunu, bunun da kısaca *çoklukta birlik ve birlikte çokluk* ibaresiyle özetlenebileceğini zikrediyor.” Daha sonra Dişkaya, Molla Sadra'nın *cevherî hareket* yani

Mollaer'e göre Topçu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişen ve İslâmcılık ile Turancılığa karşı Anadolu-cu milliyetçiliği savunan eleştirel fikir akımlarının etkisinde kaldı.

"Var olan her şey zâtı itibarıyla hareket ediyor" ilkesi ile "ittihad-ı akıl ve makûl (akıl ve makûl birliği)" ilkesine de kısaca değindi.

Molla Sadra'dan sonra İran'da İslâm felsefesinin iki yüzyıl boyunca bir duraklama devri yaşadığını ifade eden Dışkaya, bu felsefede, Sadra şarihi ve bütün felsefe konularını ele alan *Manzume* adlı kitabın müellifi Sebzevarî'nin çalışmalarıyla birlikte tekrar bir canlanmanın yaşandığını söyledi. Bu geleneğin, sonraki dönemlerde Muhammed Hüseyin Tabatabaî eliyle Kum eğitim müfredatına sokulduğunu belirtti. Dışkaya, Tabatabaî'nin S. Hüseyin Nasr ve Murtaza Mutahharî gibi öğrenciler yetiştirdiğini ve bunların en önemli özelliklerinin Batı felsefesiyle İslâm felsefesini mukayeseli olarak ele almaları olduğunu ifade etti. Tabatabaî'nin bir diğer öğrencisinin, günümüzde İran Devrimi'nin resmî ideolojisinin yani *velayet-i fakih* öğretisinin ideoloğu haline gelen Misbah Yezdî olduğunu dile getiren Dışkaya, yine geleneksel tarzda felsefe yapan bir başka ismin Cemal Amulî olduğunu söyledi.

Geleneksel tarzda felsefe yapanların karşısında, üniversitelerde Abdulkerim Süruş, Mustafa Melikyan ve Müçtehid Şebusterî gibi felsefecilerin bulunduğunu, bunların modernist olmalarının yanı sıra geleneği de bir şekilde önemseyen, ona modern hayatta bir yer verme kaygısı taşıyan isimler olduğunu söyleyen Dışkaya, bu anlamda üniversitede bulunup da İslâm felsefesini savunan İbrahim Dinanî ve Tebrizli bir Azeri olan Yahya Yesribî'ye dikkat çekti. Bugünün İran'ında İslâm felsefesiyle ilgili kitapların aşağı yukarı aynı içeriği yansıttığını ve felsefenin kelama bir mukaddime olarak okutulduğunu belirten Dışkaya'nın, *İslâm felsefesinin* özelde İran havzasındaki serüvenini konu edinen keyifli sunumu, katılımcıların soruları ve katkılarıyla nihayete erdi.

MAM Tezgâhtakiler

Nurettin Topçu'nun Yaşamı ve Fikir Mücadelesi: Sosyolojik ve Felsefî Bir Analiz

Fırat Mollaer

22 Ocak 2008

Değerlendirme: Muhammed Talha Çiçek

Son dönem Türk düşüncesinin önde gelen isimlerinden Nurettin Topçu'nun değerlendirildiği sunumda, ilk olarak Topçu'nun içine doğduğu ortam ve bu ortamın düşüncelerine olan etkisi ele alınmıştır. Mollaer'e göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişen ve İslâmcılık ile Turancılığa karşı Anadolu-cu milliyetçiliği savunan eleştirel fikir akımlarının etkisinde kalan Topçu, buna sosyalizmi de katarak Anadolu-cu sosyalist bir bakış açısı kazanmıştır. Topçu, *coğrafyaya dayanan vatan* temelindeki iddialarını paylaşırsa bile, Anadolu-culuğu felsefî açıdan genişletmiş; tasavvufî-mistik bir yaklaşımla yeniden yorumlamış ve sosyalizmle buluşturarak daha toplumsal bir içerikle zenginleştirmiştir.

Sunumda Mollaer ikinci olarak Nurettin Topçu'nun Batı karşısındaki tutumu üzerinde durarak bu tutumla *hareket* felsefesi arasındaki ilişkiyi vurguladı. Modern bilimsel düşünceyi vatana getirmeye uğraşan Promete idealizmine sahip Türk öğrencilerinden farklı olarak o, vatanda eksik olduğunu düşündüğü metafizik *hareket* (felsefesi) üzerine odaklanmıştır.

Mollaer'in sunumunda öne çıkan ve Topçu'nun düşünce dünyasında etkili olan bir diğer düşünür de Mehmet Akif'tir. Topçu'nun, ahlâk felsefecisi olma-

dan önce ahlâkın metafizik kökenlerini ve ahlâkî yaşayışın örneğini Mehmet Akif'in ahlâkî yaşam tarzında, ahlâkçı ve lirik şiirlerinde bulduğu söylenebilir. Ayrıca, Topçu'nun politik tutumunda Âkif'in payını özellikle vurgulamak gerekmektedir.

Mollaer'in vurguladığı bir diğer nokta da Nurettin Topçu'daki Batı etkisinin kaynağıdır. Fransa'da felsefe, ahlâk, sanat tarihi, sosyoloji ve psikoloji öğrenimini tamamlayıp felsefe doktorasını Blondel'in yanında yapması Topçu'nun düşünceleri üzerinde belirleyici bir etki bırakmıştır. Özellikle hareket felsefesinin oluşumunda Blondel'in doğrudan bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Mollaer'in vurguladığı bir diğer nokta da Topçu'nun tasavvuf anlayışı üzerindeki Massignon etkisidir. Özellikle Hallac-ı Mansur'u keşfetmesinde Massignon'un etkisi büyük olmuştur. Bununla birlikte Topçu, Massignon'un aksine tasavvufun ilk dönemleriyle ilgilenmekten ziyade Yunus Emre ve Mevlâna gibi Anadolu sufiliğinin önde gelenleriyle daha fazla meşgul olmuştur.

Topçu, Mehmet Âkif ve Hüseyin Avni'de bulduğu yaşayan isyan ahlâkçısı ve hareket adamı modelini Blondel, Bergson ve Massignon'un felsefî görüşlerinden yardım aldıktan sonra felsefî bir senteze kavuşturmuştur.

Son olarak Topçu'nun Türk düşünce dünyasındaki yerine değinen Mollaer, onun Türkiye'de hareket ve metafizik konularında çalışan ilk düşünür olduğunu ifade etti ve Türk düşünce dünyasında derin izler bıraktığını vurguladı. Topçu'nun çıkardığı dergi çeşitli kesintilere uğramasına rağmen özellikle 1950 sonrası Türkiye'nin düşünce hayatında bir ekol olmuş, çoğu zaman (gelişigüzel bir biçimde) *sağ* olarak anılan bir

akımın entelektüellerini bir araya getirmiş ve Anadoluçuluk, Anadolu Sosyalizmi, İslâm Sosyalizmi, yeni tasavvufçuluk gibi isimlerle anılan bir akımın temsilciliğini yapmıştır.

Katılımcıların yorum ve eleştirileriyle renklenen sunum, canlı ve zevkli bir tartışmayla nihayet bulmuştur.

Bilim-Din İlişkisi Nasıl Ele Alınabilir?

İshak Arslan

16 Şubat 2008

Değerlendirme: E y ü p S ü z g ü n

Medeniyet Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen Tezgâhtakiler dizisinin Şubat ayı konuğu Dr. İshak Arslan'dı. "Yirminci Yüzyıl Doğa Tasavvurunda Bilim-Felsefe-Din İlişkisi" adıyla Marmara Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı'nda doktorasını tamamlamış olan Arslan, "Bilim-Din İlişkisi Nasıl Ele Alınabilir?" adıyla gerçekleştirdiği sunumunda, günümüzde çok tartışılan bir konuyu ayrıntılı bir şekilde masaya yatırdı.

Konuşmasına, 20. yüzyıl doğa tasavvurunda ortaya çıkan iki büyük gelişmenin (makro ve mikro alanlarda var olan anlayışları tamamen değiştiren, sırasıyla, Görelilik Teorisi ile Kuantum Fiziği) insan, tabiat ve Tanrı telakisinden oluşan üst ilişkiler ağını ciddi biçimde etkilediğini belirterek başlayan Arslan, yaşanan bu köklü dönüşümün *bilim-din, siyaset-toplum, ekonomi-ahlâk, teknoloji-çevre* ilişkisi vb. alt ilişkiler ağını da kaçınılmaz biçimde dönüştürdüğünü ifade etti.

Arslan, “Neden bilim ve din arasında zorunlu bir çatışmadan veya ilişkiden söz edelim?” sorusuna cevap aradı.

Arslan, bu dönüşümlerin etkisiyle özellikle 1950 sonrasında farklı birçok yaklaşımın geliştirildiğini, ancak sunumunda bunlar içinde sadece bilim-din eksenli olan tartışmalara değinerek bilim-din ilişkisinin nasıl ele alınabileceği hususunda yeni bir açıklama tarzının imkânı üzerinde duracağını vurguladı.

Belki de akla ilk gelecek soru, “Neden bilim ve din arasında zorunlu bir çatışmadan veya ilişkiden söz edelim?” olacaktır. Arslan’ın bu konudaki cevabı oldukça netti: Bilimin araştırma nesnesi ve araştırma sahası zorunlu olarak tabiat iken, dinin özü ve kaynağı olan vahiy muhataplarıyla yine tabiat zemininde ve tabiatla tutarlılık içinde buluşmak zorundadır. İkisi de evrene ve doğaya ilişkin bir şey söylediği veya aynı olguya her iki alandan farklı cevaplar geldiği için aralarında (tabiat zemininde) zorunlu bir ilişki ortaya çıkmaktadır. 20. yüzyılda, din ile bilim arasındaki bu zorunlu ilişkiyi açıklayacak birtakım modeller ortaya konulmuştur. Arslan bu modellerin şu ortak özelliklere sahip olduğunu belirtti:

- (1) Söz konusu modeller fizik başta olmak üzere doğa bilimlerinin sonuçlarından yola çıkmaktadır.
- (2) Bilim ve din arasında zorunlu bir ilişki vardır, din adına bilim alanı veya bilim adına din alanı devre dışı bırakılamaz.
- (3) Alana dair yorumlar/açıklamalar eskiden sadece din adamları ve felsefeciler tarafından yapılırken, 20. yüzyılda artık bilim adamları da bu halkaya katılmıştır.
- (4) Modellerin tümünde bilim ve dinden, sırasıyla, modern bilim ve Hıristiyanlık anlaşılmaktadır.

Ardından Arslan önemli olan modellerin birkaçından kısaca söz ederek, bunları temsilen halen yaygın olarak kullanılan ve sıkça atıfta bulunulan Ian G. Barbour’un dörtlü tipolojisini içeren modelini örnek ola-

rak tartıştı. Arslan’ın ifadeleriyle, bilim ve din ilişkisini “Çatışma, Bağımsızlık, Diyalog ve Entegrasyon” olarak dörtlü bir tipoloji çerçevesinde inceleyen Barbour, çağdaş doğa tasavvurunun temel bulgularını tek tek uyguladığı bu tasnifte diyalog ve entegrasyona teka-bül eden *eleştirel realizmi* kabul etmektedir. Süreç felsefesinin titiz bir kullanımı ile doğa teolojisine sempati duyduğunu ifade eden Barbour, yönteminin öznel ve yanlı olabileceğini, sınıflandırma girişiminin sonuçta Batılı bir temayülü yansıtabileceğini ve Doğu geleneğine mensup yazarların farklı bakış açıları geliştirebileceğini de belirterek alternatif yöntemlerin imkânını daha baştan teslim etmektedir.

Barbour’un modelinin dört ögesi olan çatışma, bağımsızlık, diyalog ve entegrasyonun hem tek başlarına birçok sorunlar taşıdığını hem de ortak çelişkiler barındırdığını belirten Arslan, konuşmasının devamında bunların geniş bir eleştirisini yaptı. Sunumun sonlarındaki şu sözleri adeta konuşma boyunca peşine düştüğü soruya (Bilim-din ilişkisi nasıl ele alınabilir?) verdiği cevabın bir özeti gibiydi: “Alt ilişkiler grubuna dahil olan bütün ikincil alanlar gibi, bilim-din ilişkisi de bağlı bulunduğu üst ilişkiler ağından (Tanrı, Evren, İnsan) yalıtılarak müstakil olarak incelenemez. Üst ilişkiler ağı arasındaki ilişki biçimi ne kadar sağlıklıysa bilim-din ilişkisi de o kadar sağlıklı veya tersi olur. İlişkisel çözümlenme en üst mertebede tamamlanıp aşama aşama yatay ve dikey düzlemde bütün alt birimlere uygulanabilmelidir. Bilim-din ilişkisi analizinde ölçüt olarak, Barbour’da olduğu gibi çatışma-uyum eksenli modeller yerine, ‘bir açıklama teşebbüsünün üç ana kavramı (özgürlük, eylem/fiil ve adalet) eşzamanlı ve tutarlı olarak açıklayabilme yeteneği’ esas kabul edilmelidir. Buradaki bilimi ‘nisbi bilim’, dini ‘mutlak din’ ve insanı da ‘adil insan (insan-ı kâmil)’ olarak ele alabiliriz.”

Öğüt, sunumu boyunca, egemenliğin, biri pornografik diğeri tesettürlü olan iki uç noktada kendini nasıl ortaya koyduğunu anlattı.

Arslan'ın bir saati aşan bu zengin konuşmasının ardından, yaklaşık bir saat süren tartışma bölümüne geçildi. Bilim-din ilişkisine dair değişik alanlardan gelen sorularla daha da zenginleşen toplantı, kalabalık bir dinleyici topluluğu tarafından takip edildi.

Tesettürün Teorikleşmesi

Süheyb Öğüt

15 Mart 2008

Değerlendirme: Ümit Aksoy

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Tezgâhtakiler başlıklı toplantı serisinin Mart ayındaki konuğu "Tesettürün Teorikleştirilmesi" adlı sunumuyla Süheyb Öğüt'tü. Öğüt'ün hazırladığı sunum metninin alt başlığı "Pornografi ve Tesettür: Egemenliğin İki Diferansiyeli" idi. Bu başlık önemliydi; zira Öğüt sunumu boyunca, egemenliğin, biri pornografik diğeri tesettürlü olan iki uç noktada kendini nasıl ortaya koyduğunu anlatmaya çalıştı.

Bu anlamda Öğüt öncelikle pornografik olanın ne olduğunu anlatarak başladı sunumuna. Buna göre pornografik olan tam olarak, beden mahrem olana ait nüanslarının ihlal ya da teşhir edilmesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle pornografi, bir kişinin sadece kendisine ait bedensel uzuvlarının korunmadığı, korunamadığı, mahrem olanın ötelendiği yegâne etkinlik modudur. Buna mukabil tesettür ise, tam da bu mahrem olanın korunması, onun bu kişisel olana ait alanın tekrar kendisine iade edilmesi anlamına gelmektedir.

Öğüt'ün, sunumuna temel teşkil eden Gorgio Agamben'in, "Kutsal İnsan" adlı metni üzerine yapılan bir

mülakattan aktardığı üzere, Agamben "Ben hayat-biçimleri ve hayat tarzları kavramları üzerine çalışmak istiyorum. Bir hayat-biçimi olarak isimlendirdiğim, kendi biçiminden hiçbir zaman ayrılmayan bir hayattır; içinde çıplak hayat gibi bir şeyi ayırmanın asla mümkün olmadığı bir hayattır. Ve burada mahremiyet kavramı devreye girmekte" olduğunu söylemektedir. Agamben için mahremiyetin bu kadar önemli olmasının nedeni (ki bu Öğüt'ün bütün sunum boyunca geliştirerek ilerleyeceği öz motife tekabül etmektedir), ilk siyasal etkinliğin tam da mahrem olan üzerinden kendini ortaya koymasındır. Agamben'e göre Antik Yunan'da yaşam doğal hayat (zoe) ve hayatın cüzi bir şekli (bios) olarak ikiye ayrılıyordu. Aristo basit doğal hayatı, polisten yani şehrin -daha doğru bir ifadeyle politikanın- kurulmasından katı anlamda dışlamakta ve oikosun (evin) alanı içine hapsedmektedir. Böyle yaparak ise Aristo polisi, hayat (zen) ile iyi hayat (eu zen) arasındaki karşıtlık olarak tanımlamaktadır. Öğüt'e göre Agamben'in Aristo'dan yola çıkarak dile getirdiği bu fark önemlidir, zira egemenliğe dair temel tartışma bu farktan dolayı ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak, iyi hayatla hayat arasındaki ayrımın oluşturduğu fark yahut yarı/yarıлма, egemenin kendini konumlandığı o belirsiz mıntıkadır. Bu anlamda egemenin (devletin) iktidarının doğal hayat (zoe) üstündeki birtakım güç kullanma durumlarını ihtiva eden biyosiyasal mekanizmanın kurulum amacı bu hareketle birlikte ortaya çıkmaktadır. Daha doğru bir deyişle, modern devlet aygıtı, Aristo'nun bu ayrımı üzerinden kendini tanımlayarak modern devlet olmanın biyosiyasal ufkunu yerine getirmiş olacaktır.

Öğüt'e göre, bu anlamda egemen iktidarın ilk hareketi işte bu biyosiyasal bir beden yaratma eylemidir as-

lında. Modern demokrasi, bu anlamda, ta en başından beri kendini zoe'nin doğrulanması ve kurtuluşu olarak sunmakta, sürekli olarak kendi çıplak hayatını bir hayat tarzına dönüştürmeye ve deyim yerindeyse, zoe'nin bios'unu bulmaya çalışmaktadır. Modern demokrasinin zoe'nin bios'unu bulmaya olan alâkası ise, pornografiyi modern siyasetin temel özü ya da eşiği haline getirmektedir. Buna göre modern egemenlik söz konusu olduğunda, egemen, neyin mahrem neyin pornografik olduğuna verilen kararlar birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu meyanda pornografik olanın ve aynı şekilde mahrem olanın pratik hayattaki anlamını da içine alacak bir şekilde fakat daha geniş bir anlama tekabül ettiğini belirtmek gerekmektedir. Modern demokrasinin, bedenler üzerinden işleyen bir siyaset etme tarzı, biricik amacınınsa cinselliğin kurtuluşu ve özgürleşmesi olarak ortaya çıkmasının nedeni, mahrem olana yapılan bu temel vurgudur. Buna göre, mahrem ile pornografik olan arasındaki ayrıma karar verendir egemen. Ve modern hayatın yahut siyasetin ufku tam da bu yüzden biyosiyasal bir ufukta kendini konumlandırmaktadır. Öğüt bütün bunlardan sonra tesettürle ilgili sıkıntılardan yahut meydana gelen durumların, liberal bir eylem olarak kodlanan birtakım özgürleşim hareketlerinin zıt noktasında durduğunu söylemekte; fakat bunun gerçek anlamda bir özgürleşim olması bir yana, egemenin, kendisini her defasında var kıldığı bir mod olmaktan başka bir anlama gelmediğini vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle siyasetin yegâne kendini belirleme noktası olan mahremiyet ve bunun doğal bir sonucu olan tesettürlü olma hali, tam da egemen yaşam modunun kendini ifşa ettiği yeri ortaya koymaktadır. Tesettür var olduğu oranda modern devlet, siya-

set çıplak kalmaktadır. Bu anlamda Öğüt'ün sunumu her şeyden önce bu farka işaret etmesi anlamında hayli önemli bir yerde durmaktadır.

MAM Tartışmalı Toplantılar Dizisi

***Modern Döneme Geçişte
İslâmî İlimler Tasavvuru-2:
Yenilikçilerin Klasik Kalam Algısı***
**M. Sait Özervarlı
İlyas Çelebi (Müzakereci)**

5 Ocak 2008

Değerlendirme: Abdullah Yormaz

Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Modern Döneme Geçişte İslâmî İlimler Tasavvuru başlıklı toplantılar serisinin ikinci oturumunda kalam ilmi ele alındı. Her ay bir İslâmî ilmin değerlendirileceği toplantılar serisi önümüzdeki aylarda sırasıyla tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf ve siyaset-ahlâk başlıklarıyla gerçekleştirilecektir. "Yenilikçilerin Klasik Kalam Algısı" başlıklı kalam oturumuna Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nden Doç. Dr. M. Sait Özervarlı konuşmacı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. İlyas Çelebi ise müzakereci olarak katıldı.

Özervarlı konuşmasının başında *yenilikçiler* olarak adlandırılan grubun, -daha öncesinde temsilcileri olmakla beraber- 19. yüzyıldaki Osmanlı, Arap ve Hind

Özervarlı, yenilikçilerin kendi ilim tarihlerine aşırı eleştiriyile yaklaşmalarını, bir yönüyle kendi bindikleri dalı kestiklerinin farkına varmamaları olarak eleştirdi.

dünyasındaki ulema olduğunu belirtti. Başta İzmirli İsmail Hakkı, Abdullatif Harputî, Filibeli Ahmed Hilmi, Muhammed Abduh, Ferid Vecdî, Şibli Numanî, Ahmed Kalam Azad, Muhammed İkbâl, Cemaleddin Kasımî, Hüseyin el-Cisr olmak üzere yenilikçi âlimlerin kelim ile ilgili yeni bir tasavvurları vardır. Bu tasavvurlarını desteklemek amacıyla kelim tarihine çok fazla başvuruda bulunmayı bir yöntem olarak seçmişlerdir. Modern dönemlerde ilimlerin kendi tarihlerine yönelmesi genel bir yaklaşımdır. Modern ilmin içinden çıktığı tarihin trajedisini vurgulayarak kendi önemini göstermesi, bu yöntemin sebebi olarak açıklanabilir. Bu noktada Özervarlı, yenilikçilerin kendi ilim tarihlerine aşırı eleştiriyile yaklaşmalarını bir yönüyle kendi bindikleri dalı kestiklerinin farkına varmamaları olarak eleştirmektedir.

Yenilikçilerin klasik kelim ile ilgili görüşleri metinlerden örnekler verilerek ele alınmıştır. Yenilikçilerin klasik kelamın zeminini kaybetmiş olduğu görüşü ilk sırada yer almaktadır. Zeminini kaybetmiş bir ilimle meşgul olmanın da bir anlamı olmadığı vurgulanmaktadır. Zemin kaybı kelamın doğuş ve gelişme dönemlerinde kendilerine karşı reddiye yazılan fırkaların günümüzde artık olmaması şeklinde açıklanmaktadır. İbn Haldun'un İslâmî ilimler değerlendirmesinde yer alan kelama ihtiyaç olmadığı görüşünün özellikle Osmanlı aydınları üzerinde etkisi görülmektedir. Özervarlı, bu görüşün kelim ilmini tam anlamıyla tanınamaktan ve bu ilmi sadece savunmacı bir yapı içinde görmekten kaynaklandığına işaret etmektedir. Kelim ilminde savunmacı ve reddiyeci bir yön bulunmakla birlikte, özellikle mantığın kelama dahil edilmesiyle teorik tarafının daha belirleyici olduğu görülmelidir.

Yenilikçilerin klasik kelim ile ilgili diğer bir görüşü ise kelamın ilk dönemde çok basit, anlaşılır bir yapı içindeyken zaman içinde teorik, felsefi ve girift bir yapıya bürünmesidir. *Mevâkıf*, *Makâsıd*, *Tevâli*' gibi kelim kitaplarını çok az kimsenin anlaması kelim ile halkın arasının açılmasına yol açmış, kelim sadece *Metn-i Akâid* ve *Şerh-i Akâid* metinlerine hasredilmiştir. Klasik kelama karşı getirilen bu eleştiri temel itibariyle birinci görüşle çelişmektedir. Özervarlı, teorik ve felsefi bir karaktere bürünen bir ilmin sadece savunmacı olarak değerlendirip eleştirilmesinin doğru bir yaklaşım olamayacağını belirtmektedir. Ayrıca, felsefi katkılarla zenginleştirilmiş bir ilmî birikimi değerlendirecek insanların olmayışı sebebiyle ortaya çıkan kopukluk eleştirileceğine burada ilmin kendisi eleştirilmektedir.

Klasik kelamı eleştiren görüşlerden bir diğeri de kelamın ihtilaf ve görüş ayrılıklarıyla dolu bir ilim olmasıdır. Ehl-i Sünnet ile Mutezile arasında ve her bir ekleün kendi içinde birçok konuda farklı görüşlerinin olması kötü bir durum olarak gösterilmektedir. Birçoğu kelamın kendisinden kaynaklanmayan, dönemin siyasi yaklaşımları, mezhep taassuplarından meydana gelen ihtilaf konuları ilmin kendisine mal edilmektedir. Görüşlerin fazlalılığı ve çeşitliliği de ilmî zenginlik olarak değerlendirilmelidir.

Aristo felsefesinin Batı'da geçerliliğini yitirdiği, bu sebeple Ariston mantığına dayanan kelim ilminin de geçerliliğini kaybettiği görüşü yenilikçiliklerin en yaygın görüşleri arasında yer almaktadır. Yunan düşüncesinin, yerini modern Batı düşüncesine bıraktığı gibi kelim ilmi de yerini Yeni İlm-i Kelim'a terk etmelidir. Ariston mantığının bırakılıp yerine ikame edilecek modern Batı düşüncesinin kelamın problemlerine çözüm getireceği fikri, Batı düşünce dünyasının tam ola-

Toplantıya müzakereci olarak katılan Çelebi'ye göre, günümüzde kelim ile uğraşanların misyonu, kelam yapmak değil, kelam yapılacak ortamı hazırlamak olmalı.

rak tanınmamasından kaynaklanmaktadır. Modern dönemde İslâmî ilimler arasında öncelikli olarak kelam ilminin yenileşmesi ve diğer İslâmî ilimlerin Yeni İlm-i Kelam temeli üzerine inşa edilmesi fikri vardır. İzmirli İsmail Hakkı'nın *Yeni İlm-i Kelam*'ı, Abdüh'un *Risâletü't-Tevhîd*'i ve Hüseyin el-Cisr'in eseri *Yeni İlm-i Kelam*'ın ilk örnek eserlerini oluşturmaktadır. Özervarlı son olarak İbn Haldun'un medeniyet ve tarih alanındaki görüşlerinin Osmanlı aydınları arasında revaç bulmasının İslâmî ilimler ile ilgili eksik ve yetersiz görüşlerinin de eleştiriye tabi tutulmadan kabul edilmesine yol açtığını sözlerine ekledi.

Toplantıya müzakereci olarak katılan Prof. Dr. İlyas Çelebi ise modern dönemde kelamla ilgilenen insanların üç gruba ayrıldığını belirtmiştir. Aralarında Hüseyin Kazım, Musa Carullah gibi temsilcileri olan birinci gruptakilerin kelamı eleştirmek amacıyla kelamla ilgilendiklerini ifade eden Çelebi'ye göre bu grup halen Arap dünyasında yaygınlığını devam ettirmektedir. İkinci grup, kelam üzerine konuşanların oluşturduğu bir gruptur. Yeni dönemdeki kelamcılarının büyük çoğunluğu bu gruba dahildir. Üçüncü grup ise bizzat kelam yapan mütekellimîn grubudur ve son dönemde bu gruba ihtiyaç duyulmaktadır.

Kelam yapmanın sorunları ve zorluklarına gelince, kelamın sistematik ve küllî bir ilim olması aynı zamanda sorun ve zorluğun sebebinin teşkil etmektedir. Kelam başlangıçta zat, sıfatlar, Allah ile kul arasındaki ilişkiyi kurmak üzere tesis edilen bir ilim iken daha sonra mebd'e ve me'âd bakımından mevcûd ilmin konusuna eklenmiştir. Çelebi'ye göre kelam ilminin konusuna getirilen bu ilavenin doğru olup olmadığı sorgulanmalıdır. Kelamın konularının genişlemesi kelamın sistematik vasfını değiştirmiştir. Küllî olma vasfı ise diğer ilimlerle ilişkisinde sınırın çizilmesini zorlaştır-

maktadır. Çelebi günümüzde kelam ile uğraşanların misyonunun kelam yapmak değil, kelam yapılacak zemini hazırlamak olduğunu belirterek sözlerine son verdi ve toplantı soru-cevap bölümüyle devam etti.

Modern Döneme Geçişte

İslâmî İlimler Tasavvuru-3:

Modern Dönemde Kur'ân Tefsiri

M. Suat Mertoğlu-Ömer Türker

23 Şubat 2008

Değerlendirme: Halit Özkan

MAM tarafından gerçekleştirilen "Modern Döneme Geçişte İslâmî İlimler Tasavvuru" üst başlıklı toplantı dizisinin "Modern Dönemde Kur'an Tefsiri" konulu üçüncü oturumuna TDV İslâm Araştırmaları Merkezi'nden Dr. M. Suat Mertoğlu ile Dr. Ömer Türker konuşmacı olarak katıldı.

Dr. Suat Mertoğlu modern tefsir anlayışının, hangi şartlar altında doğduğu, ne gibi süreçlerden geçtiği vb. konulara dair genel bir tasvir sunmayı hedeflediğini söyleyerek sözlerine başladı. Modern tefsir anlayışının başlangıcı olarak 18. yüzyıl sonrasına işaret eden Mertoğlu, bu dönemin siyasî tarih açısından Osmanlılar için bir *yenilgiler dönemi* olduğunu ifade etti. Siyasî alandaki bu mağlubiyetlerin *tecdid*, *tan-zim* ve *islah* gibi birtakım yeni fikirlerin ortaya çıkmasına yol açtığına işaret eden Mertoğlu, ilk olarak askerî alanda girişilen ıslahat hareketlerinin tek başına yeterli olmadığını zamanla anlaşıldığına, bu ıslahat hareketlerinin özellikle eğitim kurumları vasıtasıyla

“Modern Döneme Geçişte İşlâmî İlimler
Tasavvuru” üst başlıklı toplantı dizisinin üçüncü
oturumuna TDV İşlâm Araştırmaları Merkezi’nden
Dr. M. Suat Mertoğlu ile Dr. Ömer Türker
konuşmacı olarak katıldı.

desteklenmesi gerektiği anlayışının ortaya çıktığına değindi. Ancak eğitim alanındaki ışlahat, modern/ışlah edilmiş eğitim kurumlarından mezun olan genç nesilleri, klasik eğitimden habersiz biçimde, modern düşünme tarzına ve fikrî yapıya sahip olarak yetişmeleri ve bunun neticesinde kendi değerlerine ve kültürlerine yabancılaşmaları gibi ciddi bir sorunla karşı karşıya bıraktı. Mevzubahis yabancılaşma neticesinde ise modern eğitimden geçmiş nesiller kendi kültürleri hakkında daha önce alışık olunmayan bazı sorular sormaya başladılar. İşte bu durum, klasik formasyona sahip ilim adamlarının, modern eğitimden geçmiş gençlere hitap edecek ve özellikle onların dini anlamasına yardımcı olacak yeni bir dil arayışına girmelerine yol açtı. Mertoğlu’na göre modern tefsir anlayışı, aslında bu arayışın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Mertoğlu modern tefsiri bu bağlamda “Kuran’ın modern değerlerle, modern çağın talepleriyle uygun biçimde tefsir edilme çabası” şeklinde tanımladı. Ona göre, esas itibariyle ulemanın birbirini muhatap kabul ederek telif ettiği eserlerden meydana gelen klasik tefsir geleneğinden modern tefsiri ayıran en önemli özellik, modern tefsirin daha çok “popüler” olanı hedeflemesidir. Başka bir deyişle tefsirde klasikle modern arasındaki ayrımı belirleyen şey “muhatap” sorunudur. Bu bağlamda “İşlâm modernizmi” ile “modern tefsir” arasında da çok ciddi bir bağ vardır; çünkü ikincisi birincisinin kendisini ifade aracı olmuştur.

Mertoğlu’nun tespitlerine göre, İşlâm modernistleri ve dolayısıyla modern tefsir anlayışının kurucuları, askerî yenilgiler, ekonomik ve siyasî geri kalmışlık gibi sorunların ve genel anlamda “bozulma”nın asıl müsebbibinin, Müşlümanların kendi dinlerinden uzak kalmaları olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple mo-

dernistler açasından “kaynaklara”, “Kur’an’a” ve “sadr-ı İşlâm’a” dönüş şarttır.

Mertoğlu, İşlâm modernistleri tarafından açıkça ifade edilmeyen fakat zımnen benimsenen bir anlayışa da işaret etti. Buna göre İşlâm modernistleri, Batı medeniyetinde görölen Rönesans hareketi sırasında Luther ve diğerlerinin etkisiyle ortaya çıkan Protestanlık anlayışı sayesinde Batı’nın *yanlış* Hıristiyanlıktan kurtulup *gerçek* ve *saf* Hıristiyanlığa dönmesini ve ancak bu sayede bilimsel ilerlemenin ve gelişmenin yolunun aılmasını kendilerine örnek almışlardır. İşlâm modernistleri, benzer bir dönüşümün İşlâm dünyasında da gerçekteştirilmesini arzulamaktadır. Onlara göre nasıl ki (Luther’in ifadesiyle) “Kutsal kitabı her Hıristiyan anlayabilir” ise, Kur’an’ı da her Müşlüman anlayabilmelidir. Tefsirlerin “beyne’l-ulemâ ve li’l-ulemâ” telif edilmiş mahza ilmî metinler olmaktan çıkarılıp “Her Müşlümanın Kur’an’ı anlama hakkı vardır” anlayışına uygun biçimde yeniden yazılması gerekmektedir. Üstelik Kur’an’ın halka aktarımı ilmi-haller, mevzeler vb. vasıtalar sayesinde dolaylı olarak değil, doğrudan gerçekteştirilmelidir.

Mertoğlu konuşmasının devamında modern tefsir anlayışının bazı belirgin özelliklerine işaret etti. Buna göre, modern tefsir anlayışının en önemli özelliklerinden birisi, klasik tefsir anlayışının/geleneğinin eleştisidir. Çünkü modern anlayışa göre klasik tefsir anlayışının kendisi, Kur’an’ın anlaşılmasının önündeki engellerden biridir. Halkın güncel ihtiyaçlarına doğrudan cevap vermeyen, nazarı meselelerle uzun uzadıya meşgul olmanın gereksizliğine vurgu yapılması da bu esaslardan biridir. Mertoğlu’nun bu bağlamda zikrettiği örnek hayli dikkat çekiciydi: Muhammed Abduh, Câmîu’l-Ezher’de verdiği tefsir derslerine klasik eserlere bakmaksızın hazırlanmaktadır. Çünkü

Modern tefsir anlayışının başlangıcı olarak 18. yüzyıl sonrasına işaret eden Mertoğlu, bu dönemin siyasî tarih açısından Osmanlılar için bir *yenilgiler dönemi* olduğunu ifade etti.

kendi yaklaşımının klasik yaklaşım tarafından “etkilanmesini” veya “zedelenmesini” istememektedir. Binaenaleyh, modern bir müfessir için, tefsirinin gelecekle yahut kaynaklarla uyum içinde olmasının önemi yoktur. Ayetin metnine, kendisine, filolojik tahliline ve sebep-i nüzûlüne önem veren klasik müfessirin aksine, modern müfessir ayetin kendisi ve “modern Müslüman” için ne ifade ettiğine önem verir.

Modern tefsirin bir başka özelliği, ayetlerin *ictimâî* yorumuna önem vermesidir. Modern müfessir, Kur’an’dan hareketle mevcut modern durumu tahlil etmeye çalışır ve çözüm yolu olarak Kur’an’ın önerileri nelerdir sorusunun cevabını arar. Ayetlerden yola çıkıp, sosyal hayata doğrudan göndermeler yapmayan klasik tefsirin aksine “Kur’an merkezli islah projesi”nin peşinde olan modern müfessir, ayetleri doğrudan hayatla veya *modern durumla* irtibatlı olarak değerlendirmeye meyillidir. Mertoğlu’na göre Afganî ve Abduh’un yorumlarında buna dair birçok örnek bulmak mümkündür ve bu durum aynı zamanda modern müfessirler tarafından, görüşlerinin kabul görmesini sağlamak üzere bir tür meşruiyet kazandırma vasıtası olarak kullanılmıştır.

Mertoğlu’na göre aktüel olanla, yahut *modern* insanın ihtiyaçlarıyla ilgili ayetlerin “seçilerek” değerlendirilmesi ve yorumlanması modern tefsir anlayışının bir başka karakteristiğidir. Örnek olarak *Sırat-ı Müstakîm* ve *Sebilürreşâd* dergilerinin altı yıllık bir periyodu (1908-1914) hakkında yaptığı doktora tezine atıfta bulunan Mertoğlu, tespitlerine göre bu dönemde söz konusu dergilerde 5000 civarında ayetin konu edildiğini, ancak bunların Kur’an’da sadece yüzde 10-15’lik bir orana tekabül ettiğini belirtti. Başka bir deyişle burada, sürekli aynı ayetler üzerinden gerçekleştirilen bir tefsir ve yorumlama faaliyeti söz konusudur. Mertoğlu, ilgili ayetlerden bazı örneklerle sözlerini tamamladı.

“Modern tefsirle klasik tefsirin ilişkisi”ni klasik tefsirin bakış açısını esas alarak konu edinen Dr. Ömer Türker ise, modern müfessirlerdeki en temel sorunun teorik çerçevenin yitirilmesi olduğunu tespit ederek sözlerine başladı. Bu bağlamda, öncelikle diğer İslâmî ilimlerle birlikte klasik tefsirin hangi şartlar altında ve ne şekilde ortaya çıktığına değinen Dr. Türker, özelden tefsirin genelde bütün İslâmî ilimlerin, Hz. Peygamber’in vefatından sonra kendisini belirgin biçimde hissettiren vahiyyle hayat arasındaki kopukluğa bir çözüm çabası olarak ortaya çıktığına temas etti. Yine bu bağlamda tefsir ilminin diğer İslâmî ilimler içinde kelam ilminden farklı olmak kaydıyla *küllî* bir konuma sahip olduğuna işaret etti.

Türker, klasik müfessirlerin, birikimlerini sistematik bir bütünlük içinde ifade etmelerinin ve başarıyla aktarabilmelerinin, tefsirlerinin kabul görüp sonraki nesillere kalmasında belirleyici unsur olduğunu ifade etti. Mukâtil b. Süleyman örneğini gündeme getiren Türker, bu tefsirin bugün elimizde bulunan ilk metinlerden biri olmasından çok, tutarlı ve kapsamlı bir epistemik çerçeve içinde hazırlanmış olması sebebiyle önem kazandığını söyledi. Türker’e göre, bir müfessirin çabasının *vaaz* kapsamından çıkıp “tefsir” kapsamına girebilmesi için, bütünlüklü bir teoriye sahip olması gerekmektedir.

Türker, modern dönemde yukarıda işaret edilen klasik teorik zeminin kaybolduğundan, genelde bütün âlimlerin, özellikle de müfessirlerin metafizik tutarlılıklarını ve açıklama kabiliyetlerini kaybettiklerinden bahisle sözlerine devam etti. Ona göre bu durum, modern tefsirlerin tefsirden çok vaaza dönüşmesine yol açmıştır. Metafizik tutarsızlığın bunun kadar önemli bir diğer sonucu ise “Kur’an merkezli tefsir okumalarının” ortaya çıkmasıdır. Türker’in tespitine göre, tef-

Türker, klasik müfessirlerin, birikimlerini sistem-
atik bir bütünlük içinde ifade etmelerinin ve
başarıyla aktarabilmelerinin, tefsirlerinin kabul
görüp sonraki nesillere kalmasında belirleyici
unsur olduğunu ifade etti.

sir ilmi klasik dönemdeki hiyerarşide en üst sırada bu-
lunan, yani diğer ilimlerde belirli bir birikim elde et-
tikten sonra okunan bir ilim dalı iken, modern dö-
nemde hiyerarşinin kaybolması sonucu bu özelliğini
yitirmiştir.

Türker, klasik dönemde tefsir usûlünü hadis usûlüne
benzer biçimde bir tür “Terimler İlmî” olarak anla-
ma/düzenleme genel eğilimine ve bu genel gidişata
aykırı bir örnek olarak Ebû Abdullah Muhyiddin Mu-
hammed b. Süleyman el-Kâfiyeci’nin (ö. 879/1474)
çabalarına da işaret etti. Ona göre Kâfiyeci müstakil
bir ilim olduğunu iddia ettiği tefsirin iki küllî kaidesi
olduğunu ve bütün bir tefsir ilminin bu kaideler üze-
rine bina edilebileceğini iddia etmektedir. Mevzuba-
his küllî kaideler *muhkem* ve *müteşâbih*ten ibarettir.
Türker’e göre Kâfiyeci *et-Teyisr fi ilmi’t-tefsir*’de bunu
ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak bu iddia tefsir tari-
hinde kabul görmemiş, bunun yerine Kâfiyeci’nin ta-
lebesi Süyûtî’nin tefsir usûlünü hadis usûlüne benzer
biçimde ele alan *el-İtkân fi ulûmi’l-Kur’ân*’ı tutulmuş-
tur. Türker, Süyûtî’nin tervîc ettiği tarzda devam eden
tefsirin bu yarı-bilimsel vasfını, modern dönemdeki
“teori kaybı”nı besleyen bir unsur olarak değerlendirdi.
Teori kaybindan muzdarip Kur’an merkezli oku-
maların, incelenen meseleleri hazır teorilerin içine
yedirmesini de eleştiren Türker, bu olguyu “Kur’an’ın
istintakı” olarak vafetti.

Klasik tefsirlerin çeşitli teorileri esas alarak taksim et-
meye imkân olduğunu söyleyen Türker, aynı şeyin
modern tefsirler için geçerli olmadığını, onlar hakkın-
da ancak konu esaslı taksimatlar yapılabileceğini söy-
ledi. Örneğin modern tefsir anlayışında önemli bir ye-
re sahip olan *ictimâî* tefsir, belirli bir teoriye işaret et-
mekten ziyade, müfessirin zihnindeki bazı konuları
gösteren bir tanımlamadır. Türker bu durumu, “teori

kaybı”nın modern tefsir yazımındaki en bariz göster-
gesi olarak telakki ettiğini kaydetti.

Tefsirlerin modern dönemde *savunmacı* yaklaşımla
yazılmış olmasını, sadece tefsirin değil, bütün İslâmî
ilimlerin sorunu olarak gören Türker, modern tefsirde
son bir problem noktası olarak *akademisyenlik* gerçe-
ğine işaret etti. Akademik ortamın, müfessir yetiştir-
mekten çok daha farklı amaçlara sahip olduğunu söy-
leyen Türker, bir akademisyenin belirli pozisyonlara
gelene kadar tefsirle ilgili çok şey öğrendiği halde, o
güne kadar yazıp çizdikleri sebebiyle klasik anlamda
müfessir olma vasfını kaybettiğini söyleyerek sözleri-
ne son verdi.

Tartışmanın soru-cevap bölümünde ise, Luther’in ki-
liseyle kavgasına benzer bir kavganın modernistlerle
İslâm dünyasındaki herhangi bir kurum arasında ger-
çekleşip gerçekleşmediği, modernist tefsir anlayışının
en önemli örneklerinin yaşadıkları dönemde klasik
tefsir anlayışı cephesinden ne gibi tepkiler aldıkları gi-
bi konular üzerinde duruldu.

İşaret Çocukları

Cahit Zarifoğlu

*Baş ve yüreği şahbaz
Kaleleri ağırlayan kadınların
Süslerini kemerlerini
Başlarını ağırlaştran
Ağır siyah şelale saçlarını
Tutunca gençleşirdi erkekler*

*Sonra insan o ki denizde
Küçük ve büyük nehirde
Bedeni ıslatan afsunlu suda
Önce niyet sonra yıkanırdı*

*Zaman dert getirdi sulara
İçinde eski balıkların yattığı kayalar
Savaşan insanların elinde
İnce yontulup taşındı balta mızrak şekline*

*Anam kanları kuruyan
Kavga ayıran bir kargı elinde
Kara ocağın taşlarına
İşaret koydu çocuklarını
Belinde gezdiren babamın
Beyaz yazılarla kazandığı adları*

SAM Kırkambar

Sinema ve Din: Türk Sineması Örneği

Yalçın Lüleci

14 Şubat 2008

Değerlendirme: Memduh Mansur

Şubat ayında Sanat Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Kırkambar tez sunumu toplantısının konuğu Yalçın Lüleci'ydi. Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda gerçekleştirdiği "Sinema ve Din" başlıklı tezini sunan Lüleci, Türk sinemasında din öğesinin ne şekilde kullanıldığını ve dindar kesimin sinemaya yaklaşımındaki değişimi ele aldı. Sanat ve din ilişkisini irdeleyerek sunumuna başlayan Lüleci geçmişten günümüze sanatın dini konu edindiğini, dinin ise sanatı propaganda biçimi olarak kullandığını belirtti.

Sinematografin Gelişi

Sinemanın icadından bir sene sonra ölkemizde padişah huzurunda ilk gösterim Yıldız Sarayı'nda gerçekleştirilmişti. Aynı zamanda halife de olan padişahın huzurunda ilk film gösteriminin gerçekleştirilmesinin dinî bir meşruiyet sağladığını belirten Lüleci, ilk gösterimin gerçekleştirilmesinde din âlimlerinin sinematograf hakkında olumlu görüş belirtmesinin etkisi olduğunu söyledi. Bu dönemde ilk defa 1903 yılında *Sinema Nizamnamesi*'nin çıkartıldığını ve bu nizamnamede ahlâk ve edebe uygunluk ilkelerinin arandığını sözlerine ekledi. Karagöz ve meddah gösterilerinin yanında sinema gösterimlerinin de başlamasının sine-

"Sinema ve Din" başlıklı tezini sunan Lüleci, Türk sinemasında din öğesinin ne şekilde kullanıldığını ve dindar kesimin sinemaya yaklaşımındaki değişimi ele aldı.

maya karşı hoşgörüyü artırdığını belirten Lüleci, sinemaya karşı olan tepkinin zamanla sinemayla iletilen fikirlere yöneldiğinin altını çizdi.

Tiyatrocular dönemi

1923-39 yıllarını kapsayan dönemin "tiyatrocular dönemi" olarak adlandırıldığını hatırlatan Lüleci, bu dönemdeki yaklaşım hakkında şunları belirtti: "Bu dönemde din, geçmişi simgeleyen bir öğe olarak kullanılıyor. Örneğin *Aynaros Kadısı* ve *Bir Kavuk Devrildi* filmlerinde Osmanlı adalet kurumundan yola çıkarak din adamları yeriliyor. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer nokta, Muhsin Ertuğrul filmlerinde Kuvayı Milliye karşıtı din adamlarının boy göstermesi. Tiyatrocular döneminin bir diğer özelliği ise çekilen filmlerin bazılarında 1930'lu yılların ahlâk anlayışına zıt müstehcenlikler barındırması. *Karım Beni Aldatırsa, Söz Bir Allah Bir* filmleri o dönem için kadın erkek ilişkileri bakımından son derece zıt bir çizgide bulunuyor."

SAM Yuvarlak Masa Toplantıları

KIRKAMBAR

Ülkü Tamer Şiiri	Ömer Erdem 1 Şubat 2008
Sinema ve Din: Türk Sineması Örneği	Yalçın Lüleci 14 Şubat 2008
İran ve Amerika'da Sinema Tecrübesi	Faysal Soysal 10 Nisan 2008

BİR BİRİKİME YENİDEN BAKMAK:

Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar-2

Huzur'dan Mahur Beste'ye: Tanpınar'ın Romanlarındaki Arzu Ekonomisine Psikanalitik Bir Bakış	Süha Oğuzertem 31 Ocak 2008
--	--------------------------------

Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar-3

Cumhuriyet Dilinin Ötesinde Ne Var: Bir Muhalefet Biçimi Olarak Oğuz Atay Romanı	Jale Parla 28 Şubat 2008
--	-----------------------------

Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar-4

Bir İmkan Olarak Politika: Türk Romanı ve Politik Sınırları	Sibel İrzık 19 Mart 2008
---	-----------------------------

Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar-5

Mutsuz Çocuğun Masalı: Ahmet Mithat'tan İhsan Oktay Anar'a Üst-Kurmaca Denemeleri	Akın Tek 16 Nisan 2008
---	---------------------------

SİNEMA SOHBETLERİ-1

Sinemada Zaman Fikri ve Yumurta	Semih Kaplanoğlu 17 Ocak 2008
Sinemada Kötü Fikri	Zeki Demirkubuz 28 Şubat 2008
Sinemada Politik Duruş	Sırm Süreyya Önder 27 Mart 2008
Yeşilçam'a Bir Bakış	Feyzi Tuna 17 Nisan 2008

HAYAL PERDESİ

Ocak

Kısa Filmler (Fransa, 1895-) Yön: Lumiere Kardeşler
Dr. Caligari'nin Muayenehanesi (1920, Almanya, 80') Yön: Ingmar Bergman
Potemkin Zirhlisi (1925, S.S.C.B., 75') Yön: Sergei M. Eisenstein
Metropolis (1927, Almanya, 120') Yön: Fritz Lang

Şubat

Pather Panchali (1955, Hindistan, 115') Yön. Satyajit Ray

Mart

Yağmurdan Sonraki Soluk Ayın Öyküsü (1953, Japonya, 95?), Yön: Kenji Mizaguci
Sonsuz Sokaklar (1954, İtalya, 108') Yön: Federico Fellini
Yaban Çilekleri (1957, İsveç, 91') Yön: Ingmar Bergman
12 Ökeli Adam (1957, Amerika, 96') Yön: Sidney Lumet

Nisan

Dr. Garipaşık (1964, Amerika, 93') Yön: Stanley Kubrick
Ah Güzel İstanbul (1966, Türkiye, 97') Yön: Atif Yılmaz
Kuyucaklı Yusuf (1985, Türkiye, 95') Yön: Feyzi Tuna

Tiyatrocular döneminden sonraki yılları geçiş dönemi olarak niteleyen Lüleci, sinema ve din ilişkisinde en çok anılan film olan *Vurun Kahpeye* filminin ilk versiyonunun bu dönemde çekildiğini hatırlattı. Geçiş döneminden sonra “sinemacılar dönemi”nin geldiğini ve bu dönemde öne çıkan filmin *Kubilay* olduğunu belirten Lüleci, *İstanbul Kan Ağlarken* filminin ise Türk sinemasında cinsellik açısından bir kilometre taşı olduğunu ifade etti.

Hazretli Filmler

Hazreti Ömer rolündeki oyuncu önünde durduğu evin kapısını çalar. Ev sahibi hâliyle “Kim o?” diye sorar. Ömer cevap verir: “Ben Hazreti Ömer radiyallahu anh.”

1950’lerin ortasından başlayıp 70’lere kadar uzanan dönemde çekilen “hazretli filmlere” değinen Lüleci, bu dönemde Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Hz. Aşşe gibi filmlerin çekildiğini, bu filmlerin teknik açıdan kötü, aynı zamanda da ticarî amaçlı filmler olduğunu söyledi.

Toplumsal Gerçekçi Akım

1960 darbesinden sonra toplumsal gerçekçi akıma dair Lüleci: “Bu dönemde Marksizm etkin. Bu dönem çekilen filmlerde din adamı haksız ve güçlü olanın yanında gösterilmiş, işbirlikçi ve iktidar yanlısı bir portre çizilmiş” dedi.

Toplumsal gerçekçi akımın kendi içinde de bir bölünme yaşadığını hatırlatan Lüleci, bu akımın parçalanmasıyla ortaya çıkan “ulusal sinema” ve “devrimci sinema”nın dine yaklaşım hususunda farklı noktalarda olduğunu ifade etti ve şunları ekledi: “Devrimci sinemacılar toplumsal gerçekçi akıma göre daha uç bir noktada duruyorlar. Bu anlamda üzerinde durulması gereken, Yılmaz Güney’in *Umut* filmi. Yıl-

maz Güney filmde ekonomik sıkıntılar yaşayan bir işçinin kurtuluşu metafizik yollarda aramasının beyhudeliğini ortaya koymak isterken tamamen olumsuz bir din adamı portresi çiziyor. Buradaki din adamı, define bulma vaadiyle insanları kandıran, batıl inançları olan cahil bir adam. Bu haliyle devrimci sinemacılar dine bakışlarını ortaya koyuyor. Ulusal sinema akımının temsilcileri ise toplumsal gerçekçi akımın temsilcilerine göre daha iyimser bir noktada bulunuyor. Bu dönemde Halit Refiğ’in yönettiği *Vurun Kahpeye* filminin üçüncü versiyonu çok önemli. Önceki iki filme göre yönetmen, romanın haricinde cahil din adamının karşısına iyi bir din adamı yerleştiriyor ve Aliye öğretmen tiplemesi çok daha dindar birisi olarak karşımıza çıkıyor.”

Millî Sinemacılar

Millî sinemacıların dinî duyarlılıkları olduğunu hatırlatan Lüleci, millî sinemacıların dindar kimlikleriyle bu piyasada bulunmak istediklerini belirtti. Millî kültüre vurgu yapan millî sinemacılar, sinemanın insanlar üzerindeki etkisini kullanmak istiyorlar. Lüleci, 1970 yılında *Birleşen Yollar* filmiyle ilk meyvesini veren millî sinemacıların söylemi ile dönemin siyasî söylemi arasında bağ kuran araştırmacıların varlığından bahsetti. Lüleci, bu akımın fikir babası Yücel Çakmaklı hariç, kendilerini millî sinemacı, beyaz sinemacı diye niteleyen yönetmenlerin bu ifadelerden vazgeçtiklerini hatırlattı.

1995-2005 yılları arasında 28 Şubat ve ekonomik krizlerin de etkisiyle eser veremeyen millî sinemacılar 2005 yılında *Anne ya da Leyla*, sonrasında *The İmam* ve *Anka Kuşu* ile sinemaya geri dönüş gerçekleştirdiler. Lüleci, bu dönüş döneminde millî sinemacıların politik söyleminin metafizik bir söyleme dönüştüğünün altını çizdi.

Millî sinemacıların sinemaya girdikleri dönemde karşılaştıkları en büyük problemin din adamlarının bu konuda görüş bildirmemesi olduğunu ifade eden Lüleci, millî sinemacıların sinemanın toplumsal etkilerine vurgu yaparak meşruiyet arayışına girdiklerini belirtti. Lüleci, millî sinemacıların ilk ürünlerini verdikten sonra karşılaştıkları sorunları ise şöyle sıraladı: Kadın imajı ve cinselliğin yansıtılması, kötü eylemlerin özendirilmeden gösterilmesi, oyuncu ve senaryo seçimi, finans.

Millî sinemacıların filmleriyle dindar kesimin sinemayı içselleştirdiğini belirten Lüleci, millî sinemacıların yoğunlaştığı temaları da şöyle sıraladı: Başörtüsü ve İmam Hatip Liseleri, din değiştirme ve dindarlaşma, popüler kültür ve batılılaşma eleştirisi, politik sistem eleştirisi, tarihî olay ve kişiler, inanç meselesi, mistik ve ahlâkî konular.

2000 yılından sonra Türk sinemasında farklı görüşlerden insanların dinî konularda filmler çektiğini belirten Lüleci, sinemada geçmişe göre dinin daha yoğun ve olumlu olarak yer aldığını ifade etti. *Âdem'in Trenleri*, *Kurtlar Vadisi Irak*, *Dondurmam Gaymak* ve *Takva* filmlerini örnek veren Lüleci, bu dönemde yaşamın esası olan din anlayışı yerine, yaşamın parçası olan bir din anlayışının yerleştiğini ve dinî konuların sanatsal kaygılardan ötürü işlendiğini düşünüyor.

Geçmişten günümüze gelen ve özellikle son dönemde çekilen *Takva* gibi iddialı filmler hakkında ayrıntılı incelemelere yer verilmemesi ve derin bir çözümleme yapılmaması, tamamlanabilecek bir eksiklik olarak görülebilir. Lüleci'nin çalışması, Türk sineması özelinde sinema ve din ilişkisine genel bir bakış açısı sunması açısından referans niteliğini taşıyor.

SAM Bir Birikime Yeniden Bakmak

Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar-3: Cumhuriyet Dilinin Ötesinde Ne Var: Bir Muhalefet Biçimi Olarak Oğuz Atay Romanı Jale Parla

28 Şubat 2008

Değerlendirme: Selim Karlıtekin

Jale Parla'yı konuk ettiğimiz bu oturumda, Atay'ın *Tutunamayanlar*'ı üzerine oyun ve noksanlıklar bağlamında konuştuk.

Atay'ın anlatılarının oyun anlatıları olarak da okunabileceğini belirten Parla, metinlerdeki oyunun teşekülünü inceledi. Düpedüz komikten kara mizaha seyreden anlatı, komiğin ifrat noktasında asıl zemini bulur: İronide. Atay'ın ironisi hicivle karıştırılmamalıdır.¹ Atay ironisi, Parla'ya göre, mahiyeti itibariyle post-modernidir. Hakikat iddiasında bulunmaz; özne sürekli konum değerştirerek oyun alanındaki tüm konumları kullanır, tüm bu 'oyun' hamleleri, anlam ve hakikat zeminini kaydırır. Tekrarlar, yerili kurgunun hakikatini yaraladığı gibi, bu jestin failini de yaralar. Bu yaralanma 'hayat acemisi' olmaksızın kaynaklanır.

Parla sunumunda, Atay'ın bu acemiliği, kullandığı iki (edebî) taktiğiyle -eksik yapıtlar ve eksik yazarlarla açılıyor. Oyunun altında yatan bu çapraz-dikişi (*double-bind*) metnin ikilemelerine bir geçit olarak okuyor. Turgut, Selim'in intiharını müteakiben Selim'i arar,

Parla'nın analizi, politik olanı dilin içinden okuyor ve siyaseti dil deneyiminden devşiriyor. Atay'ın jestini, çağa (*epoch*), *ötekiye* veya modernitenin sınırı olmaklıkla değil de, edebiyat çerçevesi üzerinden epistemolojik bir probleme cevap olarak kuruyor.

evrakı metrukesine ulaşır. Eksik metinler, formunu al(a)mamış ucube varlıklar -Selim'in yaşamı gibi- tamamlanmamışlığın ifadesidir. Tüm bu yarım kalmışlık, küçük burjuva hayatının rutin mükemmelliğinin altını oyar. Gündeliği yaraladığı, imkânsız kıldığı yerde, artık Turgut için yarım kalmışlıkların noksanlığı varlık zeminidir. Bu, Cumhuriyet modernleşmesinin zeminidir. Atay'ın eksik metinleri Türk modernleşmesinin eksik kalmış sayfalarıdır. Noksanlık Atay'ı bu kapanmaz yaranın ironisine götürür. İroni, metonimik² oluşuyla bu kültür dünyasının foyasını ortaya çıkarır. Resmî tarihin, vazedilmiş/emredilmiş bir dünya resminin zeminsizliğinin nişaneleridir.

Yazarın noksanlığı yarasının telaffuzunda, yani yazmak zorunluluğunun açılımında zuhur eder. Tanzimat'tan itibaren dil asra cevap vermek peşindedir; lâkin uygun kelimeleri bulamaz. *Araba Sevdası*'nın Bihruz Bey'i "kelime şeyi resmetmeye mecbur ise" ibaresini anlayamaz. Bihruz'un okuma yazması bile yoktur; tam da bu noktada, eşyaya isim vermekle açılan dünyanın imkânsızlığı, dilin dünyayı okuyamaması sorunudur. Cumhuriyet'in kuruluşunda siyasî bir çözüm getirildiği düşünülen ve dolayısıyla susturulan sorun, Atay'da dilden istikrahı getirir. İfadenin disipline edildiği bu kapalı sistem, hem Doğu'dan hem Batı'dan sarfı nazar etmiş bu menzile, artık barınmanın imkânını yitirmiştir. Dilde barınılmayan yerde "tek felsefe bireyin yok oluşudur". Dilin utancı davaya sebeptir. "Babama Mektup"la belirginleşen şey, Kafka'daki (dinde ve hayatta) otorite olan bir babanın aksine, kendisi de çocuk bırakılmış bir babanın, kendi evinde bile memur bırakılmışlığın, yarım kalmışlığın, her türlü temsilinin susturulmasıyla neticelenen bir epistemolojik engel. Bu engelle mücadele çerçevesinde; geleneği olmayan (ge-

leneği reddetmiş) bir modernlik projesinde, dilin köklerinden koparılarak ideolojinin emrine girme- siyle dilin zeminine -eşyanın zatını ifade etmenin im- kânsızlığında temsilini kurarak- indirilmiş darbeyle (devlet eliyle dilin inşası) sakat bırakılmış bir toplu- mun acıları dile gelir.

"Anlatamamaktan anlaşılammaya bir yolculuk"ta Atay'ı okuyan Parla, Atay'ın bugün edebiyatımızın kö- şe taşlarından birisi olmasını onun sanat dilinin özerkliği yolunda mücadele ile edebiyatımızı yeni bir devre sokmasına, edebiyatımıza yeni ifade imkânları kazandırmasına bağlıyor.

Parla'nın analizi politik olanı dilin içinden okuyor ve siyaseti dil deneyiminden devşiriyor. Atay'ın jestini, çağa (*epoch*), *ötekiye* veya modernitenin sınırı olmak- lıkla değil de, edebiyat çerçevesi üzerinden epistemo- lojik bir probleme cevap olarak kuruyor. Kurgusunda da eksik metin ve eksik yazar kavramlarını siyasî ola- nın teşekkülüyle hesaplaşan değil, siyasî olana siya- setle cevap veren iki taktik olarak işliyor.

1 Parla'nın da belirttiği üzere ironi noktasında kendisi Nur- dan Gürbilek'in "Kemalizmin Delisi Oğuz Atay" (*Yer Değiş- tiren Gölge* içinde, Metis Yay.) başlıklı metnine başvuruyor.

2 "Metonimi terimini tamamlanmamış, bitmemiş, çağrışım- ları kapatılmamış metafor anlamında kullanıyorum." Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yayınları, 2007 (2000), s.108.

Son zamanlarda darbe romanları üzerine çalışan İrzık, sözlerine, amacının bu konuyu sadece sol muhalefet açısından aktarmak değil, daha geniş bir perspektife araç kılmak olduğunu söyleyerek başladı.

Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar-4: Bir İmkân Olarak Politika: Türk Romanı ve Politik Sınırları Sibel İrzık

19 Mart 2008

Değerlendirme: Neslihan Demirci

Sabancı Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Sibel İrzık, edebiyat-politika ilişkisini kendi seçtiği dört roman bağlamında ele aldı. Son zamanlarda darbe romanları üzerine çalışan İrzık, amacının bu konuyu sadece sol muhalefet açısından aktarmak değil, daha geniş bir perspektife araç kılmak olduğunu söyleyerek sözlerine başladı. Asıl peşine düşülecek sorular şunlardı: Siyaset edebiyattan ne isteyebilir, edebiyat siyasete ne verebilir, siyaset edebiyatta nasıl temsil edilebilir?

Sunum boyunca en ayrıntılı başvuru olan metin, Orhan Pamuk'un *Kar* adlı romanı, özellikle "Ama Hiçbirini Tanımıyorum" başlıklı bölümüydü. Metnin alt başlığıysa: "Ka Soğuk Korkunç Odalarda". Her iki başlığı da dikkat çekici bölüm, ana karakter Ka'nın darbe sonrasında teşhis için 'kulis'e götürülmesiyle başlıyor.¹ Ka duygusal yakınlık duyduğu İslâmcı Necip'in cesedini gördüğünde tanımadığını söyleyecektir. Polisin koluna girmesi de kendini aciz, zayıf hissetmesine sebep oluyor. Gözlerin acizliğine yapılan vurgu kadar, Ka'nın bir şair olarak soğuk ve karanlık odalarda bulunması da önemli bir ayrıntı; çünkü gerçeklik düzleminde alışılan, yazar ve sanatçıların dışarıda değil, içeride bulunmasıdır. Ka suçluluk ve dehşet duygularının oluşturduğu arada kalmışlığı ya-

şıyor. Necip'in cesedini görünce kendini tutamayıp öpmesini polise, klişe bir ifadeyle gerekçelendiriyor Ka: "Çünkü onun çok saf bir kalbi vardı". Suç ortaklığı ve karşı olmanın doğurduğu bölünmüş ruh hâli, bilinciyle duygularının örtüşmemesi önemli ipuçları da barındırıyor. İrzık'ın tespitine göre, romanda Ka'nın yazdığı şiirlerden hiçbirini okuyamıyoruz; demek ki karşımızda şairlik bakımından sessizleştirilmiş bir karakter var.

Sadece İstanbullu, elit bir kişi olarak değil, edebiyatçı kimliğiyle Ka'ya bakarsak, bu tutum, 12 Mart/12 Eylül sonrası edebiyatın darbe karşısındaki durumuna benziyor. İrzık, Ka'nın olan bitene yönelik tavrını, şiddetle bastırılmış devrimci sol ile edebiyatın tam olarak buluşmamasının alegorisi olarak yorumluyor. *Kar*'da 12 Mart romanlarına benzeyen taraf, masumiyete yapılan vurgu; 12 Eylül romanlarına benzeyen taraf ise 80 sonrası politikadan uzaklaşma, sessiz kalma, yüz çevirme şeklindeki tavır.

Sibel İrzık, Murat Belge'nin 1970'lerde yazdığı bir makaleye atıfla, 12 Mart romanlarının temelinde, işkenceyle suçluluk arasında kurulan dengeye bağlı olduğunu hatırlatıyor. Belge'ye göre romancıların bunu yaparken benimsedikleri savunma, işkence görenlerin masum olduğu, yasaları uygulayanların haksızlık yaptıkları tezine dayanıyordu. Propagandaya dayanan bu edebiyatta mağdurların hem iyi hem kötü yanlarının, hatalarının da, iç çelişkilerinin de bulunduğu gerçeği arada kaynıyordu. Belge, bu hikâyenin "güzel" aktarılamamasını, bu metinleri yazarların aslında yazılan işkenceleri yaşamadıklarına, o yüzden meseleyi "içerideymiş" gibi anlayamadıklarına bağlıyordu. Yazısını "Gerçekten 12 Mart'ın romanı yazılmadı" diye bitiriyordu.

İrzık, bugünden bakınca bu gerekçenin kısmen doğru ama yetersiz kaldığını düşünüyor, eğer iddia edildiği gibiyse, "Niye içeriden biri bu manzaranın romanını ya-

zamadı?” diye soruyor. Meseleyi belirleyen çeşitli sosyal, kültürel, siyasî sorunlar mevcut; hem cumhuriyet geleneği hem toplumun yapısı, bambaşka bir düzen alternatifinin temsilini imkânsız kılıyor. Halbuki Belge'nin 12 Mart romanı için söylediği, 12 Eylül sonrası edebiyat için daha çok geçerlidir; nicelik açısından bakınca yayınlanan romanlar mevcut ama bu ürünleri nitelik bakımından “iyi” edebiyata dahil etmek mümkün değil. 12 Mart'ı yazan, yerleşik okur kitlesine sahip, kanonlaşmış, büyük yazarlar 12 Eylül sonrasında sessiz kaldılar. Bu handikapın sebeplerini inceleyen İrzık, 80'lerin dünyasıyla önceki dönemin arasındaki derin uçurumun altını çiziyor: Yaşanan travma sonrasında yazarların dertlerini anlatacak adresleri kalmamıştı. Sancı çekenlerle empati kuran İrzık, hayat tarzının, dilin, değerlerin değişimi karşısında hapisten çıkan bir yazarın derdini “kim, kime, nasıl, neden anlatsın?” şaşkınlığını yaşadığını söylüyor.² 12 Eylül mağdurlarının yaşadığı “yarılma”nın Kafka'nın böceğe dönüşen kahramanı Gregor Samsa'nın -piyano sahnesinde- kız kardeşine yakınlaşamayınca içlenip ağladığı sarsıcı ana benzetildiği örneğini veriyor.³

İrzık, 80 sonrası dönemin analizini yaparken siyasetin dilini kaybettiği, hem yaşanamaz hem savunulamaz hâle geldiği bir ortamda edebiyatın da kan kaybettiğini, kendisine meydan okuyan hayata cevap veremediğini belirtiyor: “Bu dönemin yükselen değerleri arasında sanat, edebiyat ve felsefe yoktu. Piyasanın bir ögesi hâline gelen edebiyat, siyasetle yollarını ayırırken kaderini de paylaşıyordu.” Belki de bu geçiş dönemi umulanın aksine rüzgârı edebiyatın lehine çeviriyordu. “Edebiyat kendi içine döndü; temsiliyet sorununu gündemine aldı, siyasetle ilişkisini suçluluk üzerine kurdu. Metnin performansı yoluyla başka bir arınmaya da açılım aradı; kendi altını oyarak ve imkânlarının sınırlarını göster-

rerek cevap veremediği talebe kendini açmaya çalıştı.” Söyleşide diğer üç esere kısaca değinildi. İrzık, Latife Tekin'in *Gece Dersleri*'nde açıkça kendini belli eden suçluluk söylemi yanında daha arkaik bir beden dili geliştirme çabasından bahsetti. Bilge Karasu'nun *Gece* romanının konuya yaptığı katkı, gecenin baskıcı güçlerine karşı gündüzün savunusu biçiminde standart alegori gibi başlayan anlatıda temel savunma noktasının “elimizde kalan tek şeyin dil ve yazmak olduğu” vurgusuydu. Son olarak İrzık, Murat Uyrukulak'ın *Tol* adlı romanının siyasetle ilişkisini arzu kipinde kurduğundan dem vurdu. Romanın temel derdi, sözün, yazmanın başkası üzerinde çarpıcı etki bırakmasına duyulan özlemdi; aslında bu en soyut düzlemde “siyaset”in de özlemiydi.

İrzık, “28 şubat dönemini, niçin mağdurları değil de Orhan Pamuk yazdı?” sorusuna cevaben durumun 12 Eylül'le paralellik kurulabileceğini söyledi. İslâmi harekete mensup olanların durdukları yerin edebiyat diline aktarımının kısıtlı olabileceği ihtimalini dillendirdi. Belki edebiyatın içinde geleneği bulunmayan, alternatif muhalif bir dil kurmanın zorluğu, bu kesimin önünde de bir engel teşkil ediyordu.

Sibel İrzık'ın edebiyatın sorunlarına geniş açıdan bakma çabasını bizlerle paylaştığı verimli ortamın benzerlerinin yaşanması umuduyla akşama bir noktalı virgöl konu.

1 Tanıdığı hâlde tanımıyor görünme, edebiyatta sıkça başvurulan bir motif. (S. İrzık)

2 Sibel İrzık, *Mesele* Dergisi, 9. sayıda şükrü Argın'la yapılan “Edebiyat 12 Eylül'ü Kalben Destekledi” başlıklı söyleşiye gönderme yapıyor. Kafka'dan alınan metafor da aynı yazara ait.

3 Başörtüsü sebebiyle hak ettiği konumdan alıkonulan kesimin de aynı metaforu kullanması bu bakış açısıyla ilginç şekilde örtüşüyor. (N.D.)

Yumurta adlı filmi ulusal ve uluslararası yarışmalarda birçok başarı kazanan yönetmen Semih Kaplanoğlu ile sinemada zaman kavramı ve bunun *Yumurta* filmindeki izdüşümleri üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

SAM Sinema Sohbetleri

Semih Kaplanoğlu: **"Sinema zamanın sanatıdır!"**

17 Ocak 2008

Değerlendirme: Esra Tice

Sinema sohbetlerinin Ocak ayındaki konuğu, *Yumurta* adlı filmi ile ulusal ve uluslararası yarışmalarda birçok başarı kazanan yönetmen Semih Kaplanoğlu idi. Kendisiyle sinemada zaman kavramı ve bunun *Yumurta* filmindeki izdüşümleri üzerinden bir söyleşi gerçekleştirdik. Aşağıda söyleşiden bir bölüm sunuyoruz:

Soru: Türk sinemasının son dönemde en çok beslendiği tezat, büyük şehir-taşra ilişkisi. Siz bu yönelimi neye bağlıyorsunuz? Sizin için taşra ne ifade ediyor? Yani biz ne kaybettik ve taşrada ne arıyoruz?

Semih Kaplanoğlu: Bunu, sanıyorum, taşradan büyük kente gelen insanların film yapmaya başlamaları olarak düşünebiliriz. Aslında hepimizin, büyük kentlerde yaşayan nüfusun bir kısmının o büyük kente başka bir yerden, taşradan gelmiş insanlar olduğumuzu düşünürseniz, her hâlde Türkiye'deki yoğun göç, aradaki mesafeler -doğduğunuz yer, yaşadığımız yer, evimizle daha sonraki başka yerler, bu ta aileden uzaklaşmaya kadar- onlardan uzaklık, kendi ikliminden uzaklık gibi bir temele oturuyor zannediyorum. Ama bir yandan da özü arayışla ilgili bir şey olduğunu düşünüyorum bunun; yani yönetmenlerin bir şekilde burada metaforik bir anlatım aramalarını kendi benliklerini, kendi varlıklarını, kendi hâllerini arayışları olduğunu düşünüyorum. Belki bir yandan şu da var: Hani yaşadığımız yer-

de ve şimdiki zamanda, belki bulunduğumuz ortamda çok mutlu olduğumuz, orada çok iyi olduğumuz da söylenmez. Belki o yüzden de taşra bir yanıla nostaljik bir şeydir; yani geçmiş hayata, geçmiş değerlere, geçmiş kavramlara, geride bıraktığımız şeylere aslında bir yöneliş, onlara tekrar bir göz atma meselesidir. Böyle bir durum olduğunu düşünüyorum bu konuda; yani bir tür arayış aslında.

Soru: Niye dönülür taşraya, şehir niye yetmez insana?

Semih Kaplanoğlu: Çünkü şehirdeki hayatın değerleri ya da durumu o insanı beslemiyordur, o insana yeterli değildir, orada duramıyordu ya da durduğunu zannediyordur. Ama yaşadığı herhangi bir travma sebebiyle yaşadığı yerle içinde bulunduğu durumun arasındaki mesafeleri görür. Farkına varır. Bu meselâ, önemli bir şey bence. Aslında her birimizin eğer başka bir yerde doğup büyüdüysek ve sonra başka bir yerde, başka bir ülkede, başka bir şehirde yaşamaya devam ediyorsak, başladığımız yerle bulunduğumuz yer arasında bir mesafe var. Bazı insanlar için bu önemli olmayabilir; yani o kendince meseleyi aşmış olabilir ya da öyle bir sıkıntı yaşamıyor olabilir. Ama genel olarak bizim Tanpınar'ın yapıtlarından tutun Oğuz Atay'a kadar aslında bütün anlamıyla taşra, daha doğrusu merkez ve taşra (doğu-batı, Anadolu-İstanbul vs.) bizim kültürel oluşumumuzda, romanımızda, edebiyatımızda, sinemamızda, genel olarak hikâyelerimizde hep var olan bir meseledir. Özellikle aydın karakterlerine, portrelerine dikkat edin bu mesele hep tartışılmaktadır. Aslında buradaki film ya da buradaki karakter de üç aşağı beş yukarı oradan devam edegelen, oradan süzülmüş, o birikimden süzülmüş karakterdir; yani anlatabiliyor muyum? Demek ki biz son yüz senede ya da iki yüz senede bir merkez ve merkezin dışında -taşra diyelim- bir çatışmayı ve bir çelişkiyi yaşıyoruz ya da bir çatışma yaşıyoruz. O çatışma-

nın dışavurumu işte Türk romanının neredeyse bütün karakterlerine ve Türk sinemasının belli karakterlerine kadar devam ediyor. Bu filmde, sizin taşrada diye adlandırdığımız filmlerin altında bu tür meseleler yatıyor. Tabii ki bunu politik bir şeyin içerisine ne kadar yerleştirebiliriz; onu bilemiyorum. Siz bir anda bu ülkede buna politik tabanlı dersenez, o da çok ilginç. Tanzimat Fermanı çıkmış, sonra Cumhuriyet gelmiş ve bir anda diliniz değişiyor, bir anda bir merkezden başka bir merkeze savruluyorsunuz. şimdi bütün bu kopmalar, bütün bu uzaklaşmalar aslında benlik anlamındaki uzaklaşmalar... Bunların metaforik karşılıkları aslına bakarsanız modern edebiyatın yapısında var olan şeyler.

Soru: *Dergäh* dergisindeki röportajınızı okuduğumda, bir kader anlayışınız var gibi gelmişti bana. Mesele, yağmur yağdığında bunun sebepsiz bir yağmur değil, filme müdahale eden bir şey olduğunu, filmin organik bir şekilde şekillenmesi gerektiğini söylüyorsunuz. Filmde kullanılan zamanla gerçek zamanı eşitleme de var bir yandan. Kurgusal olanla gerçek olanın arasındaki duvarın kaldırılması veya olabildiğince geçirgen olması gerektiğini düşünüyorsunuz gibi gelmişti bana.

Semih Kaplanoğlu: Buna kapılarımı atığımı sanıyorum. Filmin her tarafını açmaya, kendimi de zihinsel olarak açmaya ve hayat oraya ne kadar sızarsa -onun çok değerli olduğunu düşünerek aslında- mümkün olduğu kadar eğip bükmeye çalışıyorum. Film yapımı süresince ortaya çıkan, hikâye ve duruma müdahale edecek her şeyi o film içine katabilme açıklığını hedefliyorum. Çünkü belki de yapı, senaryo, filmi çekme biçimi, öyle söyleyeyim, bütün bunlarla ancak filmi oluşturabildiğimi düşünüyorum. Yani mümkün olduğu kadar filmdeki yan karakterlerin, mekânların ve durumların filme -gerçeklik anlamında- hizmet etmesi ve gerçek

boyutuyla oraya dahil olması için çaba gösteriyorum. Tabii bu her zaman başboş bırakabileceğimiz bir şey değil ama belli bir plan çerçevesinde ilerleyecek şeyler.

Soru: Yusuf baş karakterin ismiyle alâkalı çok güçlü bir metafor; Hz. Yusuf'la bağlantı kuruyor musunuz?

Semih Kaplanoğlu: Kuruyorum; açıkçası didaktik olmamaya özen göstermeden. Seyircinin ya da o olguya, meselâ Yusuf peygamber hikâyesine o mesele ne kadar gidiyorsa filmin içine alacağı, birtakım şeyleri sorgulayacağı şekilde anlaşılacağını, farklılaşacağını, değişeceğini düşünüyorum. Ama bunun da “İşte bakın, size şimdi Yusuf peygamberi, bir meseleyi anlatıyorum, buna dikkat edin” anlamında altını çizmek bana çok doğru gelmiyor. Çünkü hayatımızda da bütün insanlığın yaşadığı deneyimi ve birikimi aslında her birimiz hayatın içinde her gün yaşıyoruz. Kendi yaşadığımız durumların nerelere değdiğini, nerelere tekabül ettiğini algılamamızı sağlayacak şeylerden birinin de sinema, roman, şiir ya da müzik olduğunu düşünüyorum. Bunu didaktik bir şekilde filmin içine yerleştirmek yerine, gerçek anlamda o kıssanın okunmasını tercih ederim. Filmin o kadar düz bir okumaya tâbi olması gerektiğini düşünmüyorum.

Soru: Mademki oturumun konusu “zaman”, özellikle “zaman metafiziği”, işin biraz da felsefi boyutuna bakmakta fayda var. Bunu üçe ayırabiliriz: Birincisi dışsal zaman, doğadaki zaman; ikincisi insanın içindeki zaman, psikolojik zaman; üçüncüsü de insanların eylemleriyle dışsallaştırdığı zaman ki buna da tarih diyoruz. Üçüncüsünden bakıldığında farklı zaman algıları var: döngüsel zaman, çizgisel zaman. Hegel'le birlikte en zirveye doğru daha farklı bir zaman algısına geçiliyor. Walter Benjamin süresiz zaman anlayışını ve tarihsel olayları sürekli olarak birbirleriyle nedensel olarak iler-

leyen bir süreç olarak okumuyor da sadece parlayan imajlar gibi birbirlerinden kopuk imajlar olarak görüyor. Biraz İslâm coğrafyasına girersek, mutasavvıfların, özellikle İbn Arabî'nin "an-dayım" dedikleri bir şey var; ne tümüyle döngüsel ne de tümüyle çizgisel. Bütün bu spektrum içerisinde izleyici açısından sizin zaman anlayışınız nedir?

Semih Kaplanoğlu: İbn Arabî'nin zaman anlayışına yakın bir şey söyleyeceğim: Sinema zamanın sanatı aslında; çünkü ölçülen birimlerle yapıyor. Mesela bir metre film, faraza, yirmi saniyedir; yüz yirmi metre otuz beş mm'lik filmin süresi üç buçuk dakikadır. Elinizde birtakım zaman boyutları var. Bunları birleştirirsiniz, bir film ortaya çıkar. Demek ki bir zaman kuruyorsunuz aslında; bu zaman kurgulanmış zaman parçası. Bunun içinde, filmin iç zamanları olarak bir geçmiş ve gelecek de kuruyorsunuz. Hikâye kurduğunuz takdirde seyircinin oturduğu o andaki zaman kavramı da işin içine dahil oluyor. Ve böylece aslında çok zamanlı bir durumla karşı karşıya kalıyoruz. Ve tabii izleyici anlamında psikolojik zaman da devreye giriyor. Ama sinematografik anlamdaki zaman kavramının, İbn Arabî'nin geçmiş, şimdi, gelecek (hepsi bir şimdi), şimdiki zamanda tasavvurunun doğru bir noktada olduğunu düşünüyorum. Ve üretkenlik anlamında her filmin -içerisindeki karakterler demeyeyim ama- zaman vurgusu içerisinde hissedilmesi gereken şeyin bu olduğunu düşünüyorum. Ama sinemada gerçek zamanı kullanabildiğimiz oranda, yani zamanı, hareketi parçalamadığımız ve birbir insan zamanına uygun bir boyutu yerleştirdiğimiz takdirde seyircide zaman algısı oluşturabileceğimizi düşünüyorum. Çünkü sinemanın, televizyonun vs. yaptığı şey aslında zamanı parçalamak, zaman mefhumunu ve zaman duygusunu üzerimizden almak. Bizi aslında sürekli bir hız ve ilerlemeye doğru güdümlü-

yorlar. Bir yandan zamanı parçaladıkça, zaman mefhumunu ortadan kaldırdıkça ölüm duygusunu uzaklaştırdıklarını ve hiç ölmeyecekmiş gibi hep bir anın içerisinde duran bir tasavvur oluştuğunu düşünüyorum. Sinemanın bu algıyı kırması gerektiğini ve önemli bir silah olduğunu düşünüyorum.

Sinemada Politik Duruş Sırrı Süreyya Önder

27 Mart 2008

Değerlendirme: Mehmet Ali Özkan

SAM sinema sohbetlerinin dördüncüsünde Sırrı Süreyya Önder'i konuk ettik. Sinema ve politik duruş arasındaki ilişkiyi temel alan sohbet, senarist-yönetmenin kendi hayat hikâyesini anlatmasıyla başladı. Oldukça keyifli ve esprili bir üsluba sahip olan Önder'i dinleyenler, yönetmen kendi başından geçen acı olayları anlatırken bile gülümsemekten kendilerini alamadılar.

1962'de Adıyaman'da doğan Sırrı Süreyya Önder 12 Eylül mağdurlarından. 1978'de Adıyaman Lisesi'nde öğrenciyken Maraş Katliamı'nı protesto ettiği için ilk hapis cezasını alır. Bu sırada başladığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki öğrenimini 12 Eylül sonrasında yükseköğrenim hakkını kaybettiği için sürdürmez. Memleketi Adıyaman onun için yaşanacak bir yer olmaktan çıkmıştır. İstanbul'a gelir, kamyon şoförlüğüne başlar. Sonra kendi işini kurar. Annesini Adıyaman'dan getirip de onun elinden çıkan yemeği yediği günü hiç unutamaz; öyle ki yıllar sonra *Beynelmile'*i onca zorluktan sonra çekmeyi başardığında bile bu kadar sevinmeyecektir.

İşleri bir süre iyi gider. Evlenir, bir kızı olur. Ancak, dört yıl sonra işleri tekrar bozulur. Bunun üzerine yurtdışına

*Beynelmile'*deki gevendeler gibi ötekiler üzerinden yazmayı seviyor Önder; çünkü kendisinin de öteki olduğunu düşünüyor. Bundan sonra yazacaklarında da ötekiliğin önemli yer tutacağını ekliyor.

gider, Rusya'da, Ukrayna'da çalışır, sonra tekrar Türkiye'ye döner.

Bütün bu süre boyunca okumayı hiç bırakmamış, yazmayı da sürdürmüştür. Okuduklarından ve yaşadıklarından öğrendiklerini harmanlayarak büyük bir roman yazmaya koyulmuştur. Ayrıca, senaryo ve sinemayla ilgili okumaları da ciddi bir boyuta erişmiştir. Hayatının bu noktasında, bir ilân vasıtasıyla gittiği senaryo stüdyosunda Barış Pirhasan'a öğrenci olur. Çeşitli atölye çalışmalarının ardından senaryo yazarlığında karar kılar. Dizi senaryoları yazmaktadır; ama en çok istediği, romanını senaryolaştırarak film yapmaktır. Nihayet *Beynelmile'*in senaryosunu yazar. Atıf Yılmaz senaryoyu okur, çok beğenir ve onu kendisi dahil hiç kimseye vermemesini tembihler. Önder, yine de filmi çekebilecek birilerini arar. Bu amaçla bazı kişilerle görüşür.

BKM tam burada devreye girer, sonrası çok hızlı gelişir. Teknik konularda çok iyi olan Muharrem Gülmez ile yönetmenliği paylaşmasına karar verilerek proje başlatılır. *Beynelmile'*, iki ay ön hazırlığın ardından beş buçuk haftada tamamlanır. Ancak çekim sonrasında, hukuki mahzurlar nedeniyle filmin 26 dakikası çıkarılır ve yeni bir final çekilir.

Film hem gişede iyi iş yapar hem de pek çok festivalde ödüller alır. Ancak Sırrı Süreyya Önder'in asıl ödülü, bu filmin "samimiyetine" yapılan vurgudur.

Önder, öç alıcı, köşeli şeyleri sevmediğini, ancak yine de filme çok usturuşlu şekilde yedirilmiş birkaç *fiskeden* kendini alamadığını, dikkatli aranırsa filmde bunların bulunabileceğini belirtiyor. Ancak sanat açısından aslında bunu bile yapmanın doğru olmadığını inandırıyor. Filmdeki fotoğraf çektiirme sahnesine dair bir soru üzerine, bu sahneye insanların güldüğünü, oysa bu sahneyi yazarken kendisinin içinin yandığını belirtiyor. Bu sahnenin aynı zamanda, içinden geldiği sol cenaha yönelik bir hiciv de taşıdığını söylüyor. Zira ona göre "İki kişilik bir aşktan ortaya çıkacak bir rayiha, bütün devrimlerden

çok daha önemli. Ne yapılırsa aşk ile yapılır; burada kastedilen de fiziksel aşk değil."

*Beynelmile'*deki gevendeler gibi ötekiler üzerinden yazmayı seviyor Önder; çünkü kendisinin de öteki olduğunu düşünüyor. Bundan sonra yazacaklarında da ötekiliğin önemli yer tutacağını ekliyor.

Türkiye'de 12 Eylül ile toplumun tüm katmanlarını içine alan bir hesaplaşmanın henüz yaşanmadığını, bundan hâlâ geri durulduğunu, ancak bazılarının bu kadar ağır bir sorumluluğu sinemaya yüklemeye çalıştığını düşünüyor. Sinemanın en nihayetinde bir sanat eseri olduğuna, ondan böylesi ağır görevler beklenemeyeceğine inanıyor.

Yine de sinemacının gösterdikleri kadar göstermediklerinden de sorumlu olduğunu belirtmeden edemiyor. Bu bağlamda üzerinde yaşadığımız coğrafyada, mükte-dirlerin, tehlikeli buldukları şeyleri onların içini boşaltmak suretiyle bertaraf ettiklerini, bu pis işi de çoğunlukla kendileri yapmak yerine içerideki ehliyetsizlere yaptırıldıklarını hatırlatıyor. Araçla amacın kolaylıkla yer değiştirebildiği, dolayısıyla, uyanık olmak gerektiği, aksi takdirde bu değirmene herkesin su taşıyacağı ikazını yapıyor.

Türkiye'deki senaryo yazımı konusuna da değinen Önder, bizde karaktere yeterince mesai harcanmadığına dikkat çekiyor. Kendisinin bir karakterin filmde görünmeyecek pek çok yönüne bile kafa yordüğünü, karakteri tanımanın o karakterin kendi dilini gerçekten konuşabilmesi için elzem olduğunu söylüyor.

Tasavvufu ilgili bir çalışma düşünüp düşünmediği sorusuna da, kendisinin dinî eğitim aldığını, öyle bir film yapacak olursa "terki terk etmek" üzerine bir film yapmayı düşüneceği cevabını veriyor.

Sonuç olarak, Sırrı Süreyya Önder, hayatını *samimiyet* eksenine oturtuyor ve en çok da vicdanını yastık yaparak huzurlu bir uykuya dalabilmeyi önemseydiğini her fırsatta vurguluyor.

İşaret Çocukları

Cahit Zarifoğlu

Yüreği korkuyla kuvvetlendi babamın

Unutup genç gelen günleri

Zamanın sürerken çektiği günleri

Çetin bilmecelerle

Sürdü atını şehirlere

Yün ören at güden kadınlar

Ormanlara tepeden eğilen toprak evlerde

Küçük pencerele karanlık dar odalarda

Uzaktan uzayıp gelen kurt seslerinin

Uzağa çekilip giden

Ayazda donan gülmeler içinde

Ormanlarda süt emziren anne

Unuttu gittikçe uzayan çocuğunu

Hep kaçarmış şehirlerin

Demir dağlarına

Uyuyunca toprak beşimde

Sahipsiz kalan

Ellerimden kayan aydınlık günlerim

TAM Tez / Makale Sunumları

Beylerbeyi Sarayı Kullanımı ve Teşkilatı

Tuncay Cengiz Göncü

7 Ocak 2008

Değerlendirme: Zülfikar Kürüm

1861-1865 tarihleri arasında Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan, 18 Ocak 1925 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Millî Saraylar Müdürlüğü yönetimine bırakılan Beylerbeyi Sarayı'nı Ocak ayı Tez/Makale sunumlarında Tuncay Cengiz Göncü'nün, Beylerbeyi Sarayı teşkilatı üzerine yaptığı yüksek lisans tezi çerçevesinde ele aldık. Millî Saraylar Daire Başkanlığı'nın arşiv sorumlusu olarak görev yapan Göncü'yü, Beylerbeyi Sarayı'nı araştırmaya iten saik, sarayda rehber iken bu görkemli yapılara duyduğu alakadır.

Göncü tezinde sadece Beylerbeyi Sarayı'nı değil, XIX. yüzyıl Osmanlı saray teşkilatını da incelemektedir. Tez süresince karşılaştığı kaynak sıkıntısını 2003 yılında Hazine-i Hassa arşivinin açılması üzerine aşan Göncü'nün temel hedefi, var olan arşivin titiz bir şekilde okunup doğru değerlendirilmesi ve nihayetinde önemli bir kaynak niteliği kazanmasıdır. Göncü, elde ettiği verileri esas alarak tezinin ilk bölümünde Beylerbeyi Sarayı ile ilgili temel bilgi eksikliklerini gidermeye çalışmakta; ikinci bölümünde ise Beylerbeyi Sarayı özelinde XIX. yüzyıl saray tefrişatı ve mekân kullanımını ele almaktadır.

Beylerbeyi Sarayı'na dair günümüze dek rivayet edile gelen bilgilerin kaynaksız, kulaktan dolma ve -haliyle-

Millî Saraylar Daire Başkanlığı'nın arşiv sorumlusu olarak görev yapan Göncü'yü, Beylerbeyi Sarayı'nı araştırmaya iten saik, sarayda rehber iken bu görkemli yapılara duyduğu alakadır.

yanlış olduğuna işaret eden Göncü, Hazine-i Hassa ebniye defterleri ile inşaat, teknik kadro ve zanaat gibi o günün konularını içeren on bin kadar evrakı tek tek inceleyip bu yanlışlıkları tespit etmiştir. Örneğin Beylerbeyi Sarayı'nın, ilgili kroniklerde belirtildiği üzere, bitirilme tarihi 21 Nisan 1865'tir. Ancak başlama tarihi 1861 değil, 1863'tür. Cengiz Göncü bu iddiasına temel teşkil edecek evraka tezinde yer vermektedir.

Göncü'nün ulaştığı bir diğer sonuç, saray masraflarının tefrişat hariç 38 milyon kuruş, tefrişatla beraber yaklaşık 45 milyon kuruş olduğudur. Göncü'ye göre bu masraflar sanıldığından aksine çok fazla değildir. Saray, dönemin Avrupa saraylarına nazaran gayet mütevazı bir bütçe ile inşa edilmekle birlikte şu da göz ardı edilmemelidir ki o dönemde padişah hanımlarının yıllık mücevherat gideri, 8 milyonu faiz olmak üzere 83 milyon kuruştur. Bu gider saray yapımına nispetle çok büyük bir meblağdır. Günümüzde iddia edildiği-

TAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZ / MAKALE SUNUMLARI

Beylerbeyi Sarayı Kullanımı ve Teşkilatı	Tuncay Cengiz Göncü 7 Ocak 2008
Osmanlı'da Denizcilik	Yusuf Alperen Aydın 4 Şubat 2008
Girit'e Veda!	Pınar Şenişik 3 Mart 2008
Osmanlı Giriti'nin Son Yılları	
II. Abdülhamit Döneminde	Davut Hut 7 Nisan 2008
Musul Vilayeti	

BİR KİTAP / BİR YAZAR

II. Meşrutiyet Dönemi Klasik Paradigmaları	Mustafa Gündüz 1 Şubat 2008
Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi	Hüseyin Al 25 Şubat 2008
Jön Türkler ve Makedonya Sorunu	Mehmet Hacısalihoğlu 28 Nisan 2008

TARİH OKUMALARI

Bizans Kronikleri (4): Anagnostis'in Tarihi	Abdulhamit Kırmızı 21 Ocak 2008
Bizans Kronikleri (5): İstanbul'un Fethi/Kritovulos	Esra Güzel Erdoğan 17 Mart 2008
Hatıralarla Yakın Tarih (1): İttihatçı Bir Arap Aydınının Hatıraları	M. Talha Çiçek 25 Nisan 2008

TAM SOHBET

İnkılab Yayınları	Hasan Güneş 24 Mart 2008
Pınar Yayınları	Cevat Özkaya 14 Nisan 2008

TAM SOHBET-SEYRÜSEFER

Şam İzlenimleri	Önder Kaya 31 Mart 2008
-----------------	----------------------------

İZ BIRAKANLAR (Bir Eser-Bir Şahıs-Bir Olay)

İhsan Fazlıoğlu	19 Ocak 2008 16 Şubat 2008 22 Mart 2008 19 Nisan 2008
-----------------	--

nin aksine sarayların yapımında lükse ve debdebeye kaçılmamıştır (Göncü bu tespitleri Ahmed Cevdet Paşa'nın *Tezakir*'inden iktibas etmektedir).

Diğer taraftan Osmanlı'nın ihtişamını sergileyen Topkapı Sarayı'nın protokol kaygılarından mütevellit bir mimarisi yoktu. Gerektiğinde bir elçi altı ay bekletilir, padişaha her istenildiğinde ulaşamazdı. 1815 Viyana Konferansı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin de kabul ettiği Uluslararası Protokol Düzeni'ne müsait bir saray ihtiyacı ortaya çıkınca Beylerbeyi Sarayı'nın inşa edilmesine karar verildi. Aslında Beylerbeyi Sarayı, tıpkı Dolmabahçe Sarayı gibi, padişahın müdahil olmaktan ziyade temsil edildiği, Tanzimat dönemi bürokrasisini yansıtan bir protokol sarayı iken Topkapı Sarayı devletin tüm birimleri ile işlevsel olarak kendini gösterdiği bir yükseliş dönemi sarayıdır.

1701 tarihli Bahriye Kanunnamesi'nin, Osmanlı denizciliği için yeni bir dönemin başlangıcı olduğunu söyleyen Aydın, bu dönemde Osmanlı'nın denizcilik alanında yaptığı düzenlemelerin bir devlet politikası olarak sürdürüldüğünü ifade etti.

Saray II. Abdülhamid döneminde, bir ara kamu yararına da kullanılmıştır. Sarayın paşa ve yaveran dairesine, ihtiyaca binaen II. Abdülhamid'in talimatıyla yangınzedeler, depremedeler ve savaşzedeler yerleştirilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde öncelikle sarayla ilgili *Mabeyn-i Hümayun, bina emini, mutemet, ebniye müdürü* gibi bazı terimler tarif edilmektedir. Bu bölümde, daha sonra, sarayın mekân kullanımlarını ve tefrişatını ele alan Göncü burada *malzeme defterleri, tefriş icmal defterleri* ve *inşaat onarım icmal defterlerinden* faydalanıyor. Ayrıca malzeme defterlerinde geçen kalemelerin birim fiyatlarını tek tek yazarak iktisat tarihçilerinin istifadesine sunuyor.

İncelemeleri sonucunda harem dairesi planının Topkapı Sarayı'ndakine benzer olduğunu tespit eden Göncü, burada da padişahın odasının hemen yanında valide odasının bulunduğunu, padişah hanımlarının odalarının ise valide odasından sonra sıralandığını kaydederek ilk defa kendilerinin keşfettiği bir durumun da altını çizmektedir. Buna göre, Beylerbeyi Sarayı'nın harem, saray ana binası içinde değildir. 1900'lü yılların başına kadar harem ayrı bir yapıdır. XX. yüzyılın başlarında muhtemelen çürüyerek yıkılan harem, masraflı olabileceği endişesiyle tekrar inşa edilmemiştir. Göncü iddiasını Sedat Hakkı Eldem kaynaklı fotoğraflarla desteklemektedir.

Göncü bu tez çalışmasıyla mimarlık tarihi ve XIX. yüzyıl saray tarihi açısından önemli sonuçlara ulaşmış görünüyor. Bir saray rehberi iken büyük bir merak ve iştiaqla araştırmaya koyulan Göncü, diğer arşiv araştırmacılarına örnek olabilecek bir titizlikle çalışmalarına İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora yaparak devam etmektedir.

Osmanlı'da Denizcilik Yusuf Alperen Aydın

4 Şubat 2008

Değerlendirme: Cumhuriyet Ersin Adıgüzel

Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen Tez-Makale Sunumları programına Şubat ayında, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde "Osmanlı'da Deniz" başlığıyla tamamladığı doktora tezi ile Yusuf Alperen Aydın konuk oldu.

Tez başlığı oldukça geniş bir şekilde düşünülme müsait ise de, esas itibarıyla Aydın'ın tezi, kalyon özetinde 18. asırda Osmanlı denizciliğinin geçirdiği dönüşümü incelemekte ve kalyonun inşa sürecini de ele alarak, kereste kesiminden kalyonun denize indirilip içerisine asker yerleştirilene değin geçen sürecin hikâyesini vermektedir.

Aydın'ın tezine göre 1701 tarihli Bahriye Kanunnamesi, Osmanlı denizciliği için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde Osmanlı'nın denizcilik alanında yaptığı düzenlemelerin bir devlet politikası olarak sürdürüldüğünü ifade eden Aydın, birbirini takip eden padişahların uygulamalarının bu durumu destekler mahiyette olduğunu belirtti. II. Mustafa ve III. Ahmed dönemlerinde de birtakım düzenlemeler yapılmasından hareketle, bahriyenin Osmanlı tarafından önemli görülen bir alan olduğuna ve kadırgadan kalyona geçen Osmanlı'nın donanması üzerinde önemle durmuş olduğuna dikkat çekti.

Başta arşiv belgeleri olmak üzere çalışması boyunca kullandığı kaynaklarda rastladığı kalyonları ismen teker teker ortaya çıkarmaya çalıştığını ifade eden Ay-

dın, her bir kalyonun yaklaşık on beş-yirmi sene boyunca kullanımda kaldığını belirtti. Kalyonların, önceleri kaptanlarının isimleriyle, bir süre sonra taşıdıkları figürlerle, daha sonraları ise müstakil olarak isimlendirildiklerini ifade etti.

1701 tarihli Bahriye Kanunnamesiyle birlikte yapılan düzenlemeler ile Osmanlı donanmasında görülen yeniliklere temas eden Aydın, kalyon türleri ve nitelikleri hakkında bilgiler verdi. Kalyonun, Osmanlı donanmasında bir tür üst başlığı ifade ettiğini ve neredeyse bütün yelkenli gemiler için kullanıldığını belirtti ve üç direkli bir gemi türü olan “karavele”nin belgelerde “karavele kalyon” olarak isimlendirildiğini bu duruma örnek olarak gösterdi.

Kalyonların inşa edildikleri mekânların başında İstanbul’daki Tersane-i Âmire gelmekteyken, Midilli ve Sinop gibi liman şehirlerinde de kalyon inşa edilmekteydi. Kalyon yapım maliyet ve süreleri, kalyonun ölçülerine göre değişmekteydi. Kalyon sayılarıyla ilgili bazı bilgiler de veren Aydın, bu sayıların deniz gücünün belirlenmesi için kesin bir fikir veremeyeceği kanaatinde olduğunu ifade etti. Kalyonda en önemli vurucu kuvvet olan top sayısı ve kalyon mürettebatı, kalyonun büyüklüğüne göre değişiklik göstermekteydi. Kalyonlara, kalyondaki top sayısı ile orantılı olarak barut verilmekteydi; bu ise kalyon isimlerine göre gerçekleştirilmekteydi. Kalyon, sadece savaş için değil, aynı zamanda mühimmat taşımak amacıyla da kullanılmaktaydı. Bu dönemde, devletin bizzat kendisi tarafından inşa edilen kalyonların yanı sıra kalyon tüccarları tarafından yapılan kalyonlar da devlet tarafından satın alınmaktaydı. Ayrıca Ruslardan da dört kalyon alınmıştır.

Kalyona geçişle birlikte yelken bezi ve lengere duyulan ihtiyacın arttığına işaret eden Aydın, önceleri bu

malzemelerin Fransız ve İngilizlerden satın alınarak ihtiyacın karşılandığını belirtti. Bir süre sonra kurulan bir bezhane ile yelken bezi ihtiyacının, Dökümcü Ali Usta adında bir dökümcü ustası tarafından yaklaşık seksen kantarlık bir lenger dökülmesi ile de lenger ihtiyacının Osmanlı’nın kendisi tarafından karşılanmaya başlandığını ifade etti.

Çalışmasını dayandırdığı kaynaklar hakkında bilgiler veren Aydın, başta arşiv belgeleri ve kronikler olmak üzere çalışmasında kullandığı malzeme hakkında bilgiler verirken, söz konusu alanda araştırma yapan/yapacak araştırmacılar için de çalışması boyunca edindiği birikimi aktardı.

Aydın, çalışmasında kadirga ile kalyon arasındaki farklılıkları inceleme konusu etmemekle birlikte, sunum sonrasında kendisine yöneltilen sorularla Osmanlı denizciliğinin kalyona geçiş öncesindeki durumu hakkında birtakım bilgiler de verdi. Program, katılımcıların soru ve katkılarıyla sona erdi.

Girit’e Veda! ***Osmanlı Giriti’nin Son Yılları*** **Pınar Şenışık**

3 Mart 2008

Değerlendirme: Fatma Sel Turhan

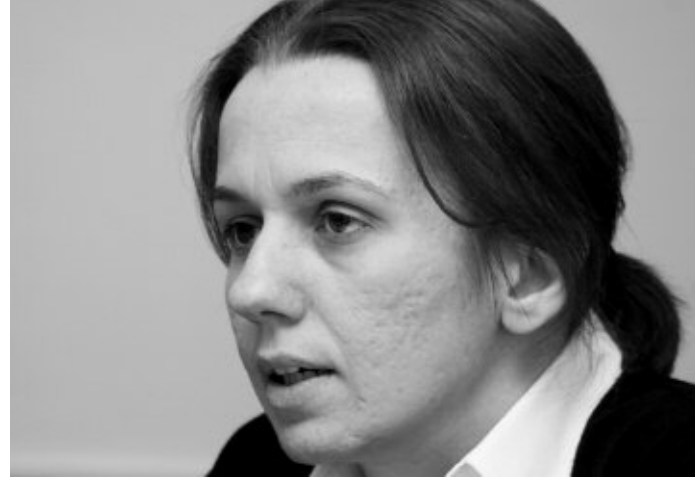
Türkiye Araştırmaları Merkezi’nin aylık faaliyeti Tez/Makale sunumlarınının 60. toplantısında, Pınar Şenışık’tan Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nde 2007 yılında tamamladığı “The Transformation of Ot-

Tezinde, Osmanlı Giriti'nin otonom Girit'e dönüşüm sürecini ele alan Şenişik'a göre, 1896-1897 isyanları, bu dönüşümde kilit rol oynadı.

toman Crete: Cretans, Revolts and Diplomatic Politics in the Late Ottoman Empire, 1895-1898" adlı doktora tezini dinledik.

Osmanlı Giriti'nin otonom Girit'e dönüşüm sürecini ele alan Şenişik'a göre hem dışsal hem de içsel boyutları olan bu sürecin dışsal boyutu Avrupa devletlerinin Girit'te yaşananlara müdahaleleri ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri nezdinde giriştiği diplomatik mücadele iken, içsel boyutu bu dönüşümde meydana gelen olaylar ve yerel aktörlerin bu dönüşümüne katkılarıdır. Tezin en önemli vurgusu 1896-1897 isyanlarının, Osmanlı Giriti'nin otonom Girit'e dönüşümünde bir kilit rol oynadığıdır. Bu isyanlar Osmanlı Giriti'ndeki içsel yapıyı değiştirmekle kalmamış, Osmanlı sonrası dönemi de şekillendirmiştir. Bu isyanlar ayrıca Girit Hıristiyanlarını birbiriyle daha çok bütünleştirmiş ve Giritli Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki farklılıkları öne çıkarıp iki toplum arasındaki sınırları yeniden belirlemiştir. Başlangıçta elitler tarafından tahayyül edilen farklılıklar, geniş kitlelerin hareketi ile gerçekliğe dönüşmüştür.

Tezdeki temel soru, ideoloji, isyan ve diplomasinin Giritlilerin hayatını ne ölçüde etkilediğidir. Şenişik'a göre XIX. yüzyılda Girit Hıristiyanlarının siyasallaşma ve milliyetçileşmeleri, Yunan milliyetçiliğine referansla bulunulmadan açıklanamaz. Bu bağlamda Yunan ulusal kimliğinin nasıl imal edildiği ve Girit'e ne şekilde nüfuz ettiği üzerinde duran Şenişik, süreçte Yunan devletinin yayılmacı politikaları ile ideolojik ve kültürel nüfuzunun çok önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Girit'in Yunanistan'la birleşmesi, yani "enosis" in Giritli Hıristiyanların mutlak ve yegâne arzusu olduğu şeklindeki standart görüşü eleştiren Şenişik, Giritli Hıristiyanların asıl amaçlarının adada var

olan sosyoekonomik ve siyasi yapıyı değiştirmek ve Osmanlı askerlerinin adadan çekilmesini sağlayarak iktidarı ele geçirmek olduğunu belirtmektedir. Girit örneğinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun başka vilayetlerinde ve diğer çok etnikli imparatorluklarda meydana gelen değişim ve ihtilaflarla karşılaşılabileceği üzerinde duran Şenişik, Giritli Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki işbirliği veya çatışmanın benzersiz olmadığı görüşündedir. Girit deneyimi, daha geniş bir bütünün parçasıdır.

Bu çalışma büyük ölçüde Osmanlı resmî görevlileri tarafından üretilmiş arşiv materyaline dayanmaktadır. Bu bağlamda ağırlıklı olarak, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan Yıldız Tasnifi ve Girit İradeleri Tasnifi kullanılmıştır. Özellikle Yıldız Perakende Tasnifi'nde ve Osmanlı Bankası Arşivi'nde mevcut Girit ile ilgili belgeler, Osmanlı Giriti'ni ele alan bir tez çalışmasında ilk defa kullanılmıştır. Bu belgelerin yanı sıra Amerikan ve İngiliz elçilik raporları ile Osmanlıca, Yunanca ve yabancı basından bazı gazeteler de tezin ana malzemelerindedir.

Tezinde, fetihten sonra adadaki Müslüman nüfusun sürgün politikalarından ziyade yerli halkın Müslümanlaştırılmasıyla oluştuğunun altını çizen Şenişik, 1821 yılından sonra adadaki Müslüman nüfusta azalma görüldüğünü ve özellikle 1897'deki isyandan sonra bu durumun hızlı bir düşüşe dönüştüğünü belirtmektedir. Mayıs 1896'da adanın batı bölgesinde iç huzursuzluklar artmış, Müslüman ve Hıristiyan halk birbirlerini öldürmeye başlamıştır. Hıristiyan isyancılar tarafından Müslümanların malları yağmalanarak evleri ve zeytin ağaçları ateşe verilmiştir. Öte yandan Girit'teki isyanı desteklemek üzere Yunanistan'dan adaya gönüllüler ve askerî mühimmat gönderilmiştir. Şu-

bat 1897’de Yunan askerleri adayı işgal eder. Bu isyanın en şiddetli aşamalarından biri adanın doğu bölgesinde bulunan Estiye’de gerçekleşir. 18 Mart 1897’de Girit, Avrupa devletlerinin donanmaları tarafından abluka altına alınır; ayrıca Avrupa devletlerinin amiralleri adada otonomi idaresinin kurulduğunu halka ilan eder. Adanın iç kesimlerinde yaşayan ve isyancıların saldırılarına maruz kalan Müslüman halk Kandiye, Hanya ve Resmo gibi büyük şehirlere göç eder. Girit’te isyan devam ederken Yunan çeteleri Teselya’daki Osmanlı-Yunan sınırında provokasyonlara başlar. Abdülhamid’in tüm savaş karşıtı tutumu ve girişimlerine rağmen 12 Nisan 1897’de Osmanlı-Yunan sınırında savaş patlak verir ve otuz gün süren bu savaşta Yunan orduları Osmanlı orduları tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmasına rağmen Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında İstanbul’da yapılan barış görüşmelerinden kazançlı çıkan taraf Yunanistan olur. Savaşın Girit açısından önemi, bu tarihten sonra Avrupa devletlerinin Osmanlı’nın adadan çekilmesine yönelik baskılarını aşamalı bir şekilde arttırmalarıdır. Bu bağlamda Girit’te Osmanlı idaresinden otonomi idaresine geçişin basit bir geçiş olarak adlandırılmayacağını belirten Şenişik’a göre bu, hem siyasi ve demografik hem de sosyoekonomik bir dönüşümdür. Bu değişimle birlikte adadaki Müslümanlar ellerindeki malları Hıristiyanlara satarak hızla göç etmeye başlamıştır. Göçle birlikte Girit daha homojen bir yapı arz etmeye başlamış ve Girit Müslümanları azınlık durumuna düşmüştür.

Sonuçta, Osmanlı kaynakları üzerinde yaptığı detaylı incelemede Şenişik, dönemin Osmanlı devlet adamlarının Girit’teki gelişmelere kayıtsız kalmadığının ve gereken çabayı gösterdiklerinin altını çizmektedir. Gi-

rit’te huzur ve asayişin yeniden sağlanabilmesi için Giritli Hıristiyanlara birçok ayrıcalık verilmiş ve reformlar yapılmıştır. Dolayısıyla, Şenişik’a göre, Osmanlı Devleti’nin adadaki reformları engellediği hususunda Avrupa devletlerinin ısrarı doğruluğu yansımamaktadır. Arşiv belgelerinden, Osmanlı devlet adamlarının amacının sadece savaşı bastırmak olmadığı, adada huzur ve barışı yeniden tesis etmek için büyük çaba harcadığı anlaşılmaktadır.

II. Abdülhamit Döneminde Musul Vilayeti

Davut Hut

7 Nisan 2008

Değerlendirme: Ebu Bekir Ceylan

Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü’nde tamamladığı “Musul Vilayetinin İdarî, İktisadî ve Sosyal Yapısı (1864-1909)” başlıklı doktora tezi bağlamında Nisan ayı Tez/Makale sunumlarında misafirimiz Davut Hut idi. Daha önce aynı bölümde XIX. yüzyılda Basra gümrüğü üzerine yaptığı yüksek lisans tezi ile Irak coğrafyasına ilgisinin geliştiğini ifade eden Hut, incelediği dönemde Vilayet Nizamnamesi’nin ilan edilmiş tarihi olan 1864 ile başlamaktadır. Midhat Paşa 1869’da Bağdat valiliğine getirilinceye kadar ciddi bir ıslahat programının uygulanmadığı Musul’da bu tarihten sonra Tanzimat reformları tedricen uygulanmaya çalışılmıştır.

Tezin asıl yoğunlaştığı II. Abdülhamit döneminde, Musul vilayeti gelişmesini sürdürmüş ve 1879 yılında

müstakil bir vilayet şekline dönüştürülmüştür. 1879-83 yılları arasında Kerkük şehri merkez yapılmışsa da daha sonraki yıllarda Musul şehri vilayet merkezi olma özelliğini korumuştur. Hut'un tezinde vurguladığı önemli hususlardan bir tanesi hiç şüphesiz vilayetin sosyal dokusundaki baskın aşiret yapısının reformların uygulanmasını yadsınamaz bir şekilde engellediğidir. Bu nedenle II. Abdülhamit, devletin düvel-i muazzama ile yoğun bir şekilde mücadele ettiği bu dönemde başka Arap vilayetlerinde olduğu gibi, Musul'un ileri gelenlerini, aşiret reislerini ve dinî önderlerini maaş, unvan, maddî yardım ve işlenen suçların affı gibi çeşitli yöntemlerle kendi şahsında devlete bağlamaya çalışmıştır. Aslında II. Abdülhamit'in eşraf-İslâm siyaseti bu anlamda bölgede uygulanmak istenen Tanzimat reformlarıyla zaman zaman çelişmekteydi. Örneğin, yerel eşrafın kayrılması vilayet valisinin gücünün pekiştirilmesiyle ya da aşiretlerin iskaniyle uyuşmamaktaydı. Sultan Abdülhamit, dönemin şartları çerçevesinde kişilerin sadakati üzerinden geniş kitlelerin merkeze bağlanmasını hedeflemiş ve bunda da büyük ölçüde başarılı olmuştur.

Tanzimat döneminde sıklıkla uygulanan bir siyaseti bu dönem Musul'unda da görmek mümkün. Aşiret şeyhlerinin kaymakam ve yöre ileri gelenlerinin vilayet idare meclislerine üye yapılması eşrafi siyaset mekanizmasına eklememenin önemli bir unsuru. Fakat Musul'daki sosyal yapının kendine has niteliği ile yetişmiş insan eksikliği (kaht-ı ricâl), geleneksel idareci ve memurların değişmemesi, yani insan unsurunun aynı kalması, eski alışkanlıkların devam etmesine ve çeşitli konulardaki suistimallerin önünün alınmamasına fırsat vermiştir. Bu sebeple ıslahat tartışmaları devamlı Musul'un gündeminde kalmıştır. İsmail Hakkı Paşa ve Tahsin Paşa gibi valiler asayiş ve

düzenin sağlanmasında başarılı olurken, Ömer Vehbi Paşa gibi sertlik yanlısı valiler durumun daha da kötüleşmesine zemin hazırlamıştır. Tezde incelenen dönem boyunca Musul valilerinin hizmet ortalamalarının takriben 1.1 yıl gibi kısa süreli olması vilayetteki istikrarsızlığın önemli bir göstergesidir.

İktisadî açıdan Musul'da yerleşik nüfusun temel geçim kaynağı tarım; göçebelige en uygun maişet tarzı da hayvancılıktı. Musul'un iklim ve arazisinin uygunluğu bölgeyi bir tahıl merkezi yapmış, ihtiyaç fazlası "artık ürün" ise civar vilayetlerin ihtiyacını karşılamıştır. Şehrin iktisadî ve ticarî hayatına ilişkin Hut önemli bir sonuca varmaktadır: XIX. yüzyılın ortalarından itibaren "Avrupa'dan gelen bol ve ucuz malların el tezgahlarına dayalı Osmanlı yerel sanayisini zayıflattığı" şeklindeki genel yargının Musul için pek de geçerliliği yoktu. Çünkü, bir "emtia üretim ve dağıtım merkezi" konumundaki Musul'un ticaretinin yarından fazlası vilayetteki sancak ve kazalarla yapılmaktaydı.

Davut Hut, Abdülhamit döneminin önemli unsurlarından biri olan Hamidiye alaylarının Musul vilayetinde de uygulandığını, Miran, Millî ve Şemmer aşiretlerinden üç Hamidiye alayı teşkil edildiğini, fakat bu alayların imtiyazlı statüsü nedeniyle zaman zaman asayişsizliklere ve adalete olan güveni sarsıcı gelişmelere yol açtığını kaydetmektedir. Yine Abdülhamit döneminin bir özelliği alaylı-mektepli rekabeti, bu dönem Musul'unda da kendini göstermekteydi.

Tezde vurgulanan konulardan bir diğeri II. Abdülhamit'in bölgede izlediği toprak politikasıdır. Midhat Paşa'nın Bağdat valiliği döneminde başarıyla uyguladığı boş arazilerin (aşiret şeyhlerinden ziyade) bireylere/ahaliye tapu karşılığında dağıtılması Abdülhamit döneminde durdurulmuştur. Petrol kaynağı bakımından bu bölgelerin o tarihlerde öneminin anlaşılmaya

Özcan, *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihinde Fatih Külliyesi* adlı eserin “Hazîre” başlıklı ikinci cildinin yayına hazırlanış sürecini ve muhtevasını dinleyicilerle paylaştı.

başlandığını göz önünde bulundurursak, Sultan Abdülhamit’in bu arazileri neden *arazi-i seniyye* statüsüne çevirmek suretiyle kendi tasarrufuna aldığı ve yabancı nüfuzundan uzaklaştırdığı anlaşılacaktır.

II. Meşrutiyetin ilanına ilişkin tepkilere de değinen Hut, ulema ve eşrafın statülerinin devamından endişelendikleri, eski yönetim taraftarlarının da güçlerini kaybetmekten korktukları için genelde meşrutiyetin istenmeyen bir durum olduğunu ve şüpheyle karşılandığını ifade etti. Hut’a göre neticede vilayetin sosyo kültürel yapısının doğduğu kaçınılmaz durum ile merkezin uyguladığı ve bazen reel-politikle pek de örtüşmeyen “zorunlu” politikalar, reform sürecinden beklene olumlu sonuçların elde edilmesini engellemiştir.

TAM Bir Kitap Bir Yazar

Kültür ve Medeniyet Tarihinde Fatih Haziresi

Ali Rıza Özcan

24 Aralık 2007

Değerlendirme: Reyhan Sarıkaya

İstanbul’un en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Fatih semti Osmanlılara ve Bizans’a ait izleri bünyesinde taşır. Bu semte adını veren Fatih Camii, II. Mehmed tarafından fetihten sonra Havariyyun Kilisesi kalıntıları üzerine inşa edilen ilk selâtin camii olma özelliğine sahiptir. Bugün, Fatih, Bayezid ve Süleymaniye camileri büyük ve son derece değerli birer hazireye sahip selâtin camilerindedir. Bunlar içinde Fatih Ca-

mii Haziresi, hazirede medfun zevat açısından önemli bir yere sahiptir.

Türkiye Araştırmaları Merkezi, Aralık ayında düzenlediği Bir Kitap/Bir Yazar programında Mimar Sinan Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Hat Anasanat Dalı öğretim görevlisi Ali Rıza Özcan’ı konuk etti. Özcan, *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihinde Fatih Külliyesi* adlı eserin “Hazîre” başlıklı ikinci cildinin yayına hazırlanış sürecini ve muhtevasını dinleyicilerle paylaştı. Şimdi, konuğumuzun sunumunu özetlemeye çalışalım:

Mezar, Arapça kökenli bir kelime olup, “ziyaret yeri, ziyaret edilen ve ölünün gömüldüğü yer” anlamına gelir. Tarih içerisinde mezara, kabir, sin, makber, makbere, medfen, inziva-gâh, hâb-gâh gibi isimler verilirken, Mevlevîler de “susanlar, susmuşlar” anlamında “hâmûşân” ifadesini kullanmışlardır. Toplu halde bulunan mezarlar ise mezarlık, mezaristan, kabristan ve hazire olarak anılır. Hazireler; külliye, cami, tekke veya mescitlerin etrafında umumiyetle kible tarafında yer alan hususî mezarlıklardır.

Hazireler, içinde bulunan mezar taşlarıyla tarihe ışık tutan bir açık hava müzesi fonksiyonunu icra ederler. Burada yatan zevatın hayatları hakkındaki kısa bilgiler kadar seyredenleri etkileyen ve her biri sanat eseri olan *mezar taşları*, dönemin şairlerini, hattatlarını, hakkâklarını ve estetik anlayışını günümüze taşıyan önemli belgelerdir. XVIII. ve XX. yüzyıldaki süsleme sanatının en güzel örneklerini Fatih Camii Haziresi’ndeki mezar taşlarında bulabiliyoruz. Ayrıca Hazire, içinde bulundurduğu taşların estetik özelliği itibarıyla, Türk-İslâm medeniyeti ve taş işçiliği açısından ulaşılan seviyeyi en güzel şekilde göstermektedir.

XIX. yüzyıla gelinceye kadar camilerin hazirelerine sivil defin yapılmazken, XIX. yüzyıl birçok açıdan deği-

Gündüz, Osmanlı modernleşmesinin irtifa noktası olarak gördüğü II. Meşrutiyet döneminde sadece siyasî alanda değil, toplumsal alanda da etkili değişimlerin meydana geldiğini belirtti.

şimlerin yaşandığı dönem olur. Mezarlık kültürü de bu değişimden kendine düşen payı alır. Daha öncele-ri şehrin muhtelif yerlerinde türbe ve küçük hazirele-re rastlanırken XIX. yüzyıl ortalarından itibaren bu anlayış değişerek, cami hazirelerine daha çok defin yapılmaya başlanır

Fatih Camii'nin kible tarafında, Çorba kapısı ve Türbe kapısı arasında kalan Nakşidil Sultan Türbesi'ni ve küçük külliyesini de içine alan hazirenin teşekkülü, bu sahaya 1194/1780'den sonra yapılan definlerle başlar. Bu saha sonradan duvarlarla çevrilerek kapalı bir alana dönüştürülür. Hazire, Münire Sultan Türbesi'nin hemen yanından başlayan ve Nakşidil Sultan Türbesi'nin girişinin sol tarafında kalan binaların arkasındaki duvarla ikiye bölünür. Nakşidil Sultan Türbesi'nin ön kısmına saraya mensup erkek, kadın ve çocukların defnedilmesi, en eski definlerin burada başladığını göstermektedir. Sahanın hazireye dönüşmesi, definlerin az sayıda olması sebebiyle zaman içinde gerçekleşir. Oluşumu hızlandıran en önemli sebep saray mensupları dışındakilerin de hazireye gömülme-leridir. Hazireye defin için saraydan, yani padişahın izin almak gerekir.

Fatih Camii Haziresi'nde 409 adet mezar taşı bulunmakla beraber, boş mezarlara ait olduğu varsayılan şahidelerin de numaralandırılmasıyla rakam 425'e ulaşmıştır. 47 adet mezarın sahipleri ise tespit edilememiştir. Bunlardan 113'ü kadına, 177'si ise erkeğe ait mezar taşlarıdır. Çalışmada 425 adet mezar taşına numara verilirken, bunlar arasından tarih, sanat ve kültürümüz açısından çok önemli kabul edilen 99 adedi II. ciltte, diğerleri ise III. ciltte resimleri ve Osmanlıca metinleri, metinlerin Türkçe ve İngilizce çevirileri ile okuyucuya sunulmuştur. Hazirede medfun zevat, mesleklerine göre ilmiye, seyfiye, kalemîye ve tarikat mensupları ol-

mak üzere dört ana grupta değerlendirilip bu grubun dışında kalan sanatkârlar da ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Mezar taşları dil, şekil, mezar tipleri ve hat sanatı açısından incelendiği gibi, kullanılan semboller açısından da bir tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca kitapta, mezar taşlarındaki hattat imzaları örnek resimlerle birlikte yer alırken, Fatih Camii Haziresi'nin bugünkü vaziyetini gösteren bir plan da mevcuttur.

Günümüzde, hazirede medfun Gazi Osman Paşa, Şeyhülislâm Mehmed Refik Efendi, Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Cevdet Paşa, Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, Hattat Sami Efendi, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Ali Emirî Efendi, Mehmed Esad Yesarî, Yesarîzâde Mustafa İzzet, Salih Zeki Bey, Bolâhenk Nuri Bey, Âbidin Paşa, Ahmed Amîş Efendi ve daha nice tarihî şahsiyetler ziyaretçilerini bekliyor.

II. Meşrutiyet Dönemi Klasik Paradigmaları

Mustafa Gündüz

1 Şubat 2008

Değerlendirme: Süleyman Kaya

Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin Bir Kitap/Bir Yazar programının Şubat ayındaki konuğu Mustafa Gündüz'dü. Gündüz, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2005 yılında doktora tezi olarak tamamlayıp *II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları: İctihad, Sebülür-Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler*

adıyla kitaplaştırdığı çalışmasını dinleyicilere sundu. Gündüz, Osmanlı modernleşmesinin irtifa noktası olarak gördüğü II. Meşrutiyet döneminde sadece siyasî alanda değil, toplumsal alanda da etkili değişimlerin meydana geldiğini belirtti. Gündüz'e göre Tanzimat yıllarından itibaren oluşmaya başlayan Batıcı, Türkçü ve İslâmcı paradigmalar en yüksek düzeylerine bu dönemde ulaşmışlardır. O yıllarda bu üç paradigmanın sözcülüğünü ise sırasıyla *İctihad*, *Türk Yurdu* ve *Sebilü'r-Reşad* dergileri yapmıştır. Dergilerin fikir babalığını yapan yazarların, modernleşme ve toplumsal değişmeye katkılarını ele alan Gündüz, bu çerçevede dönemin aydınlarının; toplum, toplumsal değişme, eğitim, dil, dilde sadeleşme, kadın ve aile konularını esas alarak ileri sürdükleri fikirleri analiz etmektedir.

Üç ayrı dergide, bu konular üzerine yazan aydınların fikirleri arasında detaylarda bazı farklılıklar görülmesine rağmen aslında birbirlerine paralel düşündüklerini, benzer şeyler söylediklerini vurgulayan Gündüz, benzerliklere ışık tutmak üzere yaptığı tablolardan örnekler gösterdi. Konuğun bu hayli ilginç iddiası, şüphesiz, aynı düşünürlerin siyasî fikirlerine dair daha önce yapılan çalışmalarla çelişmektedir. Gündüz, söz konusu çalışmaların sorununu, fikrî farklılıkların daha fazla öne çıkartılması ve önemli ölçüde fikir ayrılıklarının bulunduğu ileri sürülmesi olarak görmektedir.

Gündüz son olarak, II. Meşrutiyet döneminde daha önceleri söylenemeyen, yazılamayan fikirlerin yazılmaya, tartışılmaya başlanmasına rağmen dönemin meselelerini çözecek çok orijinal, çok etraflı çözüm önerilerinin ortaya konulamadığına da işaret etmektedir.

Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi

Hüseyin Al

25 Şubat 2008

Değerlendirme: Kazım Baycar

Son dönem Osmanlı malî ve iktisadî tarihi üzerine çalışmalar yapan Hüseyin Al, Bir Kitap Bir/Yazar programına Şubat ayında konuk oldu. Programda, Al'ın, Osmanlı Bankası yayınlarından çıkan *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi* adlı kitabı çerçevesinde Osmanlı maliyesinin uluslararası sermaye ile olan ilişkisini tartıştık.

Al, Osmanlı'nın Kırım Savaşı sırasında aldığı borçları incelediği bu çalışmasını, yabancı komiserlerin yabancılardan alınan krediler üzerindeki kontrol mekanizması Osmanlı'nın daha sonraki yıllara ait borçlanma süreçlerinde de benzer bir nitelik taşıyor muydu, XIX. yüzyılda uluslararası finans piyasalarından borçlanan diğer ülkelerde buna benzer ağır şartlarla borçlanmalar söz konusu muydu, Osmanlı borçlanması diğer ülkelerle karşılaştırıldığında nerede durmaktaydı, Osmanlı'nın borçlanma koşulları görece daha ağır ya da daha hafif miydi, gibi dikkati çeken sorular bağlamında ele almaktadır.

Araştırmasında gerek Türkiye'deki gerek yurtdışındaki -özellikle Osmanlı borçlarına dair bilgi içeren İngiliz Parlamentosunun yayımladığı- arşiv kaynaklarından yararlanan; diğer ülkelerin borçlanma koşullarına ait bilgilerin toplanmasında ise yabancı dillerde yayımlanmış pek çok dergi ve gazete tarayan Al, birincil

Araştırmasında gerek Türkiye'deki gerek yurtdışındaki arşiv kaynaklarından yararlanan Al, diğer ülkelerin borçlanma koşullarına ait bilgilerin toplanmasında ise yabancı dillerde yayımlanmış pek çok dergi ve gazete taradı

kaynakların dışında, konuyla ilgili teorik kısımlarda, ikincil kaynakları da yoğun olarak kullanmaktadır.

Öncelikle, XIX. yüzyılda yatırımcıların hangi kriterlere göre ülke tahvillerine para yatırdıkları sorusunu mercek altına yatan Al'a göre, Osmanlı özelinde düşünüldüğünde borçlanmalar, spekülatif bir ülkede bulunan Osmanlı için oldukça zor şartlarda yürüten bir süreçtir. Bu noktada XIX. yüzyılda yatırımcıların, yatırım kararlarını nasıl aldıkları sorusu, devlet borçlarının tarihini incelemeyi gerektirmektedir.

Burada, yatırımcıların bilgi edinme kanalları ile yatırım kararı verilirken bilgi edinme süreçlerinde ortaya çıkabilecek asimetrik bilgi problemi ayrıca önemlidir. Nitekim, ülkeler çoğunlukla borçlanmaya çıktıklarında mali durumlarını olduğundan iyi göstermektedirler. Böyle bir spekülatif durumda yatırımcıların imdadına çeşitli aracı kişi, kurum, finans içerikli süreli yayınlar ya da el kitapçıları yetişmektedir. Yine bu dönemde ülke riskinin belirlenmesi yatırımcıların karşılaştıkları mühim zorluklardan biridir. Bu hususta, yatırımcıların esas alabilecekleri tek referans noktası aracı kişi ya da kuruluşların itibarı ve kredibilitesidir.

Ülkelerin risk derecelendirmesine yönelik XIX. yüzyıl sonlarında yapılan çalışmaya göre Osmanlı Devleti'nin, aşırı ve yüksek faizle borçlanan devletler arasında yer aldığı belirten Al, Osmanlı tahvillerinin marjları, trendleri, tahvil fiyatlarının yükseliş ve düşüş nedenleri ve devlet borçlanmaları ile uluslararası politika üzerinde de durmaktadır.

Al'a göre, devlet müdahaleleri piyasa mekanizmasını aksatan bir süreçtir. Çünkü bu, bazı ülkelerin daha rahat veya daha düşük faiz oranıyla borçlanmalarını engellemiştir. Örneğin Osmanlı Rusya ile savaşırken, bu

ülkenin müttefiki Fransa'dan borç talep etmiştir. Rusya Fransa'ya, ancak Ermenilere bir kısım haklar tanınması karşılığında Osmanlı'ya borç verebileceğini bildirmiştir.

Öte taraftan, borçlanma şartları karşılaştırıldığında ülkeler arasındaki en büyük benzerlik her ülkenin en muteber kaynaklarını teminat göstermesidir. Borçlanan ülkeler bu yolla daha fazla yatırımcıyı çekmeyi hedeflemektedirler. Osmanlı Devleti'nin ilk dört borçlanma sürecine bakıldığında, en az sıkıntının 1854 yılındaki borçlanmada yaşandığı görülmektedir. Burada, Mısır'dan alınan verginin teminat olarak gösterilmesi borcun alınmasında kolaylık sağlamıştır. 1855 yılında küçük çaplı sayılabilecek bir sorun söz konusudur. Osmanlı'nın faiz ödemesini geciktirmesi İngiliz Parlamentosunda soruşturma konusu edilecek boyuta gelmiş, ancak pazarlıklar sonucunda bu mesele de aşılmıştır. Osmanlı, borçlarını ağır aksak da olsa geri ödeyebilmiş ve 1875'e kadar -Latin Amerika ülkeleri veya Yunanistan'a nispetle- borç ödemelerinde ciddi bir darboğaza girmemiştir.

Ancak yine de, hem yatırımcılar hem de borçlanan Osmanlı Devleti açısından bu süreç zorlu ve her iki tarafın da zaman zaman zarar ettiği bir süreç olmuştur. Osmanlı açısından bakıldığında ülke kredibilitesinin düşüklüğü, yatırımcıların Osmanlı Devleti hakkındaki bilgilerinin yetersizliği, kamu maliyesine yönelik göstergelerin uzun aralıklarla yayınlanması ve Osmanlı hakkındaki mevcut önyargılar devletin kredi çekmesini güç hale getiren faktörlerdi. Krediler belli çekincelerle verildiği için, Osmanlı nispeten yüksek faiz oranlarıyla ve ekstra teminatlar göstermek suretiyle borçlanmayı gerçekleştirebiliyordu.

Borçlanma sürecinde Osmanlı tahvillerine yatırım yapanların da mağduriyeti görülmektedir. Özellikle, devletlerin borçlarını ödeyemedikleri durumlarda, yaptırım gücü ve uluslararası geçerliliği olan yasal kodların ve mahkemelerin bulunmaması, yatırımcıların karşılaştıkları en büyük zorluk olarak zikredilebilir. Böyle bir durumda yatırımcılar, haklarını gözetebilmek adına kendi ülkelerinin hükümetlerinin kapısını çalmakla beraber hükümetlerin o dönemde mevcut dış politik konjonktür üzerinden geliştirdikleri politikalar, yatırımcıların menfaatleriyle kimi zaman örtüşmediği için zararlarını karşılamaları mümkün olmuyordu.

Al'ın bu çalışması yaklaşık 25 yıllık, günlük bazda Londra'da işlem gören tahvillerin fiyatlarını veren bir *database*i içermesi bakımından da sahasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Zira tahvil fiyatları özellikle günlük olayları takip etmede ve fiyatları düşüren veya yükselten iç ve dış etkenleri sorgulamada önemli bir göstergedir.

TAM Sohbet

İnkılâb Yayınları

Hasan Güneş

24 Mart 2008

Değerlendirme: Hatice Çolak Yentürk

Türkiye Araştırmaları Merkezi, Türkiye araştırmaları bünyesinde değerlendirilebilecek, Türkiye üzerine yayın yapan dergi ve yayınevleriyle Türkiye'ye dair yayıncılık yapmanın problemlerini, bugününü ve geleceğini tartışmaya devam ediyor. Bu minval üzere dü-

zenlenen TAM Sohbet programının ikinci konuğu olan İnkılâb Yayınları'nın kurucularından ve aynı zamanda genel yayın yönetmeni Hasan Güneş ile yayınevini tarihçesi, yayın politikası, sorunları ve geleceği üzerine konuştuk.

Yayıncılığa 1983'te ilk kitabı olan ve şimdiye kadar 20 baskı yapan Hüsnü Aktaş'ın *Kelimeler ve Kavramlar*'ını basarak adım atan İnkılâb Yayınları'nın kuruluş hikayesini anlatan Güneş, öykülerinin çok profesyonelce, bir yayınevi kuralım şeklinde başlamadığını, bu serüvene lise yıllarında Millî Türk Talebe Birliği'nde çıkardıkları mecmua ile atıldıklarını, üniversite yıllarında İstanbul Türk Ocağı'nın çıkardığı aylık mecmua ile devam ettiklerini söyledi. Derginin darbe sonrası yayınlanmadığı 80'li yıllarda, bir daha ayrılmayacakları semt olan Fatih'te kurdukları kitabevine, o günkü atmosferin etkisiyle verdikleri *İnkılâb* ismi şimdiki yayınevine isim babalığı yapmıştır. 80'li yılların entelektüelleri için yayınevleri buluşma yeridir ve bu yıllardan sonra meramlarını artık mecmua ile değil kitap yoluyla anlatmaya çalışmışlardır.

Yayıncılığa başladıkları dönemde Sebil, Diriliş, Hilal, Cağaloğlu, Pınar gibi az sayıda yayınevi bulunmaktadı. Bu nedenle kitap tirajları oldukça fazladır (her baskı beş bin-on bin civarında). Türkiye'de yayıncılık, özellikle kültür yayıncılığı, büyük kuruluşların vakıf adı altında destekleri ile ilerlemektedir. Cemaat yayıncılığı ve kişisel yardımlar meselenin bir başka vechesidir. Burada Güneş, kendi yayınevlerinde bunların hiçbirinin söz konusu olmadığını vurgulayarak kendilerinin şirket kurup ortaya koydukları sermaye ile dört beş kitap çıkardıklarını, yeni kitap yayınlamak için bunların kârının toplanmasını beklediklerini ve bunun getirdiği sıkıntıları aktardı.

İnkılâb Yayınları'nın kurucularından ve aynı zamanda genel yayın yönetmeni Hasan Güneş ile yayınevinin tarihçesi, yayın politikası, sorunları ve geleceği üzerine konuştuk.

Yayınevi için hâlâ belli sıkıntılar devam etmektedir. Daha çok fikir kitabı yayınladıkları için kampanya yapamayan yayınevi, kırtasiye satışlarında kitap hediye ederek kitaplarını yaymaya çalışmaktadır. Yayıncılığı gelir getiren bir sektör olarak görmedikleri için ticaret yaparak, kırtasiye, fotokopi, dijital baskı gibi çok farklı alanlarda oluşturdukları hizmet sektöründen edindikleri artı geliri kitap haline dönüştürmekte ve ancak satılmayacak da olsa “bu kitap mutlaka çıkmalı” dedikleri kitapları yayınlamaktadırlar.

Çoğunlukla ilk dönem İslâm Tarihi, Hadis ve Kuran bilimlerine yönelik kitapları basan yayınevinin halihazırda 93 kitabı mevcuttur. Bu bağlamda kaynak kitap sayılabilecek *İslâm Kültür Atlası* ile Mevdüdi'nin *Tercüman-ı Kuran* kitaplarını çeviren yayınevi günümüzün ihtiyacına binaen *Verimli Ders Çalışma Notları*, *İş Hayatında Başarı* gibi bu çizginin dışında kalan kitapları kendi anlayışları çerçevesinde yayınlamaya başlamıştır. Ayrıca, 1996 sonrası ara verilen ve yeni tekliflere rağmen bazı imkânsızlıklar nedeniyle devam edilemeyen, 9 sayı yayımlanmış *İslâmî Sosyal Bilimler Der-gisi* de yayınevinin önemli çalışmalarından biridir.

Diğer taraftan çeviri çalışmalarına da önem veren yayınevi için, Vahhabi akımın hurafeci akımla çarpışmasından orta bir yol oluşması gibi, Türkiye dışından kitapların çevrilmesi ile kendilerine yeni açılımlar sağlamaları söz konusudur. Burada, yayınevinin temel hedefi “Dünyanın neresinde olursa olsun Müslüman düşüncesinin mirasından ne alabiliriz?” ve “Türkiye’deki entelektüele bunlar bir ışık olabilir mi?” sorularının izini sürmektir.

Son olarak zaman değiştiği için Mevdüdi gibi bazı büyük İslâm düşünürlerini artık okumaya gerek kalma-

dığı, onların aşıldığı görüşüne katılmadığını belirten Güneş, istikameti düzgün olan bu tür düşünürlerin kitaplarının günümüzde satmamasının tek nedeninin nesil değişikliği ile izah edilemeyeceğini belirtip, önceden öğretmenlerin, çeşitli imamların, kanaat önderlerinin bu kitapları tavsiye ettiğini, bir noktaya kadar anlatacağını anlattıktan sonra kişileri bu kitaplara yönlendirdiğini, şimdi ise bu tür bir tavsiye ve bir fikir mücadelesi kalmadığını iddia ediyor. Bugün hoşgörümüsamaha adı altında kendi fikrimizi anlatma ve arkasında durabilme direncimizi yitirerek genel olarak asıl misyonumuzu da kaybettik diyen Güneş’e göre, misyon kaybedilince okunan kitaplar da, her şey değişmiştir. Artık *gemisini kurtaran kaptan*, *kişisel gelişim* tarzı yayınlar revaçtadır.

TAM İz Bırakanlar

Her ay düzenlenen bu programda, Osmanlı coğrafyasında medfun bilim ve düşünce hayatımıza katkıda bulunan şahıslar, ölüm yıldönümlerine göre anılmakta; bu vesile ile tarihe *iz bırakanların* hatırlanması hedeflenmektedir. 2006 Ağustos ayından itibaren tarihte iz bırakan olaylar da programa dahil edilerek programın çerçevesi genişletilmiştir. Programda 2007 Ekim ayından itibaren iz bırakan eserlere de yer vermeye başladık. Ocak ve Nisan ayları arasında düzenlenen programlar sırasında zikredilen şahısların, ölüm tarihleri ile medfun oldukları yerler, tarihte iz bırakan ayın olayları ve eserleri aşağıda verilmektedir. Neşe Vona, Reyhan Sarıkaya ve Berra Kepekçi'nin

I. İNÖNÜ MUHAREBESİ (6-10 Ocak 1921)

Karadağ Seferi sırasında Ömer Arıkoğlu'nun aldığı yaralardan dolayı İstanbul'a getirilerek tedavi altına alınan Arıkoğlu'nun bu savaşta aldığı yaralardan dolayı İstanbul'a getirilerek tedavi altına alındığı belirtilmektedir.

Muhammed Ali Paşa'nın (18 Ekim 1814) ordularına katıldığı ve İstanbul'da bulunan bu orduların bir kısmının Mustafa Kemal Paşa'nın komutasında olduğu belirtilmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu savaşta aldığı yaralardan dolayı İstanbul'a getirilerek tedavi altına alındığı belirtilmektedir.

Ocak

FATİH SULTAN MEHMED'İN İKİNCİ CÜLÜSÜ (18 Şubat 1451)

İkinci Cülüsü, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği ve İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği belirtilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği ve İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği belirtilmektedir.

Şubat

I. GİYASEDDİN KEYHÜSREV'İN ANTALYA'YI FETHİ (5 Mart 1207)

İkinci Cülüsü, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği ve İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği belirtilmektedir.

İkinci Cülüsü, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği ve İstanbul'u fethetmek için İstanbul'a geldiği belirtilmektedir.

Mart

31 MART VAK'ASI (13 Nisan 1909)

31 Mart Vakası, 1909'da İstanbul'da gerçekleşen bir olaydır. Bu olayın sonucunda II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir.

31 Mart Vakası, 1909'da İstanbul'da gerçekleşen bir olaydır. Bu olayın sonucunda II. Abdülhamid tahttan indirilmiştir.

Nisan

katkılarıyla hazırlanan programın yanısıra söz konusu ay içerisinde vefat etmiş bazı bilim ve düşünce adamlarımız ile ayın önemli olayları ve eserlerinin fotoğraflarından oluşan resim sergisi de Meryem Üke, Berra Kepekçi ve Reyhan Sarıkaya'nın katkılarıyla devam etmektedir.

OCAK 2008

- Bir Kişi
- Mehmed Süreyya (12 Ocak 1908)
- Bir Olay
- I. İnönü Zaferi (10 Ocak 1921)
- Bir Eser
- Kapalı Çarşı\Büyük Bedesten (1460)

ŞUBAT 2008

- Bir Kişi
- Mehmet Emin Yazıcı (3 Şubat 1945)
- Bir Olay
- Fatih Sultan Mehmed'in II. Cülüsü (18 Şubat 1451)

Bir Eser
er-Risaletu'l-Muhammediye (Ocak-Şubat 1472)

MART 2008

- Bir Kişi
- Ahmet Avni Konuk (19 Mart 1938)
- Bir Olay

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethi (5 Mart 1207)

- Bir Eser
- Rumeli Hisarı'nın İnşası (1452)

NİSAN 2008

- Bir Kişi
- Koca Ragıp Paşa (8 Nisan 1763)
- Bir Olay
- 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909)
- Bir Eser
- Tophane [I. Mahmud Han] Çeşmesi (1732).

Çin İzlenimleri

Kadir Temiz

Çin gibi bir ülkede sadece beş altı aylık bir tecrübenin ışığında hem mevcudu hem mümkünü hem muhayyeli anlamak çok kolay olmasa da böyle bir değerlendirme yazısını yazmanın vakti gelip geçiyordu. Bu sebeple en azından yazmak istediklerimi toparladığıma inandığım bir anda gitmeden önce muhayyilemde canlandığımdan Çin ile görüşükten sonraki izlenimlerimi bir araya getirmeye çalışacağım. Nitekim gurbet en saf anlamı ile uzağın tadından bir tat almaksa ben de bu tadı sevdiklerimle paylaşmak isterim, acısıyla tatlısıyla.

Şehir deyince...

Şehir kelimesinin anlamını Mustafa Özel'in Medine Pazarı'nı anlattığı günlerde düşünmeye başlamıştım. İslâmî bir gelenekle yoğrulmuş Anadolu şehirlerinde yaşarken, modern dönem şehirlerinin özellikle Avrupa'da ortaya çıkardığı insan tipini ve bu insanın

yaşam tarzını anlamaya çalışmak çok kolay değildi. Ancak hayatımda bunun istisnai örneğini Habermas'ın *Kamusalın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabını okurken yaşadım. Habermas 19. yüzyıl Paris'ini anlatırken, insanları ufak cafelerde siyaset, ekonomi, felsefe, sanat hakkında konuşmaya başlamalarını bir anlamda kamusalığın bir dönüşümü olarak okur ve sonrasında ise modern bir dönemin adımlarının bu insan tipi üzerinden entellektüel, tüccar ve bürokrasi ile atılmaya başladığını söyler. Çok sonraları benzer bir iletişim ağının, bizim topraklarımızda belki yüzyıllardan beri şiir, hikâye, türküler veya mimarî aracılığı ile geliştiğini farkettim. Bu farkındalık, haliyle diğer şehirlerin hangi iletişim yöntemleri ile kendi iç dinamiklerini oluşturduğu sorusunu aklıma getirdi. Pekin'e ayak basan hemen hemen bütün tanıdığım Türklerin en büyük sorunu da bu iletişim araçlarının sıkı sıkıya devlete bağlı olmasından kaynaklanıyordu. Örneğin Cuma namazı çıkışında cami önündeki birliktelikler bir çay ocağında ya da cami kahvehanesinde devam edemiyordu. Bu sadece Müslümanlar için değil diğer Çinliler için de geçerli. Şehir merkezlerinde sadece turistlerin oturup muhabbet edebileceği kafeler var ama şehrin diğer bölgelerinde, üniversite kampüslerinde bile bu imkân çok sınırlı. Sadece bu örnekten

yola çıkıp Mao sonrası oluşturulmaya çalışılan insan tipi üzerine yorum yapılabilir, ancak her zaman akılda tutulması gereken şey, mevcut otoritenin ulaşamadığı ve her türlü sosyal etkiye karşı direnen gelenek ve kültürdür. Kısaca büyük şehirlerde Hutong denen bölgeler ve küçük şehirlerin hemen hepsinde çok geniş yer bulan Çin geleneksel sosyal hayatı birşeylerin ulaşamadığı sosyal bir dinamizm olarak okunabilir.

Pekin'i görmeden önce, nasıl bir şehirle karşılaşacağımı bilmiyordum; dört bin yıllık bir medeniyeti mi, yoksa altmış yıllık komünist rejimi mi yansıtıyordu? Çünkü neresinden bakarsak bakalım ötekine kapısını daha yeni açan bir devletin sınırları içine giriyorduk. Böylece bir medeniyetin kadim topraklarına ayak bastüğüm bilincini asla yitirmemeye çalıştığım Pekin'in, "Bir imparatorluk şehri nasıl olur acaba?" soruları altında beni karıştılayacağı umut ederken bir yabancı olmanın verdiği duygusal hislerle ve ufak tefek aksiliklerle başladığı ilk tecrübelerimiz. Israrla burada karşılaşacağım her yeni -iyi veya kötü- şeyle aslında farklı tecrübeler edindiğimi tekrarladım durdum zihnimde. Ve kısa bir süre sonra şehir bize değişmişliğini, değişkenliğini, sabitlerini göstermeye başladı. İlk geldiğimiz günlerde özellikle havaalanından şehir merkezine doğru yol alırken gördüğümüz büyük ve ihtişamlı binalar, olimpiyat çalışmaları ile birleşince ortaya gerçekten modern ve bir o kadar da görkemli bir şehir çıkmış. Ben hâlâ binlerce yıllık bir medeniyetin şehir kültürünü merak ediyordum, o da bana ısrarla modern yüzünü gösteriyordu. Şimdilik anladığım kadarı ile modernliği gelenekle nasıl birleştirir ve özümeye kın olabilmemiz yerlerde bu ikisinin mezcedildiğine şahit olduk. Nitekim Tianenmen Meydanı'nın İmparatorluk Sarayı ile birleşen ihtişamlı görüntüsü hemen yanbaşındaki özgün Çin mimarisi ile birleşince Çinlilerin tabiri ile bir Çağdaş Dönem (Mao sonrası) tablosu ortaya çıkmış. Şehrin 30 kilometrelik bir alana yayılmış popülar yerleşim yerleri var. Bu alanı Mecidiyeköy ve Levent ile Kızılay ve Çankaya birleşimine benzetiyorum. Başkent olması ile Ankara, kültürel mirası ile İstanbulla karşı karşıyayız. Her ne kadar Şanghay'ın methini çok duysak da henüz görmediğimiz için bu değerlendirmelerle yetineceğiz. Şehrin varoşları bir bakıma mevcudu anlatıyor bizlere. Bu ihtişamin altında yatan fakirlik, aradaki uçurumu göstermesi açısından manidar. Ayrıca burada eski Pekin'i ve komün yaşam tarzını görmek isteyenler için "Hutong" adı verilen yerleşim bölgeleri bilinçli olarak korunuyor. Tabii şehrin merkezinden bunları kaldırmak için uğraşanlar var ama "Ee canım, o her yerde var!" deyip geçiyoruz.

Türkiye için İstanbul neyse Çin için de Pekin hemen hemen aynı öneme sahip. Arada önemli bir fark var tabii: Başkent Pekin siyasetin, İstanbul ise ekonominin merkezi. Pekin kozmopolit bir şehir ve bu özelliği ona aynı zamanda birçok önemli unsur katıyor. Bunlardan en önemlisi yüzleşmelerin gün geçtikçe hızlanarak devam etmesidir. Batı ile yüzleşme meselesi Türk akademiasında ilginç tartışmaları gündeme getirirken burada bu yüzleşme için kafa yoracak zaman bile yok. Örneğin Senegalli Babaka'nın ten renginin boya olup olmadığını merak eden Çinli ile, son model BMW'ye binip, sanat merkezlerinde tiyatro izleyen, opera dinleyen bir Çinli aynı mekânda yaşıyor.

Sosyal Hayat mı, Sosyalist Hayat mı?

Psikolojik ve maddî şartları uygun olduktan sonra bir yabancının şehre kısa sürede alışmaması için hiç bir sebep yok. Bu iki noktayı vurgulamamın sebebi ise Çin'de bir Müslüman olarak yaşamın getirdiği zorluklar ve faydalar. Fayda, zorluklar aşıldıkça zorlukların belki katbekat misli geri dönüyor. Örneğin baharat kokusuna alıştıktan sonra, yemek sorununu çözüp huzurla çalışmalarınıza dönebiliyorsunuz. Ancak meseleler bununla bitmiyor. Benim tabirimle şehirde kapitalizmi köyde komünizmi veya evde komünizmi dışarda kapitalizmi, yakın çevresinde komünizmi diğerlerine karşı kapitalizmi yaşayan insanlar ahlâkî anlamda her türlü erozyona uğramış. Hâl böyle olunca, her ne kadar bizler kadar kafası karışık olmasa da arada kalmış bir nesil ortaya çıkıyor. Çalışkanlıklarını ve tahammülleri ile direnmeye çalışsalar da modern hayata eklenmiş hayat biçimleri ahlâkî bakımdan çok yıpratıcı bir insan tipi ortaya çıkarmış. Bu söylediklerimi belki bizim yaşadığımız kültürel şokun alametleri olarak okuyabilir, hayatın a'dan z'ye bütün alanlarında bunu fark edebilirsiniz.

Burada tarihî sebeplerle açıklanabilecek iki tip insandan söz etmek mümkün. Birincisi, imparatorluk geleneğiyle yoğrulmuş, onunla anlam bulmuş insan. Ki her türlü müdahaleye rağmen kendi varlığını yaşatmaya devam ediyor. En önemli özelliği ise kendini diğeri üzerinden değil yine kendi üzerinden tanımlaması. Yabancılarla arası en iyi kesim. Onları, işgale gelen bir düşman değil de, sanki koskocaman bir medeniyet taşımın içinde kaynamaya gelmiş insanlar gibi görüyor ve bir o kadar rahat tavırlarla hareket ediyorlar. Komünist dönem boyunca ne yaptıklarını düşününce aynı olgunluk ve sabırla bunu da göğüsleyebildiklerini sanıyorum. Nitekim, Mao'nun ölümünden hemen sonra

ra başlatılan ekonomik açılımlar bunu göstermiştir. Yani hiç bir şekilde paniğe, telâşa kapılmıyorlar ve bir çözüm üreteceklerinden eminler.

İkinci tip insan, komünist dönemde, bu bilinçle yetişenler. Birincilere nazaran daha aktif ve daha kararlılar. İdeolojinin sosyal hayatı şekillendirebildiği ölçüde düzenlerini ona uydurmaya çalışıyorlar ve buna gerçekten iman ediyorlar. Bu sebeple yabancılara karşı garip tutumlar takınabiliyorlar.

Bu iki örneği şehrin bütün sosyal mekânlarında, kesimlerinde görmek mümkün: Yolcular, şoförler, yurt görevlileri, kasiyerler, tezgâhtarlar, taksiciler, polisler vs. Hemen her yerde bu iki tip insan ve iki farklı dönem gözünüze çarpıyor. Sonuç olarak bugün hızla değişen ve zenginleşen Çin, bütün bu atılımı ikinci kategoridekilerle yapıyor.

Modern ile gelenek arasında Eğitim ve Çince

Elçilikteki bayram resepsiyonunda konuştuğumuz kâtipler burada Çince öğrenip akademik çalışma yapmak istediğimi duyunca hemen gülümsediler. Çünkü bu zamana kadar böyle bir çalışma yapan Türk ne yazık ki yok. Son dönemde birçok kişi denemeye kalkışa da yol kazaları buna pek imkân vermiyor. Çünkü Çin eğitim sistemi içinde modern eğitimin yeri büyük bir tartışma konusu. Sadece verilenle yetinmeniz ve araştırmalarınızda politik kaygılardan dolayı olabildiğince hassas davranmanız gerekir.

Her ne kadar dil zorluğun bir kısmını gösterse de içimdeki anlama ve bir şeyler bulma merakı hâlâ devam ediyor. Şu ana kadar öğrendiğim kadayı ile 80.000 karakteri olan bir dilin sadece günlük yaşantısını çözmek bir senenizi alabilir. Şimdilik haftada 100 kelime ezberliyoruz. Geri dönüşü zor bir dil; kanaatimce böyle olmasının sebebi öğrenirken toplam üç meseleye odaklanmamasıdır. Birincisi kelime anlamları, ikincisi kelimelerin karakterleri ve üçüncüsü de tonlamalar. Hong Kong ve güney kesimlerin bazı yerlerinde on ton ile konuştuklarını öğrenince dört tonlu Mandarin diline şükrettim. Şunu da belirtmekte fayda var: Çinceyi nerede öğreneceğiniz de önemli. Modern eğitimin zerrinden bahsedemeyeceğimiz bir sisteme alışmak kolay değil tabii.

En azından Türkiye’de kötülenen ezber yönteminin burada tek ve alternatifsiz oluşunu gördükçe kendi kendime gülüyorum. Her gün bir hafız gibi metin, karakterler ve tonlamalarla Çince öğrenmeye çalışan birçok Avrupalıyı görmek manidar doğrusu. Gazete okumanın dahi ayrı bir eğitim seviyesi gerektirdiği bir kültürde bisikletçinin, manavın elindeki kalın kitapları görünce insan şaşırılmadan edemiyor. Örneğin günlük konuşma dili için en az 3000 karakter, gazete okuyabilmek için 7000 karakter ve akademik bir çalışmayı hakkı ile yapabilmek için 10000 karakter bilmenin gerektiği söyleniyor.

Eğitimimize devam ettiğimiz “Peking University”, (üniversitenin ismini bu şekilde yazmamın sebebi burada çok karıştırılması) Çin’in en iyi iki üniversitesinden biri ve hemen herkes bu ismi kullanıyor. Çincesi “Bei Jing Da Xue” burada kimse tarafından kullanılmıyor ama adının başında “Bei Jing” bulunan birçok üniversite var. Bu sebeple üniversitenin İngilizcesinde böyle bir değişikliğe gitmişler. Üniversite beş yüz yıllık bir imparatorluk bahçesinin içine kurulmuş. Merkeze 22 kilometre uzaklıkta ve imparatorun Yazlık Sarayı’nın hemen yanbaşı. İmparatorun dinlenme mekânlarından biri olan kampüsün içindeki göl ve diğer düzenlemeler hakikaten bu zamana kadar kampüs hasreti içinde yanıp tutuşan benim için çok rahatlatıcı oldu. Genelde akşam üzeri çıktığım gölün çevresinde gezerken Türkiye’deki şartlarımızı düşünmeden edemiyorum. Belki

bunu eğitim kalitesi yüksek başka bir ülkede de söyleyebilirdim ama Çin'deki üniversitelerde bu rahatlığı görmek biraz daha farklı.

Son notlar

Son olarak yüzleşmeden bahsetmek istiyorum. Sadece Sarı Irmağın insanları ile değil diğer ülke vatandaşları ile de yüzleşiyoruz. Kendisini alternatif bir sistemik güç olarak görmek isteyen Çin Devleti, kendi dilini yaymak için başkentte BM havasında bir ortam hazırlamış. Bunun sonucunda ise ismini haritadan zorlukla anımsayabileceğiniz ülkelerin insanları buraya gelmiş. Yüzleşme yüz değiştirmeyi değil yüzünü korumayı esas alır, ka-naatindeyim. Yüzleşme meselesinin özelliikle bizim için bir anlam ifade etmesi gerekiyor. Çünkü Türkiye'nin sömürülmemesinin belki de sömürülmemesinin sonuçlarını rahatlıkla görebiliyoruz burada. Örneğin herkesin rahatlıkla anlaşabileceği uluslararası bir dile sahip olduğumu görmek çok ilginç bir durum. Sudanlılar İngiliz aksanı ile İngilizce konuşuyor; çünkü İngiliz sömürgesinden kurtulmuşlar. Kübahlar ve Latin Amerikalıların çoğu birçok insanla İspanyolca anlaşabiliyor. Orta Asyalıların hemen hepsi birbirleriyle Rusça ile konuşuyor. Çin'i ve Çin'in etki alanını hiç düşünmeden Arapça bilen Kuzey Afrika-lılar, Farsçada birleşen Tacikler, Pakistanlılar, İranlılar vs. Bütün bunlar olup biterken ken-dimize dönüp bakıyoruz. Ve hatta birbirimize soruyoruz: İngilizcemiz Amerikan İngilizce-si mi yoksa İngiliz mi? Nijeryalı Abdüsselam "İngiliz, İngiliz" dese de biz kendimizi "Tür-kiye İngilizcesi" ekolüne uygun gördük. Ancak asıl soru hâlâ cevaplanmadı. Bunca insan anadili gibi bir yabancı dil konuşurken bizim böyle bir aidiyet hissedemeyişimizin sebebi ne? Bunun cevabını şimdilik sömürgeleştirilememizde buluyoruz; dilimizi, en azından zihnimizi anımsayabileceğimiz bir süzgeç olarak görüyoruz. Soru şu: Ama nasıl bir dil?

Kaybettiğiniz şeylere hayıflanmayın

Bir kervan muhafızı uyumuştı. Hırsız gelip kervanı soydu, aldığı malları toprağa gömdü. Sabahleyin kervan halkı uyandı. Malların, gümüşlerin, develerin yerinde yeller esiyordu. Mallarımız ne oldu yahu? Söyle bakalım dediler.

Dedi ki: Gece hırsızlar geldi. Gözümün önünde ne var ne yoksa hepsini alıp götürdüler.

Halk, a kum tepesine benzeyen herif, a arda kalasıca, sen ne yaptın? Dedi.

Dedi ki: Ben bir kişiydim. Onlar yiğit, gürbüz, silâhlı bir alay adamı.

Halk, pekâlâ dedi, savaşımayacaktın bari uyanın, kalkın diye bağırıyordun.

Dedi ki: Bağırarak istedim ama tam o sırada bana bıçak, kılıç gösterip, sus yoksa acımadan seni keseriz demek istediler.

Ben de korkumdan ağzımı kapadım. Fakat şimdi istediğiniz kadar bağırıp çağırayım.

O zaman soluk bile alamıyordum. Fakat şimdi dilediğiniz kadar feryad edeyim!

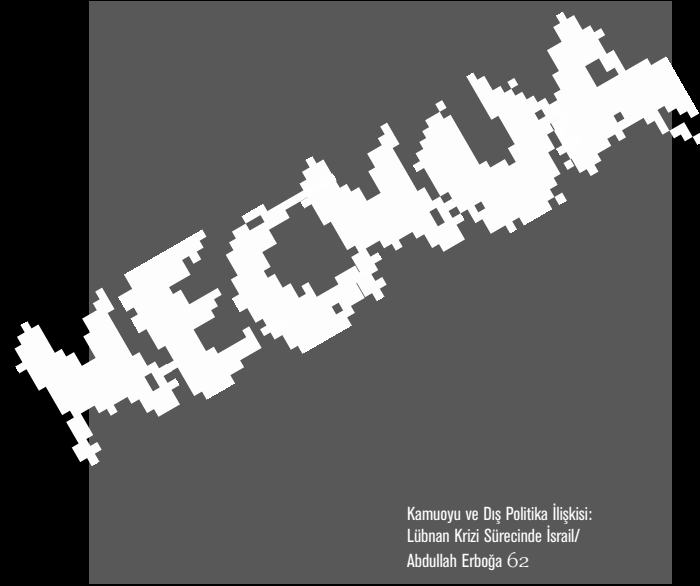
Kötü ve rüsva, şeytan, ömrünü zâyettikten sonra, “Euzü” çekmek, “Fâtîha” okumak beyhudedir.

Beyhudedir ama yine de gaflete düşmek, feryad etmekten daha kötüdür ya.

Sen de beyhude olsa, tatsız tuzsuz bulunsa bile yine feryad et, sızlan; ey yüce ve üstün Tanrı de... Lütfet, bu hor kişilere bir bak.

Feryada erişme zamanı da kadirsin, o zaman geçince de. Allahım senden bir şey eksilmez ki!

Sen “Kaybettiğiniz şeylere hayıflanmayın” diyen padişahsın. Dilediğin şey, nasıl olmaz?

Kamuoyu ve Dış Politika İlişkisi:
Lübnan Krizi Sürecinde İsrail/
Abdullah Erboğa 62

*Kamuoyu ve Dış Politika İlişkisi: Lübnan Krizi Sürecinde İsrail**

Abdullah Erboğa

1- Giriş

Kamuoyu, bugüne kadar üzerinde oldukça geniş bir biçimde tartışılan bir kavramdır. Kamuoyu ve dış politika ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Demokratik sistemlerin muhtevası ve işlevi bakımından temel yapı taşlarından biri olan kamuoyu, Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte güvenlik eksenli korku psikolojisinin bertaraf edilmesi ve küreselleşmenin getirdiği muazzam iletişim ağı olanakları sayesinde siyaset ve dış politika üzerinde oldukça etkin bir rol sergilemesi bakımından önem arz etmektedir. Dünyanın en önemli çatışma sorunlarından birine taraf olan ve kurulduğu günden itibaren dünya siyaset gündeminden hemen hemen hiç düşmeyen İsrail Devleti, bünyesinde barındırdığı kendine has unsurlar ve takip ettiği politik çizgisi sebebiyle özelde Ortadoğu genelde ise küresel siyasetinin dinamik bir parçası olarak görülmektedir. Yerleştiği coğrafya itibarıyla birçok sorunlu alanın açılmasına neden olan İsrail Devleti'nin bünyesindeki insan unsuru ve bunun İsrail siyasetine olan etkileri, irdelenmesi gereken mühim bir husustur.

Kamuoyu ve dış politika ilişkisi üzerine günümüze kadar yapılan çalışmalar ışığında kamuoyunun dış

politikada oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. İsrail örneğine bakıldığında da yine kamuoyunun dış politika alanında tesiri bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu makalede, kamuoyunun geçmişten günümüze ihtiva ettiği anlam ve değerler ele alınıp, kamuoyunun dış politikayla olan ilişkisi teorik çerçeve içerisinde incelenecektir. Bunun yanında, kamuoyunun yapısını etkileyen faktörler ve bunların dış politika oluşumundaki rolleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca İsrail Devleti'nde kamuoyu yapısı ve kapsamı irdelenmeye ve İsrail'de kamuoyu ve dış politika ilişkisinin nasıl işlediğinin çerçevesi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Son olarak İsrail kamuoyunun 12 Temmuz 2006'da başlayan ve otuz dört gün süren Lübnan Krizi sürecinde ve sonrasında tutum ve davranışlarının nasıl bir şekle büründüğüne ve bu konu hakkındaki kamuoyu yoklamalarına yer verilmeye çalışılacaktır.

2. Kamuoyu ve Dış Politika

2.1 *Kamuoyu Kavramının Mahiyeti ve Gelişimi*

Kamuoyu kavramı tarihin değişik evrelerinde benzer sözcük ve manalarla karşımıza çıkmasına rağmen, günümüzde kullanılan *kamuoyu* kavramının siyasî, sosyal ve kültürel alanlar için ihtiva ettiği değerden oldukça farklılık arz etmektedir. Günümüzde kullanılan *kamuoyu* kavramı 18. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da yaşanan siyasî ve sosyal yapının dönüşümlerinin tezahürüdür. Matbaanın ortaya çıkması, Rönesans ve Reform hareketleri, Amerikan bağımsızlık mücadelesi, Fransız İhtilâli, gazetenin gündelik hayatta yerini alması, felsefi canlanmalar ve bireyi merkeze alan bir siyasal sistem olarak demokrasinin yönetim biçimi olarak kabullenilmesi gibi faktörler modern anlamda kamuoyunun ortaya çıkışının temel dinamikleri arasında gösterilebilir.¹ Demokrasiyi tam idrak edebilmiş siyasal sistemlerde kendi özgün koşullarında ve rahatça kendisine ifade alanı bulabilen kamuoyu ile, demokrasinin

* Bu çalışma, 8-9 Şubat 2008 tarihinde düzenlenen Bilim ve Sanat Vakfı 19. Öğrenci Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

sadece araç olarak kullanıldığı veya kendi demokratik perspektifini yaratan otoriter ve totaliter sistemlerde oluşturulan kamuoyu arasındaki farkın dik-katlerden kaçırılmaması gerekmektedir.² *Kamuoyu* kavramını oluşturan “kamu” kelimesi, “Belirli bir durum veyahut soruna özgü olarak belirli bir zamanda oluşan gurup”; “oy” kelimesi ise “siyasal ya da toplumsal bir süreç içinde kişinin tercihini belirten bir eylem, düşünce veya kanaat” manalarını taşımaktadır.³ Günümüz dünyasında her platformda rahatça karşılaşılabileceğimiz bir kavram olan kamuoyunu kısaca, “belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen önemli sayıda insanın birleşmiş kanaatlerinin siyasî iktidarı belli bir oranda etkileyecek şekilde ifade edilmesi”⁴ olarak tanımlamak mümkündür.

Ortaya koydukları tanımlamalarla *kamuoyu* kavramının teşekkülünde önemli bir katkı sağlayan düşünürler genel olarak kamuoyunu siyasal iktidarlara karşısında bir direnç merkezi olarak konumlandırı-yorlardı. Örneğin Rousseau, kamuoyunu tüm kanunların dayanak noktası olduğunu ve serbest ifadeyle birlikte despotizme karşı koyabilecek bir güç olarak betimlemekteydi.⁵ XIV. Louis’in Finans Bakanı Jacques Necker ise kamuoyunu bir mahkemeye benzeterek iktidar sahibi olmak isteyenlerin kamuoyunun rızasını kazanması gerektiğini vurguluyordu. Necker kamuoyunu şöyle tarif ediyordu: “İçtimai hayatta hâkim olan zihniyet, itibar ve methüsenaya karşı gösterilen rağbet, Fransa’da kalburüstü bütün şahısların huzuruna çıkmakla mükellef oldukları bir mahkemeyi ihdas etmiştir. Bu mahkemenin adı halk efkârıdır (kamuoyudur)! Yüksek bir tahta kurulmuş gibi duran mahkeme, kimisine taçlar, kimisine mükâfatlar dağıtıyor. Şöhretler yaratmak veya onları unutturmak onun elindedir!”⁶

Kamuoyu hakkında ilk ciddi çalışmalardan biri, William Mackinnon’un *On The Rise, Progress and Present State of Public Opinion in Great Britannia and Other Parts of the Wall* (1828) adlı eseridir.

Mackinnon, orta sınıfın siyasal gelişimdeki rolünü irdelemekte ve kamuoyunu soysal, kültürel ve kurumsal bağlamda ele almaktaydı.⁷ 20. yüzyılın başlarından itibaren kamuoyu hakkında ciddi akademik çalışmalar neşredilmeye başlanmıştı. Walter Lippmann 1922 yılında neşrettiği *Kamuoyu* adlı kitabında *kamuoyu* kavramını daha geniş bir değerlendirmeye tabi tutuyordu. “Lippmann’a göre kamuoyunun gelişimini etkileyen çevre, gerçekte her türlü ilişkisini kesmiş yapay bir çevredir. Lippmann buna sahte çevre (pseudo-environment) adını vermektedir. Lippmann bu sahte çevrenin belirleyicisi olarak haberlerin çıkış yerinde uygulanan sansürü, fiziksel ve toplumsal engelleri, anlatım yetersizliğini, dalgınlık, yeknesaklık, şiddet gibi psikolojik etkenleri görmektedir. Kendisi kamusal kanının var olmadığını, olsa olsa ‘hayalet kamu’dan (phantom public) söz etmenin olası olduğunu kabul etmektedir.”⁸ 1937 yılında kamuoyunu daha kapsamlı bir şekle büründüren Floyd. H. Allport, *kamuoyu* kavramının içeriğini geniş bir tanımlamayla izah etmekteydi:

- a. Kamuoyu kişi davranışdır.
- b. Kamuoyu ifadeye dayanır.
- c. Davranış birçok kişiler tarafından ortaya konur.
- d. Kamuoyu pek çoklarınca bilinen bir durum veya konu tarafından tahrik edilir.
- e. İlgili olduğu durum veya konu birçok kişi için önemlidir.
- f. Kamuoyu bir amacı onaylama ya da onaylamama ortak yönünde gelişir ve bir eylem ya da eyleme hazır olma durumunu temsil eder.
- g. Çoklukla, diğer kişilerin de aynı duruma benzer tepkiyi gösterdikleri düşüncesiyle yapılı.
- h. İçerdikleri tavırlar ya da kanaatler ifade edilir veya hiç olmazsa kişiler bunları ifadeye hazırdırlar.

- i. Bu davranışları gösteren veya göstermeye hazır olan kişiler birbirleriyle yan yana fizik temas içinde bulunmayabilirler.
- j. Hem sürekli hem geçici nitelikte sözlü kapsam içerirler.
- k. Uzun zamanların yerleştiği uyumluluk davranışı değil (yasa ve geleneğin tersine) yeni bir şey elde etme, başarıya veya mevcuda karşı çıkma davranışıdır.
- l. Ortak amaçlara yönelen çabalar olduklarına göre, çoklukla, karşıt taraflarda kümeleşmiş kişiler arasında çatışma niteliğini taşır.
- m. Ortak davranışlar, amacın elde edilmesinde etkili olabilecek derecede kuvvetlidir ve çok sayıda kişilerce gösterilir.⁹

II. Dünya Savaşının sona erip Soğuk Savaşın başlaması ile birlikte, *kamuoyu* kavramı oluşan yeni şartlar çerçevesinde demokratik rejimlerin temel dinamiklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'nin dünya siyasetindeki konumuna paralel olarak kamuoyunun hükümetler üzerindeki etkileri önem kazanmaktaydı. Bu bağlamda *kamuoyu* kavramı daha çok Amerikan akademik dünyasında tartışılabilen bir saha oldu ve gelişen teknoloji ve haber ağı sayesinde kısa bir sürede kapsamlı bir şekle büründü. Soğuk Savaşın nihayetlenmesi sonucu ideolojik hâkimiyetin kaybolması ve kitle iletişim araçlarında yaşanan muazzam yenilikler artık kamuoyunun, varlığına ve etkinliğine hiç şüphe bırakmayacak şekilde idrak edilmesini sağlayan süreçler olmuştu.

2.2 Kamuoyunun Oluşumu ve Konumu

Oluşumu itibarıyla değişik etkenleri bünyesinde barındıran kamuoyunu kimin yönlendirdiğine dair yöneltilen sorulara farklı bakış açıları ile yaklaşmak mümkündür. Yorumcular, araştırmacılar, gazeteciler, akademisyenler, medya, kanaat önderleri, sivil toplum kuruluşları, ideoloji, inançlar, sosyal çevre, baskı grupları veyahut da bizzat hükümet liderleri ve

başkanlar. Toplumların kendilerine özgü yapıları dikkate alındığında yukarıda saydığımız unsurların her birinin farklı aşamalarda farklı etkilerinin olduğu aşikârdır. Kamuoyunun gündemini belirleyen dinamiklere etkisi bakımından dikkat çekici unsurlar olan bireylerin tutumları, partiler ve liderler, sivil toplum kuruluşları ve çıkar grupları, kanaat önderleri ve medya, daha önemli roller oynaması açısından önem arz etmektedir.

Kamuoyu, “Demokratik Barış” teorisi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. “Demokratik Barış” teorisine göre kamuoyu, demokrasilerde liderlerin ve yöneticilerin savaşa veya çatışmaya girişmesinin önlenmesi açısından güçlü bir direnç merkezidir.¹⁰ Bu minvalde “Demokratik Barış” teorisinin üç temel tespiti mevcuttur. İlk olarak demokrasilerde vatandaşlar savaşa karşı konumdadırlar. İkinci olarak demokrasilerde siyasetçiler siyasal konumlarını devam ettirebilmek için seçilmiş olmak gerektiğinin farkındadırlar. Ve son olarak ise bu farkındalık, siyasetçilerin kamuoyunun hilaf-ı rızasına savaşa girme riskini alamayacaklarını ve bu açıdan kamuoyunun kısıtlayıcı rolünü vurgulamaktadır.¹¹

Elbette ki karar alma mekanizmasının başında bulunan siyasal iktidarların, kamuoyunun genel görüşü ile ters düşmeyecek ve onların rahatça benimseyip kabul edebilecekleri veyahut onları ikna edebilecek politikalar üretmek sorumluluğu vardır. Ancak kamuoyunun müspet görüşleri yanında çeşitli politikalarda menfi tepkileri görülebilir ve iktidarın politikaları kamuoyu nezdinde itibar görmeyebilir. Buna rağmen, iktidarlar bu tip politikalarda tepkileri göz ardı ederek, seçtikleri politikalarını uygulamaya devam edebilmektedir.¹² Ancak ülkelerin siyasal yapısı da dış politikanın şekillenmesine yön veren unsurlara sahiptir. Nispî temsil ile idare edilen ülkelerde çokpartili sistem genellikle koalisyonlar doğurmaktadır. Hükümet içinde birden çok partinin bulunuşu hükümetlerin, halkın istek ve taleple-

rine ve halkın haletiruhiyelerine hitap edecek tercihleri kullanmasına sebep olmaktadır. Çoğulcu modelde ise genellikle tek parti hükümetleri güçlü bir parlamento çoğunluğu ve sağlam bir siyasal duruşa sahip olabilmektedirler. Ve bu durum kamuoyu tercihleri ve baskısı karşısında nispi temsile nazaran daha güçlü durabilmektedir. Dolayısıyla halkın her istediğini yerine getirmemektedirler.¹³ Günümüzde devletler kendi iç kamuoyları ile ilgiledikleri gibi çıkar avantajını maksimum düzeye çıkarmak istediği herhangi bir yabancı ülkenin kamuoyuyla da ilgilenmektedir. Ayrıca bir yabancı kamuoyunu bir başka ülke üzerinde olumlu veya olumsuz spekülasyon ve politikalarla kendi yanına çekmek için çaba sarf ettiği gözlemlenmektedir.¹⁴

2.3 Dış Politikada Kamuoyunun Konumu

Dış politikanın yapısı gereği sıradan bireyler için kavranması zor bir uzmanlık sahası olduğu hususunda öteden beri hâkim bir kanaat mevcuttur. İşte bu kanaat, devlet sistematığının sürekliliği açısından kamuoyunun dış politikada gerekli olan bilgi ve tecrübeden yoksun olması sebebiyle herhangi bir etki ve yönlendirmenin doğru olmayacağı görüşündedir. Dolayısıyla kendi özgün yapısı içerisinde tamamen elit bir karar alma mekanizması sistematığı benimsenmeye çalışılmaktadır.

“Dış politika yapımı alanında halkın büyük çoğunluğu, fiili veya önemli bir etki uygulamaktan uzak tutulmaktadır. Bunun başlıca sebebi de herhangi bir etkide bulunabilmek için onların ne olup bittiği, ne zaman olup bittiği hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bunlar, dış politika veya devlet yönetme sanatının, devlet sisteminin başlangıcından beri geleneksel olarak yöneticilere ait bir imtiyaz olarak görülmesi, uzmanlık bilgisine sahip olunması gerektiği, bazı durumlarda çok kısa süre içinde karar alınması zorunluluğu ve seçmenlerin dış politika meseleleri hakkında sofis-

tike bir tutum geliştirmek ve sürdürmek için yeterli bilgiye erişememesi”¹⁵ gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır. Kamuoyunun dış politikada ihtiva ettiği anlam Soğuk Savaş’ın sonuna kadar Gabriel Almond ve Walter Lippman’ın betimlediği şekilde algılanagelmıştır.

Almond-Lippman Konsensüsü olarak bilinen bu kavramsal biçim şu üç maddede izah edilmektedir:

- Kamuoyu çok çabuk değişebilir. (Duygusaldır.) Dolayısıyla verimli ve etkili bir dış politika zemini için kifayetsizdir.
- Dış politikada kamuoyunun tutumu sağlam bir bünyeden yoksun ve tutarsızdır.
- Dış politika idaresi üzerinde kamuoyu çok sınırlı bir etkiye sahiptir.¹⁶

Realist görüşe göre “dış politikada halkın önemli bir nüfuza sahip olması, etkili bir diplomasi için elzem olan gizlilik, esneklik ve diğer hususiyetleri ciddi şekilde tehlikeye sokar”.¹⁷ Realist akımın savunucuları dış politika gibi her zaman için rasyonaliteden dem vurulan bir alanda kamuoyunun duygusal yapısının karar aşamasında zafiyetlere yol açacağı görüşündedir.¹⁸ Realist teori, uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı gereği her ülkenin kendi güvenliğini ön planda tutacağı için devletlerarası işbirliğinin çok kısıtlı olacağı vurgusunu ön plana çıkarırken, liberaller ise devletlerarası işbirliğinin birbirleri ile olan münasebetleri ile daha uygun hale getireceğini öngörmektedir.¹⁹ Liberaller, dış politika yapımında demokratik prensipler dahilinde hareket edilmesini, demokratik ülkeleri totaliter olanlardan farklılaştıran bir unsur olarak kabul etmektedirler. Dolayısıyla kamuoyunun dış politika yapım sürecinde katkısını önemsemektedirler.²⁰

Karar alıcıların kamuoyuna nasıl baktıkları önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Kamuoyu, karar alıcılar tarafından iyi bir dış politika için pek mühim olarak görülüyorsa, dış politika yapım sürecinde

ihmal edilebilir. Veyahut da karar alıcılar kamuoyunun herhangi bir dış politika seçeneğine muhalif olmaları hasebiyle önemli sıkıntıların yaşanabileceğini düşünüyorlarsa, kamuoyu faktörünü göz önünde bulundurmaları gerekecektir.²¹ Douglas Foyle, karar alıcıların kamuoyu hakkındaki inançlarını iki düzlemde incelemektedir.

- Normatif İnançlar: Kamuoyunun dış politika tercihlerini etkilemesinin arzu edilebilirliği hakkında bireysel yargı.
- Pratik İnançlar: Dış politikada başarıya ulaşmak için halk desteği gereksiniminin karar alıcılar tarafından değerlendirilmesi.

Böylece elitler içerisinde de kamuoyu hakkında farklı inançlara sahip kişiler bulunduğu, yekpare bir yapıdan söz etmenin zorluğuna işaret etmektedir.²² Örneğin ABD başkanlarından Eisenhower, dış politikada kamuoyu müdahalesinin sınırlı olmasını ve kendi inisiyatifini ile oluşturduğu politikaları desteklemeleri için halkın yönlendirilmesini savunurken, Eisenhower'ın Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, geniş ölçekte geliştirilecek tüm dış politika seçeneklerinde mutlaka Amerikan kamuoyunun rızasının gözetilmesi gerekliliğini vurguluyordu.²³

2.4 Kamuoyunun Dış Politika Üzerindeki Etkisi

Ole R. Holsti, kamuoyunun II. Dünya Savaşından beri algılanageldiği gibi değişken, tutarsız ve etkisiz olduğu iddiasına ciddi bir biçimde eleştirerek, kamuoyunun doğasını, yapısını ve etkisini yeniden bir değerlendirmeye tabi tutar. Ona göre kamuoyu, duygusal hareket etmek bir yana dış politikada oldukça istikrarlı ve tutarlı bir görüşe sahiptir. İkinci olarak kamuoyu sanılanın aksine dış politika hakkındaki tutumları açısından dengeli ve rasyonel görüntüler çizmektedir. Ve nihayet, Vietnam örneğini de vererek aslında kamuoyunun dış politikada çok etkili bir rolü olduğunu savunmaktadır.²⁴

Kamuoyu ve dış politika üzerine çalışan akademisyenler özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kamuoyunun rasyonel ve uzun vadeli stratejik düşün-

me zihniyetine sahip olmaktan uzak olduğu önermesini getiren öncülerinin tam tersi görüşler ortaya koyup, aslında kamuoyu ile dış politika arasında kuvvetli bir bağın bulunduğunu ayrıca kamuoyunun pekâlâ dış politikada etkileyici bir potansiyelinin bulunduğunu ifade etmektedirler.²⁵ Ancak genel olarak liderler ulusal güvenlik ve dış politika gibi konularda karar alırken halkın herhangi bir yönlendirmesinden kaçınırlar.²⁶

Kamuoyunun dış politikada etkin olabilmesi için zaruri olan hususlardan birisi de siyasal sistemin yapısı ve buna bağlı olarak kurumların merkezleşme yoğunluğudur. Güçlü bir bürokratik yapı sayesinde merkezîyetçi sistemlerde kamuoyunun etkileri sınırlı olurken, daha ademimerkezîyetçi ve bürokrasi dışı yapılanmaların etkilerine açık bir sistemde kamuoyu daha aktif ve etkili olabilmektedir.²⁷ Kamuoyunun dış politika alanında tutarlı olabilmesinin koşulları da yine kendi ülkesinin küresel siyasetteki rolü ve konumuna, siyasal sistemin yapısına ve medyanın sahip olduğu potansiyele göre değişiklik göstermektedir.²⁸ Kamuoyunun dış politika açısından diğer önemli bir etkisi de uluslararası müzakerelerde göstermiş olduğu kısıtlayıcı ve engelleyici rolüdür. Müzakere edilen konuda halkın tercihleri ile karar alıcılarının tercihleri arasında bir uyum yoksa kamuoyu, müzakereleri veya uluslararası anlaşmaların onayı gibi konuları engelleyebilecek bir tavır takınabilir.²⁹

Kamuoyunu dış politikada yönlendiren diğer bir faktör ise güvendir. Kendi devletlerinin diğer devletlere duyduğu güven derecesi kamuoyunun dış politikada benimsediği kalıplardan birisidir. Uluslararası güven olarak adlandırılan bu hissiyat, insanların diğer devletlere duyduğu güven nispetinde kendi devletlerinin izlemesi gerektiği tutumu da doğrudan etkilemektedir. Ayrıca güven unsurunun oluşumunda etkili olan medyanın dış politikadaki etki alanlarından birisi de yabancı ülke ve toplumlar hakkında olumlu veya olumsuz oluşturduğu imajlardır.³⁰

2.5 Güç Kullanımı ve Kamuoyu

Karar alıcıların, dış politika geliştirme sürecinde tüm dengeleri gözetmek zorunda oldukları aşikârdır. İster savaş veya kriz dönemlerinde olsun ister sulh zamanlarında olsun bir dış politikanın uluslararası alandaki hassasiyetleri göz önünde bulunduracağı gibi, iç politikada da bunun kabul edilebilirliğini sağlayacak adımların atılması gerekecektir. Zira genelde kendi iç kamuoyunun, özelde bazı liderlerin yaptığı gibi dünya kamuoyunun ikna edilmeye çalışılması, geliştirilen dış politikanın en etkili bir biçimde eyleme geçirilmesine olanak sağlar. Yetersiz bir iç politik destekle verimli dış politikaların eyleme geçirilmesi ise pek olanaklı değildir.³¹ Son dönemlerde kamuoyu özellikle güç kullanımına karşı ciddi bir engelleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nihai karar alıcıların olası bir müdahalenin muhtemel sonuçlarının pozitif yansımalarından herhangi bir şüphe veya özgüven eksikliğine düşebilmesi ihtimalinden dolayı, duyarlı halkın böyle bir dış politikadan karar alıcıyı engelleyebileceği yönünde görüşler mevcuttur.³² Tabii burada askerî müdahalenin kapsamı ve yoğunluğuyla halkın konuya olan eğilimi arasındaki ilişki karar alıcının politika geliştirirken daha ihtiyatlı davranmasına yol açmaktadır. Eğer kamuoyu nezdinde çokça zikredilmeyen veyahut kamuoyunun dikkatini celbetmeyecek müdahaleler söz konusu ise halkın buna karşı pek duyarlı olmadığı görülmektedir. Tabii kamuoyu, konunun medyadaki veya siyasî arenadaki tansiyonuna göre de kendisini yeniden konuşturmaktadır. Tehlike düzeyi düşük olan müdahalelerde ise karar alıcılarının müdahale sonuçları hakkında güvensizlikleri mevcut olmasına rağmen halk duyarlısızca davranıyorsa karar alıcılar genelde güç kullanımını uygun bulurlar.³³ Demokratik ülkelerdeki siyasetçilerin kamuoyuna karşı duyarlılıklarında yaşanabilecek herhangi bir gelişme, büyük bir ihtimalle bir sonraki seçim hesaplarının tezahürü

olarak ortaya çıkacaktır. Genelde alınan savaş kararlarının, yöneticilerin iktidar süresinin ilk dönemlerinde gerçekleşmeleri bu bakımından manidardır.³⁴

3. İsrail Kamuoyunun Yapısı

İsrail nüfusunun son açıklanan verilere göre 7.150.000 civarında bir rakama ulaştığı görülmektedir. Nüfusun %76'sını Yahudiler, %20'sini Araplar ve %4'ünü de diğerleri (İsrail İçişleri Bakanlığı tarafından Yahudiliği henüz tanınmayan Rus göçmenler) oluşturmaktadır.*³⁵ Bu oran dünya Yahudi nüfusunun yaklaşık %40,6'sına denk düşmektedir.³⁶ İsrail nüfusu farklı etnik gruplardan gelen Yahudiler ve dinî açıdan farklılaşan Arap azınlıklardan müteşekkildir. Yahudiler içerisinde Aşkenaz ve Sefarad olmak üzere iki ana etnik kol karşımıza çıkarken, Araplar içerisinde Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Dürziler mevcuttur. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Yahudi nüfusun Filistin topraklarına yönelik göçlerinin artarak devam etmesiyle birlikte, gereken tüm koşulların sağlanması ve Yahudi mevcudiyetinin korunmasına yönelik sosyal, siyasal, ekonomik ve militarist kurumsallaşmaların altyapısı 20. yüzyılın başlarında oluşturulmaya başlanmıştı. İsrail Devleti, 1948'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra devlet içinde birliğin sağlanması ve farklı güç merkezlerinin oluşmaması için zarurî bir hale gelen merkezileşmenin sağlanmasına yönelik büyük çabalar sarfetti. 1950'li ve 1960'lı yıllar elitler tarafından gerçekleştirilen bu merkezileşme politikalarının sürdürülmesiyle geçti. Ancak Yom Kippur Sava-

* Yahudi nüfusun %8'i Haredim (aşırı dinci), %9'u dinci, %39'u gelenekçi ve %44'ü seküler kesimden müteşekkildir. %39'lık Arap nüfusun yapısına bakıldığında ise, %12'si Müslümanlar, %3,5'i Hıristiyanlar, %1,5'i Dürziler ve %0,5'i de diğerlerinden meydana gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/anti-semitism/relisrael06.html> (05.09.2007)

şı (1973)'nın halk nezdinde yarattığı tedirginlik, farklı teşekküllerin ortaya çıkmasına yol açan ilk gelişme olarak algılanmaktadır. Zira bu süreçten sonra sivil inisiyatifin çeşitli kuruluşlar vasıtasıyla sosyal ve siyasal alanda daha fazla rol aldığına rastlamaktayız.³⁷

3.1 Etnik Farklılıklar

Pozitivizmin etkisinde kalan Aşkenaz Yahudileri, İsrail Devleti'nin kuruluşunda etkin olan ve uzunca bir müddet tek başlarına devleti yönetme imkânını elinde bulunduran seküler kesimin çoğunluğunu oluşturmaktadır.³⁸ Ekonomik ve kültürel bakımdan diğer Yahudilere nazaran daha iyi konumda olan Aşkenaziler, Merkezî ve Batı Avrupa'dan gelen -özellikle Almanya ve Avusturya kökenli- Yahudi akademisyen, doktor, hukukçu, müzisyen ve sanatçıların da önemli bir bölümünü oluşturmaktadır ki, bu kesim İsrail'in devletleşme ve kurumsallaşma sürecinde çok önemli katkılar yapmıştır.³⁹ Dinî sadakat açısından daha muhafazakâr olan ve gelenekle bağlarını koparmayan Sefaradlar ise, İsrail'in kuruluş yıllarında ekonomik açıdan Aşkenazilere göre daha düşük seviyedediler. Çoğu Sefarad Yahudisi geçimini işçi olarak veya zanaatkârlıkla uğraşarak sürdürmekteydi.⁴⁰ Günümüzde ise Sefarad Yahudilerinin birçok bakımdan kendilerini toplum içerisinde geliştirdikleri görülmektedir. Yeni nesillerle birlikte ekonomik olarak eskiye oranla daha iyi bir konuma gelen Sefaradlar, sosyal ve siyasal kurumsallaşma zemininde de kayda değer gelişmeler göstermektedirler. Aslında Aşkenaziler ve Sefaradlar birbirlerinden pek hazzetmemektedirler ve bu durum sosyal ve siyasal hayatın tüm dilimlerinde kendisini göstermektedir. İsrail Devleti'nin kuruluş yıllarına müteakip imtiyaz sahibi Aşkenazların, eğitim ve gelir açısından daha zayıf durumda olan Sefaradlara yönelik ayrımcılıkları iki kesim arasındaki temel tartışmaların başında gelmekteydi. Aslında birbirleri haklarındaki bu algılamalar uzun bir süreç içerisinde oluşmuş şartların tezahürüdür ve ol-

dukça net tutumlar içerir. Örneğin dindar Aşkenaz Yahudiler, Sefaradların hazırladıkları yemeklerden veya kestikleri hayvanların etinden yemezler. Sefaradlar ise Aşkenazilerle evlenmeyi ve onlarla bir arada bulunmayı reddetmektedirler.⁴¹ Ayrıca her birinin kendilerine ait ayrı sinagogları vardır.

Ülke nüfusunun %20'lik kesimini oluşturan Arap azınlık ise sınırlı imkânlarıyla yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Arap azınlık toplumdaki konumları itibariyle demokratik bir ülkede olmaması gereken uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bu durum İsrail demokrasisinin de tartışmalı bir konuma sürüklenmesine neden olmaktadır. Bu minvalde Smooha, İsrail demokrasisi için farklı bir tasvirde bulunmaktadır. Smooha, hiçbir ayrıma tahammül göstermeksizin tüm vatandaşlarına eşitlik prensibiyle yaklaşan ve sosyal ve siyasal kurumlarını buna göre düzenleyen liberal demokrasiden ziyade, ortak kanbağı, dil ve kültürü paylaşan bir etnik grubun oluşturduğu bağımsız devletin, tüm kurum ve kuruluşlarını bu etnisitenin çıkar ve faydasına göre düzenleyip mevcut farklı unsurları dışlayıcı ve kendi varlığına bir tehdit olarak gören ve bu unsurlar ile arasında kesin bir ayrımın oluşmasını betimleyen *Etnik Demokrasi*'nin, İsrail demokrasisini izaha kavuşturmakta daha faydalı olacağını düşünmektedir.⁴² Oren Yiftachel ise İsrail siyasî yapısını *etnokrasî* kavramıyla açıklamanın daha uygun düşeceğini kanısındadır. Siyasal, kültürel, ekonomik ve coğrafi imkânları kahir ekseriyetle hâkim bir etnisitenin hizmetine sunan, azınlıkların ve diğer farklı unsurların haklarının korunmadığı, demokratik bir değer olan eşit vatandaşlık ilkesinin göz ardı edildiği ve etnik milliyetçiliğin merkeze alındığı bir yapı olarak açıklamaktadır etnokrasîyi.⁴³ Bu bağlamda, İsrail'in Arap vatandaşlarını dışlayıcı tavrını bir örnekle açıklamak kâfi olacaktır. Lübnan Krizi sürecinde hayatını kaybeden asker ve sivillerin ailelerine Yahudi lobileri tarafından yapılan 300 milyon dolarlık yardımın ölen 23 Yahudi sivilin ve 116 askerin aile-

sine verilir, hayatını kaybeden 18 İsraili Arapın ise görmezden gelinerek ailelerine hiçbir yardımda bulunulmaması bu ayrımcılığın göstergelerinden sadece bir tanesidir.⁴⁴

3.2 Dinsel Tutumlarına Göre Yahudiler ve Siyasal Bölünme

Aşkenaz kökenlilerin çoğunluğunu oluşturduğu sekülerlerin eğitim düzeyleri oldukça yüksektir; ekonomik açıdan daha sağlam bir altyapıya ve kültürel bağlamda hâkim bir konuma sahiptirler. İsrail siyaset dünyasında, Arap azınlığın durumunun iyileştirilmesini ve barış içinde bir arada yaşanması gerektiğini, İsrail'in Filistinlilerle ve diğer Arap komşularıyla barış girişimlerinde bulunmasını ve dış politikada daha yumuşak tavırlar sergilenmesini her zaman için vurgulayan, seküler kesimin tabanını oluşturduğu sol partilerdir. Seküler kesim İsrail'in sosyal ve siyasal alanında dinin konumu üzerine birkaç konuda aşırı dincilerle problemler yaşamaktadır.⁴⁵ Gelenekçiler, tarihsel dinî geleneklere saygı duyulmasına, geleneğin öğretilmesine ve korunmasına büyük önem vermektedir. Yahudi kültürünün bu tarihsel dinî gelenekler çerçevesinde oluştuğu, seküler kesimin tutum ve davranışlarının bu hassasiyetlere zarar verdiği, dolayısıyla Yahudileri ve İsrail Devleti'ni tehdit ettiği görüşünde birleşirler. Yahudi kimliğinin korunması için Yahudi öğretilerinin ve değerlerinin yaşatılmasına ve yeni nesillere aktarılmasına özen göstermektedirler.⁴⁶ Dinci Yahudiler ise Siyonizmin siyasî boyutlarıyla ilgilendikleri kadar dinî bir boyutla da yaklaşmayı tercih etmektedirler. İsrail Devleti'nin vaat edilmiş topraklar (Eretz Israel) inancı ışığında hareket edilmesi ve Yahudiler bu toprakların yegâne hâkimi olduklarından herhangi bir barış için asla bu topraklardan taviz verilmemesi kanaatini taşımaktadırlar. Bununla birlikte dış politikada şahin bir tavır içerisinde olunmasını İsrail Devleti'nin bekası için kaçınılmaz görmektedirler. Aşırı Dinciler ise dinî sadakat açısından Ya-

hudiler içerisinde en aşırı ucu temsil etmektedirler. Yahudi dinî kuralları olan Halaka'ya harfiyen uymaya gayret gösteren Aşırı Dinciler, küçük bir yüzdeye sahip olmalarına rağmen toplum içerisinde istedikleri her şeyi bir şekilde empoze edebilmektedirler. Bunun sebebi ise İşçi ve Likud partilerinin politik çıkmazlardan kurtulmak amacıyla bu kesimin ekonomik, sosyal ve hukukî alandaki isteklerini büyük ölçüde yerine getirmelerinden kaynaklanmaktadır.⁴⁷ Aşırı Dinciler arasında da yekpare bir yapıya rastlamak mümkün değildir. Kendi içlerinde çeşitli gruplar barındırmaktadırlar.⁴⁸

İsrail kamuoyunun değer öncelikleri hiç şüphesiz toplumun, devletin ve siyasî hayatın şekillenmesine yönelik görüşlerini biçimlendirmektedir. Örneğin 1990 yılında, üke kamuoyunun en öncelikli değeri %39 ile İsrail Devleti'nde *Yahudi Çoğunluğu*'nun korunması olarak gösterilirken, ikinci sırayı %35 ile *Barış*, üçüncü sırayı %14 ile *Büyük İsrail* ve son olarak %12 ile *Demokrasi* almaktadır.⁴⁹ *Yahudi Çoğunluk*, İsrail siyasî yelpazesinin hem sağ hem de sol cenahının ortak hassasiyeti olarak karşımıza çıkarken, *Büyük İsrail* genelde sağ ve din eksenli partiler tarafından desteklenmekte, buna mukabil *Barış* ve *Demokrasiye* desteğin en fazla geldiği taraf ise sol kesim olmaktadır.⁵⁰

4. İsrail Kamuoyu ve Dış Politikası

"Yaşadıklarım bana şunu öğretti: Müzakere ederken, aslında iki tarafla müzakere ediyorsunuz. Biri düşman, diğeri kendi halkınız. Bazen kendi halkınızı ikna etmek daha zor oluyor. Çünkü toprak veriyorsunuz, taviz veriyorsunuz ve insanlar bundan hoşlanmıyor."⁵¹ (Şimon Peres)

Dış politika karar alma süreci, her ülkenin kendi özgün koşulları çerçevesinde oluşturulmaktadır. Kurulduğu coğrafya ve yüzleştiği dinamikler açısından İsrail Devleti, tüm dış politika seçeneklerinin güvenlik ve savunma eksenine oturmasını elzem görmek-

tedir. Siyasal sistemde ise bunun yansımalarını İsrail Savunma Gücü'nün sosyal ve siyasal hayat üzerindeki mühim etkileriyle görmekteyiz. İsrail Savunma Gücü sağlam kurumsal yapısı ve sahip olduğu stratejik planlama düzeyindeki alternatifsizliği ile özellikle dış politika karar alma sürecinin en başından itibaren tüm süreçte İsrail siyasî hayatını yönlendirmekte ve neredeyse siyasilere hareket alanı bırakmamaktadır.⁵² Karar alma mekanizması açısından dış politikanın bu kadar askerî eksenler çerçevesinde olmasının temel sebeplerinden bir tanesi de İsrail siyasî yapısının getirdiği çözümsüzlüklere dir. Bugüne kadarki iktidarların tümünün koalisyon hükümetlerinden oluşması, koalisyon hükümetlerinin kapsamlı ve stratejik bir dış politika izlemekten yoksun olmaları ve sivil bürokraside dış politikanın gereksimi olan stratejik planlamayı yapabilecek sahahiyete sahip personelin bulunmayışı gibi faktörler İsrail Savunma Gücü'nün pozisyonunun güçlenmesinde mühim bir rol oynamıştır.⁵³

Herhangi bir ülkede kamuoyunun dış politikaya atfettiği önem derecesi o ülke karar alıcılarının politika yapımında kamuoyunu ne denli hesaba katıp katmayacaklarının işaretlerini vermektedir. İsrail kamuoyu ise nevi şahsına münhasır yapısı gereği sosyal, kültürel, ekonomik, dış politika ve diğer birçok konuda karar alıcıları ve siyasî karar mekanizmasını doğrudan veya dolaylı yoldan etkileyebilmektedir. İsrail'in içinde bulunduğu coğrafyanın doğal bir yansıması olan güvenlik sorunu ve dış etkiler gibi konular günlük yaşamı doğrudan etkileyebilmekte ve oldukça duyarlı olan kamuoyunun karar alıcılar için sürekli göz önünde bulundurulması ve dikkate alınması gereken bir husus olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Yahudi zihni yapısını oluşturan güvensizlik idraki, İsrail dış politikasında da kendisini aşırı şüphecilğe ve dolayısıyla sürekli tehdit algılamasına itmektedir. İsraili Yahudilerin tehdit algılamasında Müslüman devletlerle çevrili bölgede kendisini sürekli güvensiz

hissetmesi, İsrail vatandaşı olan Araplara duyulan aşırı güvensizlik ve son olarak anti-semitizm ve kültürel tehlikelere karşı Diasporadaki Yahudilerin varlıklarının korunması gibi konular önem arz etmektedir.⁵⁴ Bu sebeplerden dolayı İsrail kamuoyu ve basını dış ülke kamuoylarında İsrail hakkında oluşan kanaatler karşısında doğal olarak hassastır. Bu durumun doğal bir yansıması olarak, dış ülkelerdeki herhangi bir İsrail muhalefetini anti-semitist olarak nitelendirme yolu seçilmekle birlikte, ilginçtir ki pek değer atfedilmemeye çalışılmaktadır.⁵⁵

İsrail kamuoyu ve dış politika ilişkisi üzerine yapılan analizler irdelendiğinde, kamuoyunun genelde rasyonel ve tutarlı olduğu gözlemlenmektedir. İsrail kamuoyunun dış politika üzerindeki etkisi ise oldukça yüksektir. Bu etkinin izlerine ise İsrail siyasî yaşamının hemen hemen her döneminde rastlanabilir. 1993'te imzalanan anlaşmayı kabullenemeyen bir aşırı dinci İsrailinin el-Halil Camiinde 29 kişiyi öldürmesi örneği bunlardan bir tanesidir. Ancak etkisi daha çarpıcı olması bakımından önem arz eden olay, 1995'te Rabin ve Arafat tarafından imzalanan anlaşmayı kutsal Yahudi topraklarına ihanet olarak değerlendiren ve Rabin'i Filistinlilere yeni tavizler vermesini engellemek için öldürdüğünü söyleyen, dinî bir üniversite olan Bar Ilan öğrencisi 27 yaşındaki Yigal Amir örneğidir. İsrail kamuoyu, maddî ve manevî maliyeti yüksek başarısızlıklara ve kayıplara asla tahammül göstermemektedir. Yaşanabilecek en ufak menfi sonuç medya ve kamuoyu tarafından oldukça sert bir şekilde eleştirilmektedir. İsrail kamuoyunun siyasî olaylara ve özellikle hayatî derecede önem atfettikleri dış politikaya gösterdiği ilgi ve alaka, içinde bulunduğu özel şartların bir gereği olarak hayli yüksek seviyelerdedir. 1973 yılında yapılan Yom Kippur Savaşında sergilenen başarısızlıktan ötürü Golda Meir hükümetine yönelik protesto gösterileri düzenlenmesi ve bu protestoların dozunun yükselmesi sonucunda Başbakan Golda Meir'in istifa etmek zorunda kalması bu dikkatin

göstergelerinden bir tanesidir. Ayrıca Sabra ve Şatilla katliamları sonrası 400.000 İsrailinin savaşa karşı “Şimdi Barış” gösterilerinde bulunması⁵⁶ ve bunun Hükümetin Lübnan politikalarını direkt etkilemesi bir başka dikkat çekici unsurdur.

Kamuoyu anketlerinin de gösterdiği gibi İsrail kamuoyunun kanaatleri ile İsrail’in dış politika tercihleri arasında mühim paralellikler bulunmaktadır. Örneğin 1979 yılında İsrail’in Mısır’la yaptığı antlaşmayı kamuoyunun %85’i desteklerken, 2000 yılında İsrail’in Lübnan’dan tek taraflı çekilmesini kamuoyunun %74’ü onaylamaktaydı.⁵⁷ Ayrıca I. İntifada’nın başlamasının hemen ardından yapılan bir araştırma, kamuoyunun %72,7’sinin İsrail’in Arap ülkeleriyle savaşmayı önlemek için barış görüşmelerini başlatması gerektiğini ve %63,2’sinin büyük güçlerle birlikte uluslararası barış konferansının oluşturulmasını desteklediğini ortaya koymaktaydı.⁵⁸ Oslo Süreci olarak adlandırılan yıllar arasında (1992–2001) sürdürülen müzakerelerin İsrail toplumunun ana gündem maddesi olduğu bir dönemde İsrail dış politikasının sergileyeceği tutumların şekillenmesinde kritik rol oynayacak olan seçimlere halkın çok yüksek bir oranda katılımı toplumun dış politikaya olan bakış açısını ve dikkatini yansıtmaktadır.⁵⁹

İsrail’deki Arap azınlık da kendi imkânlarının ve çizilen sınırlar dahilinde hükümetler üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Örneğin on iki İsraili Arap vatandaşın, Filistin ayaklanmasına destek verilmesi için düzenlenen gösterilerin bastırılması esnasında polisler tarafından öldürülmelerinin ardından, İsrail vatandaşı Araplar 2001 yılındaki seçim sistemine göre başbakanın belirlenmesi için yapılacak seçimin boykot edilmesi yönünde karar alarak bir şekilde etkin olmaya çalışmaktadırlar.⁶⁰ Bunun bir sonucu olarak, Yahudilerin %74’ü II. İntifada esnasında çeşitli protestolarla Filistinlilere destek vermeyi amaçlayan İsraili Arapların, vatana ihanet ettiklerini düşünmekteydiler.

Sharon hükümetinin planladığı, Gazze ve Batı Şeria’da çekilme planının uygulanmaya konması safhasında yaşananlar da İsrail kamuoyunun tetkikinde ışık tutucudur. Yahudi yerleşimciler vaat edilmiş topraklardan feragat olarak değerlendirdikleri bu girişimin engellenmesi için uzun uğraşlar verdi. Bu tek taraflı geri çekilme planı İsrail siyasetinde ve hükümet içinde de derin ayrılıklara neden oldu.⁶¹ Tahliye işlemleri sırasında özellikle radikal yerleşimcilerin okullara ve sinagoglara sığınarak polis ve askerlere karşı direniş göstermeleri, kendilerini yakma teşebbüsünde bulunmaları ve zorla tahliye edilenlerin gözyaşları içerisindeki görüntüleri dünya medyası gündemini meşgul etmişti.

5. Lübnan Krizi Sürecinde İsrail Kamuoyu

5.1 Kriz Sürecine Kısa Bir Bakış

Krizin başlamasına zemin hazırlayan olay, 12 Temmuz 2006’da Hizbullah militanlarının İsrail’in kuzey sınırından sızarak iki İsrail askerini kaçırmaları ve çıkan çatışmada da sekizini öldürmesi üzerine başladı. İsrail Başbakanı Ehud Olmert, bu olayı savaş eylemi olarak nitelendirdi ve Lübnan hükümetini de bundan sorumlu tuttu.⁶² Hizbullah, İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan mahkûmların serbest bırakılması halinde kaçırdığı iki İsrail askerini serbest bırakacağını açıkladı. Ancak İsrail bu isteği reddetti ve askerlerin derhal salıverilmesini istedi. Hizbullah’ın bu talebi yerine getirmemesinin ardından İsrail, operasyonların devamı yönünde karar aldı. Krizin beşinci gününde Knesset’te bir konuşma yapan Olmert, operasyonların durdurulması için Ehud Goldwasser ve Eldad Regev adlı kaçırılan iki askerin serbest bırakılmasını, tam bir ateşkes olmasını, Lübnan ordusunun tüm Güney Lübnan’a konuşlandırılmasını, bölgeden Hizbullah’ın kovulmasını ve BM’nin 1558 sayılı kararının yerine getirilmesini ön şart olarak ortaya koyuyordu.⁶³ Otuz dört gün süren kriz, 11 Ağustos 2006’da BM Güvenlik Konseyinde

çatışmaların sona erdirilmesi ve bölgeye barış gücü gönderilmesine ilişkin 1701 sayılı kararın oybirliğiyle alınması, 12 Ağustosta Lübnan ve Hizbullah'ın, 13 Ağustosta da İsrail'in ateşkesi kabul etmesi ve 14 Ağustosta da (kararın) uygulanmaya başlanmasıyla nihayete erdi. Kararın Cuma akşamı alınıp Pazartesi uygulanmaya konmasındaki sebep ise İsraililerin Şabat tatilini gerekçe göstermesi idi.⁶⁴

Bu kriz süresince meydana gelen maddî ve manevî yıkımlar ise oldukça trajikti. Binlerce masum insanın ölmesine sebep olmasının yanında bir o kadarının ağır yaralanmasına yol açması, milyar dolarlık maddî hasarlar ve sivillerin yaşam alanlarında yarattığı fizikî tahribat bu trajedinin görünen boyutlarını sergilemekteydi. Kriz süresince İsrail tarafında 18'i Müslüman ve Hıristiyan Arap olmak üzere 41 sivil ve 116 asker, Lübnan tarafında ise 1088 sivil ve 93 asker hayatını kaybetti.⁶⁵ Savaşın maddî boyutları ise her iki taraf için yıkımın bir başka göstergesiydi. Savaşın Lübnan'a olan maliyeti yaklaşık 2,5 milyar doları bulurken, İsrail tarafında ise bu rakam 1,1 milyar dolar olarak ifade edilmekteydi.⁶⁶ Kriz sürecinden kimin daha güçlü çıktığını söylemek, kesin bir ifade ile kazanan taraftan bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak kaçırılan iki İsrail askerinin kurtarılamaması, çok sayıda sivil ve askerî kayıp verilmesi, kesin bir netice alınmadan ateşkesin kabul edilmesi, çatışmanın bu kadar uzun sürmesine rağmen Hizbullah'a ciddi bir darbe indirilememesi, hükümetin ve kabine üyelerinin askerî donanımdan uzak olması gibi konular İsrail'de en çok dile getirilen hususlardan bazılarıydı. Buna mukabil Hizbullah cephesi ise bu krizden tam bir zaferle ayrıldığını vurgulamaktaydı. Yenilmez İsrail ordusunun dize getirildiği ve ateşkese muhtaç bırakıldığı yönünde kanaatler hâkimdi. Yine de kriz sonucunda askerî kaybın yüksek oluşu ve Lübnan'da çok büyük bir ekonomik ve insanî kayba yol açması Hizbullah'ın hanesine olumsuzluk getiren unsurlar

olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁷ Ateşkesin kabul edilmesinden itibaren ise ciddi bir hüsrana yaşandığına dair İsrail'de oluşan hava ve bunun akabinde meydana gelen tartışma ve eleştiriler özellikle Başbakan Ehud Olmert, Savunma Bakanı Amir Peretz ve Genelkurmay Başkanı Dan Halutz üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Kriz sürecinde yaşanan zafiyetleri soruşturmak için komisyonlar kurulması yönünde karar alındı. Ehud Olmert ve Dan Halutz'u Lübnan Savaşıyla ilgili olarak eleştirip istifalarını isteyen tümgeneral Yiftah Ron Tal, 5 Ekim 2006 tarihinde görevinden azledildi.⁶⁸ Kriz sürecinde başarısız performansı ve hisse senetleriyle yaptığı oynamalar sonucu kamuoyu nezdinde yoğun bir eleştiriye maruz kalan Dan Halutz, Winograd Komisyonunun ön raporunu açıklanmasına bir ay kala Ocak 2007'de istifa etti.⁶⁹ İsrail kamuoyunda oldukça ağır eleştirilere tabi tutulan İşçi Partisi lideri ve Savunma Bakanı Amir Peretz ise hem parti liderliğini hem de bakanlık koltuğunu eski başbakanlardan Ehud Barak'a kaptırdı. 30 Ocak 2008'de açıklanan Winograd Komisyonu Nihai Raporu, alınan kararın doğruluğuna dikkat çekerken sürecin başarısızlıklarla dolu bir yönetimle idare edildiğini belirtmekteydi.⁷⁰ Başbakan Olmert ise yapılan tüm istifa çağrılarına rağmen hâlihazırda görevini sürdürmekte ısrarlı görülmektedir.

5.2 İsrail Kamuoyunda Krizin Yansımaları

Taraflar arasında ateşkesin sağlanmasından sonra, ortaya çıkan yeni durum Hizbullah karşısında net bir sonuç sağlayamayan bir İsrail resmetmekteydi. Kuzey sınırında adı konmamış bir belirsizliğin yarattığı güvensizlik hissiyatı hiç şüphesiz İsrail kamuoyunun tepkisinin ana nedenlerindedir. İsrail kamuoyu, Hizbullah'ın iki İsrail askerini kaçırması ve akabinde gerçekleşen İsrail saldırıları sırasında, var olan tehdidin bertaraf edilmesi gerektiğini ve bu yönde yapılması gereken her şeyin meşru sayılacağı kanaatini taşımaktaydı. 31 Temmuz-1 Ağustos

2006 tarihi itibarıyla İsrail kamuoyunun %91'i hava kuvvetlerinin Lübnan'da altyapı yıkımlarına ve sivillerin ölmesine sebep olmasına rağmen haklı olduğunu belirtirken, bu oran Meretz Partisi seçmeninde %53'lere düşmekte ve Meretz seçmeninin %47'si bu saldırıları haksız bulmaktaydı.⁷¹

Tablo 5.1: Hizbullah'a karşı yürütülen saldırıları haklı buluyor musunuz? (%)

	Yediot Ahronot ⁷² 18.07.06	Maariv ⁷³ 21.07.06	Peace Index ⁷⁴ 31.07-01.08 (Arap Azınlık)	Peace Index 31Tem-1Ağu 2006	Yediot Ahronot ⁷⁵ 10.08.06	Dahaf ⁷⁶ 01.03.07
Evet	86	95	93	17	90	56
Hayır	14	4	5	68	10	44
Fikrim Yok	15

Kaynak: www.imra.org.il, www.ynetnews.com, www.tau.ac.il sitelerinden derlenmiştir (12.09.2007). Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

İsraili Arapların %7'si İsrail operasyonlarını sürmesini desteklerken, %71'i derhal ateşkesin sağlanması gerektiğini ve %22'si fikri olmadığını belirtiyordu. Ayrıca İsraili Arapların %79'u hava saldırılarını haksız bulurken, %6'sı haklı bulmakta ve %15'i fikri olmadığını belirtmekteydi.⁷⁷ 21 Temmuz 2006'da, İsrail kamuoyunun %90'ı Hizbullah'a yönelik mücadelenin devam etmesi gerektiğini vurgularken, %8'i müzakerelerin başlaması gerektiğini ifade etmekteydi.⁷⁸ 31 Temmuz'da ise kamuoyunun %79'u operasyonların devamından yana tavır alırken, %16,5'i uluslararası düzeyde müzakerelerin başlaması gerekliliğini vurgulamaktaydı. Ayrıca Yisrael Beiteinu, Torah Judaism ve Meretz partisi seçmeninin bir bölümü hükümetin açık bir hedefinin olmamasını eleştirmekteydi. Araştırmalar incelendiğinde İsrail kamuoyunun çatışmalar devam ederken sürecin sonunda İsrail'in yeni bir zafer kazanacağından emin olduğunu göstermektedir. Ancak ateşkesin kabul edilmesinin ardından bu görüşler-

de ciddi hayal kırıklığının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi sekiz ay gibi kısa bir süre içerisinde, saldırıları haklı bulanların oranlarında bu denli bir dalgalanma yaşanması, hiç şüphesiz İsrail kamuoyunun duruşunda yapısal gücün ne kadar mühim bir unsur olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.2: Sizce savaşı kim kazandı? (%)

	İsrail	Hizbullah	Hiçbiri	Diğer	
Maariv 04.08.06 ⁷⁹	54.8	3.5	37.7	4	
Dahaf 15.08.06 ⁸⁰	30	30	36	4	
Maariv 15.08.06 ⁸¹	18	15	66	--	
INSS, Mart 2007 ⁸²	24	24	51	--	
NSPOP Mart 2007 ⁸³	23	26	51	--	
Maariv ⁸⁴ 16.8.06	Genel	28	24	36	12
	Kadima Seçmeni	35	14	43	8
	Likud Seçmeni	27	32	35	6
	İşçi Partisi Seçmeni	39	12	39	10
	Yisrael Beiteinu Seçmeni	31	25	35	9
	Genel	13	37	39	11
Maariv ⁸⁵ 05.7.07	Kadima Seçmeni	35	14	35	16
	Likud Seçmeni	8	41	34	17
	İşçi Partisi Seçmeni	19	31	44	6
	Yisrael Beiteinu Seçmeni	3	39	40	18

Kaynak: www.imra.org.il, www.ynetnews.com, www.jewishvirtuallibrary.org sitelerinden derlenmiştir (12.9.2007). Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

İsrail kamuoyunun, sürecin sonunda İsrail'in yeni bir zaferle ayrılacağı konusunda büyük bir inanca sahip olduğu görülmektedir. Ateşkesin sonrasında ise genel olarak aslında bu krizin bir galibinin bulunmadığı yönünde kanaatler hâkimdi. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, İsrail'in pozisyonunu za-

fer olarak nitelendirilmesine yönelik kamuoyunun zayıf olan inancı, yaklaşık bir yıl sonra daha da zayıflamış olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidar partisi seçmenlerinin tutumlarında genel olarak değişiklik olmazken, muhalefet partisi seçmeninde zafere olan inanç çok düşük oranlarda destek bulmaktaydı.

5.3 İsrail Kamuoyunun Performans Değerlendirmesi

İsrail kamuoyunun ateşkes sonrası yaşadığı şokun bir başka göstergesi de sorumluluk konumundaki liderler hakkındaki kanaatleridir. Bunda en büyük sorumluluk sahibi konumunda olan Başbakan Olmert'in, kamuoyu nezdinde oldukça kötü bir izlenime sahip olduğu ve prestij kaybına uğradığı görülmektedir. 21 Temmuz 2006 itibariyle İsrail kamuoyunun %78'i Olmert'in performansından memnun olduklarını belirtirken, %20'si zıt görüşler bildirmekteydi.⁸⁶ Ateşkesin kabul edilmesinden hemen sonra, 15 Ağustos 2006 tarihinde, kamuoyunun %47'si Olmert'in ve %14'ü hükümetin performansını iyi olarak değerlendirirken, %51'i Olmert'in ve %84'ü de hükümetin performansını kötü olarak nitelendirmekteydi.⁸⁷ Kriz sürecinde İsrail Devleti'nin eski başarılarına nazaran nispeten zayıflığı ve kamuoyunun bu zafiyete gösterdiği aşırı tepki sonucu Ocak 2007'de kamuoyunun %77'sinin Olmert'ten duyduğu memnuniyetsizlik anketlerde belirmektedir.⁸⁸ Krizin birinci yıldönümünü doldurmasına az bir süre kala yapılan bir başka anket ise, kamuoyunun sadece %15'inin Olmert'in performansından memnun olduğunu belirtirken, %74 aksi yönde görüş bildirmekteydi.⁸⁹ Hizbullah roketlerinin İsrail şehirlerinde kaosa neden olması, halkın sığınaklarda yaşamaya başlaması ve evlerini terk ederek güney bölgelerine gitmek zorunda kalmaları kamuoyunda çok büyük eleştirilere sebep oldu.⁹⁰ Yaşanan süreçten başarısızlıkla çıktığını düşünen İsrail kamuoyunun hedefindeki diğer isimler ise Savunma Bakanı Amir Peretz ve Genelkurmay Başkanı Dan Halutz idi. Halutz'un performansına yönelik eleştirilerin yanında kriz başlamadan hemen önce borsadaki hisse senetlerini satması, kamuoyunun tepkisine neden olan bir başka sebep idi.

Tablo 5.3: Ordunun performansını nasıl buluyorsunuz? (%)

	Yediot Ahronot ⁹¹ 18.07.06	Dahaf ⁹² 28.07.06		Peace Index ⁹³ 31.07-01.08	Maariv ⁹⁴ 16.08.06
		Genel	Yahudiler içinde		
İyi	87	80	90	87	81
Kötü	9	17	8	9	18

Kaynak : www.imra.org.il, www.ynetnews.com, www.tau.ac.il sitelerinden derlenmiştir (12.9.2007) Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

15 Ağustos itibariyle kamuoyunun %47'si Halutz'un performansını beğenirken, %49'u olumsuz görüş bildirmekteydi.⁹⁵ 25 Ağustos'ta ise, Halutz'un kriz sürecinde gösterdiği performansı beğenenlerin oranı %35, beğenmeyenlerin oranı ise %63 olarak belirmektedir.⁹⁶ Buna mukabil İsrail kamuoyunun her ne şekilde olursa olsun kurum olarak orduya olan güveninin krizde gösterilen başarısızlıklara rağmen değişmediği gözlemlenmektedir. Performansı açısından oldukça eleştirilen ve hatta en olumsuz görüşlerin üzerinde toplandığı bir başka isim de Savunma Bakanı Amir Peretz idi. Peretz'in askerî tecrübelerden yoksun olduğu kamuoyunun genel kanaatleri arasındaydı. Kriz sürecinde ve sonrasında gösterdiği performans ise kamuoyu nezdinde hiçbir teveccüh görmemekteydi.

Tablo 5.4: Savunma Bakanının performansını nasıl buluyorsunuz? (%)

	Yediot ⁹⁷ Ahronot 18.07.06	Maariv ⁹⁸ 21.07.06	Dahaf ⁹⁹ 28.07.06	Haaretz ¹⁰⁰ 10.08.06	Dahaf ¹⁰¹ 15.08.06	Maariv ¹⁰² 16.08.06	Dahaf ¹⁰³ 25.08.06	Haaretz ¹⁰⁴ 03.11.06
İyi	72	61	64	37	36	28	20	14

Kaynak : www.imra.org.il, www.ynetnews.com, www.jewishvirtuallibrary.org sitelerinden derlenmiştir (12.9.2007). Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

İsrail kamuoyunun hiç beklenmedik bir biçimde güvenlik problemi ile karşı karşıya kalması ve devletin bu sorunu çözümedeki başarısızlığı ciddi bir psikolojik bunalımın yaşanmasına sebep oldu. Yaşanan tüm bu olumsuzluklarla ilgili devlet soruşturması yapılması önerisi ise İsrail kamuoyu tarafından desteklenmekteydi.

Tablo 5.5: Devlet soruşturmasını destekliyor musunuz? (%)

	Dahaf ¹⁰⁵ 15.08.06	Maariv ¹⁰⁶ 16.08.06	Maagar ¹⁰⁷ 17.08.06	Maagar ¹⁰⁸ 30.08.06
Evet	60	67	67	64
Hayır	28	28	25	18

Kaynak: www.imra.org.il, www.ynetnews.com sitelerinden derlenmiştir (12.9.2007). Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

Bu süreçten kamuoyu nezdinde itibar kazanan nadir isimlerden birisi Rus milyarder Arkady Gyadamak'tır. Hizbullah füzelerinden mağdur olanlara yaptığı cömert yardımlar sayesinde kamuoyunda oldukça saygın bir konuma yükseldi. Bu popülaritesini siyasî platforma taşımayı tasarlayan Gyadamak toplumun değişik kesimlerinden destek sağlamayı başarabilmiş görünmektedir. Zira Sovyetlerden göç etmiş olan Yahudilerin %30'u, Yisrael Beiteinu seçmeninin %40'ı, Kadima seçmeninin %19'u, Likud seçmeninin %8'i ve Shas seçmeninin %13'ü Arkady Gyadamak'ın yeni kuracağı partiye oy verebileceğini ifade ediyorlardı. Böylelikle Gyadamak'ın Knesset'te 14 sandalyeye ulaşabileceği öngörülmekteydi.¹⁰⁹ İsrail'in, arzuladığı hedefleri tamamen gerçekleştiremediğine kanaat getiren kamuoyunun, hemen hemen her kesiminden tepkiler çığ gibi büyümekteydi. Emekli generaller sadece hava saldırısına dayalı bir saldırının yeterli olmayacağı ve Peretz'in yeterli dikkati göstermeden karar vermesinin yanlış olduğu görüşündeydiler ve izlenen yolu yoğun bir biçimde eleştirdiler.¹¹⁰ Rabbi Eliyahu ve Drori gibi muhalif isimler, "İsrail'in, savaş Lübnanlı sivilleri çok fazla

düşünmesi yüzünden kaybettiğini"¹¹¹ iddia etmekte ve bundan da hükümeti sorumlu tutmaktaydılar. Dolayısıyla bu koşulların oluşmasına neden olan sorumluların istifa etmesi kamuoyunun kahir ekseriyetinin görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5.6: Sizce Olmert, Peretz ve Halutz istifa etmeli mi? (%)

	Başbakan Ehud Olmert		Savunma Bakanı Amir Peretz		Genelkurmay Başkanı Dan Halutz	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Dahaf 15.08.06 ¹¹²	41	56	57	41	42	54
Dahaf 25.08.06 ¹¹³	63	29	74	20	54	38
Dahaf 22.09.06 ¹¹⁴	54	39	72	24	55	36
Geocartographia 14.11.06 ¹¹⁵	53	33	59	26	62	21
Maariv 24.11.06 ¹¹⁶	51	42	78	17	-	-
Geocartographia 17.01.07 ¹¹⁷	50.2	42.9	70.9	26	-	-
Dahaf 26.01.07 ¹¹⁸	74	24	84	16	-	-
Maagar 30.04.07 ¹¹⁹	69	15	74	12	-	-
Haaretz 02.05.07 ¹²⁰	68	23	85	9	-	-

Kaynak: www.imra.org.il, www.ynetnews.com, www.haaretz.com sitelerinden derlenmiştir (10.9.2007). Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

Bu tepkilerin ardından daha sonraki süreçte önce Halutz sonra Peretz görevlerini bırakmak zorunda kaldı. Winograd Komisyonu ön raporunun açıklanmasından sonra ise Olmert üzerinde başta Dışişleri

bakanı Livni olmak üzere yoğun bir istifa talebi bulunmaktaydı. Ayrıca krizin sonuçlarından kim sorumlu tutulmalı sorusuna İsrail kamuoyunun %37'si, 2000 başından bu süreye kadar olan liderleri (Barak/Sharon/Mofaz/Yaalon) sorumlu tutarken, %53'ü krizi yöneten liderleri (Olmert/Peretz/Halutz) ve %7'si her iki kesimi birden sorumlu tutmaktaydı.¹²¹ Krizdeki başarısızlıkların sorumlusu olarak kamuoyunun %33'ü Olmert'i, %15'i Halutz'u, %14'ü Peretz'i ve %29'u her üçünü birden işaret etmekteydi.¹²²

5.4 Krizin İsrail Siyasî Hayatında Yarattığı Etki

Likud lideri Netanyahu ise hükümete karşı oldukça öfkeliydi. Netanyahu: "Hiçbir hükümet yaptığımız savaşlara arkasında daha büyük bir destekle girmedim. Ben ve muhalefetteki arkadaşlarım savaş sırasında ve hemen ertesinde hükümete geniş destek verdik. Uluslararası toplumdan, daha da önemlisi alışılmadık şekilde Arap dünyasından destek görüyorduk. Bir hükümet nadiren bir savaşa bu kadar yükümlü bir kredi ile girip bu kadar bariz bir açık vererek çıkmıştır."¹²³ Krizin ve sonuçlarının İsrail kamuoyu için ne anlama geldiğini Efrahim Syne çarpıcı bir biçimde özetlemektedir. Syne: "Burada yıkıma uğrayan morallerimiz oldu. Moralimiz açısından çarpıcı bir zafer elde edemememiz, bir sonraki savaşı kazanıp kazanamayacağımız konusunda şüphelerin oluşmasına yol açtı. Sorun da bu, biz kendimizi hızlı ve ezici zaferlerle şımartmışız. Burada ise hal başkaydı. Tüm hedeflerimize ulaşamadık. Bu da hayal kırıklığı yarattı. Bizim için İsrail Silahlı Kuvvetleri sizin her Pazar izlediğiniz ve her maçını kazanan bir futbol takımı gibi. Bu kez galibiyet olmayınca insanlar da dış kırıklığına uğradı."¹²⁴ Lübnan Krizinin en çok hasar yarattığı kesim ise İsrail solu ve liderleri Amir Peretz idi. Geleneksel olarak barışçıl politikalar izleyen İşçi Partisinin, krizde kendi vizyonuyla yakışmayacak bir biçimde sertlik yanlısı hareket eden liderleri ve aynı zamanda Savunma Bakanı

olan Amir Peretz'in tutumlarından çok rahatsızlık duymaktaydılar.¹²⁵ Genel olarak kamuoyu yoklamalarına bakıldığında, İsrail kamuoyunun bu kriz sürecinde başarısızlıklarıyla öne çıkan liderlerden ötürü partilerine olan desteklerini ciddi bir biçimde azalttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 5.7: İsrail siyasî partileri hakkında kamuoyu yoklamaları. (Sandalye sayısı)

	Kadima	İşçi Partisi	Likud	Şas	Yisrael Britanu	Ulusal Birlik NRP	Gil	Meretz	Yehudit Hatrah	Arap Partileri	Gaydamak
2006 Seçim Sonuçları	29	19	12	12	11	9	7	5	6	10	-
Maariv 16.08.06 ¹²¹	29	15	20	10	12	9	5	5	5	10	-
Dahaf 25.08.06 ¹²²	19	3	23	11	19	8	3	6	6	11	-
Maagar 25.08.06 ¹²³	23	12	20	13	15	12	4	5	6	10	-
Dahaf 22.09.06 ¹²⁴	16	16	27	11	18	7	3	6	6	11	-
Dahaf 13.10.06 ¹²⁵	16	16	24	11	22	5	4	4	5	11	-
Haaretz 03.11.06 ¹²⁶	17	14	28	11	15	9	2	6	7	11	-
Maariv 10.11.06 ¹²⁷	16	15	29	10	14	9	5	6	5	11	---
Yediot Ahronot 22.11.06 ¹²⁸	15	15	20	11	10	9	3	8	6	10	13
Maariv 24.11.06 ¹²⁹	18	12	29	10	14	9	6	7	5	10	-
Haaretz 12.01.07 ¹³⁰	12	18	29	10	14	9	4	6	7	11	-
Maagar 12.02.07 ¹³¹	11	14	27	10	8	10	5	5	6	10	14
Maagar 27.03.07 ¹³²	15	16	32	12	10	10	4	5	6	10	-
Maagar 04.05.07 ¹³³	16	15	33	9	12	9	3	6	6	10	-
Dahaf 15.06.07 ¹³⁴	9	25	27	11	9	8	3	6	6	10	-
Haaretz 08.07.07 ¹³⁵	11	25	31	9	10	7	3	8	6	10	-
Shvakim Panorama ¹³⁶ 26.07.07	7	25	32	10	10	7	3	5	7	10	4

Kaynak: www.imra.org.il, www.ynetnews.com, www.haaretz.com sitelerinden derlenmiştir (09.07.2007 ve 10.9.2007). Detaylı bilgi için dipnotlara bkz.

Bu süreçten en çok zararı gören partiler ise Kadima ve İşçi Partisi olarak belirmektedir. Ancak Peretz'in istifası sonrası İşçi partisinde toparlanma gözükürken, Kadima'nın düşüşü devam etmektedir. Süreçten en kârlı çıkan partiler ise sağ blok ve tabii ki Likud Partisi olarak gözlemlenmektedir. Lübnan Krizinin İsrail kamuoyunda nasıl algılandığını yukarıdaki tablo çok iyi bir biçimde resmetmektedir. Hizbullah'a karşı verilen mücadelede iktidar partisi

Kadima'nın ve onun lideri Olmert'in sergilediği performansı kamuoyunun beğenmediğini açıkça ortaya koymaktadır.

6. Sonuç

Günümüzde sahip olduğu etki potansiyeli ve iktidarları sınırlayıcı fonksiyonu ile kamuoyu, ülkelerin siyasî mekanizmaları içinde mühim bir yer iştiğal etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem merkeze alındığında kendine özgü ve elit bir yapısı olan dış politikada kamuoyunun etkili olup olamayacağı konusunda yapılan tartışmalar göstermiştir ki, kamuoyu kendisini tetikleyici unsurlar ile birlikte karar alma mekanizmalarını etkileyebilme gücüne sahiptir. İsrail kamuoyunu oluşturan unsurlara bakıldığında birbirinden çok farklı yapılar ortaya çıkmaktadır. Hem etnik farklılıkların yarattığı gerilimler hem de dinî hassasiyetlere gösterilen saygı derecesinde yaşanan uyuşmazlıklar kamuoyunun dış politikaya olan yaklaşımlarında da kendisini hissettirmektedir. İsrail'de kamuoyu ve dış politika ilişkisine bakıldığında yukarıda belirttiğimiz kavramsal çerçeveye uygun veya zıt taraflar mevcuttur. İsrail'de seçim barajı %2 olduğu için birçok parti meclise girme imkânı bulmaktadır. Ancak bu durum nispi temsilin sebep olduğu çok partili koalisyonlara zemin oluşturmakta ve kamuoyunun hükümetler üzerinde etki edebilme şansını yükseltmektedir. Yine demokratik rejimlerde kamuoyunun daha barış yanlısı ve iktidarların savaşa meyilli olmaları durumunda onları frenleyecek bir işlevinin olması özelliği İsrail örneğinde incelendiğinde, bunun tam tersi bir durumla karşılaşmaktayız. İsrail kamuoyu doğrudan savaş yanlısı bir tavır sergilemese de girilen savaşlarda kazanılan başarılarla kutsallık atfetmekte ve herhangi bir başarısızlık sonrasında ise hükümetlere yönelik ağır eleştiriler yöneltmektedir. Ayrıca demokratik sistemlerde savaşa girişen liderler genelde iktidar kaybına uğrarken, İsrail örneğinde sa-

vaştta başarısız olan liderler iktidar kaybına uğramaktadırlar ki, Golda Meir bunun en açık örneğidir. Ancak bunun tersi durumlarla da karşılaşılması mümkündür. Lübnan Krizi sonrasında görüldüğü gibi, İsrail kamuoyunun baskısıyla Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı istifa ederken Başbakan Olmert'in istifa etmemesi kamuoyu etkisinin sınırlarını göstermesi bakımından önemlidir. Yukarıda verilmeye çalışılan olaylarda ve Lübnan Krizinde de görüldüğü gibi İsrail kamuoyunun dış politika üzerinde son derece etkili olduğu gözlemlenmektedir. Burada değinilmesi gereken hususların başında İsrail kamuoyunu oluşturan unsurların devletin kuruluşundan önce sosyal, siyasal ve askerî yapıları oluşturduğu, ancak İsrail Devleti'nin kuruluşunun hemen akabinde devletleşme sürecine girildiği için bizzat devlet tarafından sindirilmiş olmalarıdır. İsrail kamuoyunun tekrar aktif hale gelmesinde ve sivil inisiyatiflerin ve kurumların örgütlenmesinde 1973 Yom Kippur Savaşı ve sonuçları önemli bir dönüm noktasıdır. İsrail kamuoyu ve dış politikasında bir diğer önemli husus ise güç kullanımı meselesidir. Lübnan Krizinde de görüldüğü gibi İsrail kamuoyu Yahudi varlığının ve İsrail Devleti'nin geleceği için girişilecek her türlü askerî operasyonu istisnasız meşru görmekte ve desteklemektedir. Ancak bu saldırıların gerçekten gerekli olup olmadığı ancak alınan başarısız sonuçlar sonrasında sorgulanmaktadır, ki 1982 ve 2006 Lübnan örnekleri bunun en güzel timsalidir. Lübnan Krizi, İsrail kamuoyunun dış politikada etkinliğinin ölçülmesi bakımından iyi bir örnek oluşturmaktadır. Krizin başında ve sonrasında kamuoyunun operasyonun meşruluğuna, hükümete ve karar alıcılara, orduya ve performansına yönelik tutumları genel olarak İsrail kamuoyunun dış politikaya yönelik takdirlerinin ipuçlarını vermektedir. Lübnan Krizi bir kez daha göstermiştir ki İsrail kamuoyu güvenlik problemiyle yaşamak istemekte ve böyle bir endişeye mahal vermeyecek şekilde İsrail Devleti'nin var olan tehditleri önceden

ortadan kaldırmasına büyük destek vermektedir. Sonuç olarak yapılan tüm analizler irdelendiğinde görülmektedir ki İsrail kamuoyu dış politikada son derece etkilidir. İsrail dış politikasındaki karar alıcılar için İsrail kamuoyu asla göz ardı edilemeyecek olan bir unsurdur. Bu bağlamda İsrail Devleti hem uluslararası, hem de ikili müzakerelerde mutlaka kamuoyunun kabullenebileceği adımlar atmayı tercih etmektedir.

Dipnotlar

- 1 Çağın Ergin, "Kamuoyu ve Baskı Grupları", Mümtaz'er Türköne (ed.), *Siyaset*, 5. bsk., Lotus Yayınevi, Ankara 2006, s. 320.
- 2 Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, 2. bsk., Bağlam Yayınları, İstanbul 2000, s. 9.
- 3 Bektaş, *a.g.e.*, s. 48-50.
- 4 Ergin, *a.g.e.*, s. 317.
- 5 W. Philips Davison, "Public Opinion", David L. Sills (ed.), *International Encyclopedia at the Social Sciences*, Vol. XIII, The Macmillian Company & The Free Press, 1968 USA, s. 192.
- 6 Nermin Abadan, *Halk Efkari Mefhumu ve Tesir Sahaları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 50-32, Ankara 1956, s. 8.
- 7 Aktaran, William Anthony Hay, "What Is Democracy? Liberal Institutions and Stability in Changing Societies", *Orbis*, L/1 (Winter 2005), s. 143-144. Dönem itibarıyla Türkleri de orta sınıf insanlar olarak tabir eden Mackinnon, İngiltere'yi Osmanlı ile mukayese etmekte ve Osmanlı'da kamuoyunun etkisini göstermeye başladığında despotizmin yıkılacağı öngörüsünde bulunmaktaydı.
- 8 Bektaş, *a.g.e.*, s. 31.
- 9 Floyd H. Allport, "Toward a Science of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly*, 1, (1937), s. 13, aktaran, Duygu Sezer, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s. 9-10.
- 10 Steve Chan, William Safran, "Public Opinion as a Constraint against War: Democracies' Responses to Operation Iraqi Freedom", *Foreign Policy Analysis*, 2 (2006), s. 138.
- 11 Steve Chan, William Safran, *a.g.m.*, s. 139.
- 12 Bektaş, *a.g.e.*, s. 189.
- 13 Sara Binzer Hobolt, Robert Klemmensen, "Responsive Government? Public Opinion and Government Policy Preferences in Britain and Denmark", *Political Studies*, 53 (2005), s. 384-385.
- 14 Ben D. Mor, "Public Diplomacy in Grand Strategy", *Foreign Policy Analysis*, 2 (2006), s. 160-161.
- 15 Graham Evans, Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007, s. 337.
- 16 Ole R. Holsti, "Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mershon Series: Research Programs and Debates", *International Studies Quarterly*, XXXVI/4 (Dec. 1992), s. 442-445.
- 17 Holsti, *a.g.m.*, s. 440.
- 18 Thomas Knetch, M. Stephen Weatherford, "Public Opinion and Foreign Policy: The Stages of Presidential Decision Making", *International Studies Quarterly*, 50 (2006), s.707.
- 19 Thomas Mowle, "Worldviews in Foreign Policy: Realism, Liberalism, and External Conflict", *Political Psychology*, XXIV/3 (2003), s. 561.
- 20 Jan Stuchlik, "Public Opinion and Foreign Policy Discourse in the United Kingdom and France during the Iraq Crises (September 2002-March 2003)", *Perspectives*, 23 (2005), s. 8.
- 21 Douglas C. Foyle, "Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable", *International Studies Quarterly*, XLI/1 (March 1997), s. 144.
- 22 Foyle, *a.g.m.*, s. 145.
- 23 Foyle, *a.g.m.*, s. 150-154.
- 24 Holsti, *a.g.m.*, s. 446-455.
- 25 Thomas Knetch, M. Stephen Weatherford, *a.g.m.*, s. 707.
- 26 Philip J. Powlick, Andrew Z. Katz, "Defining the American Public Opinion/Foreign Policy Nexus", *Mershon International Studies Review*, XLII/1 (May 1998), s. 45.
- 27 Thomas Risse-Kappen, "Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies", *World Politics*, XLIII/4 (July 1991), s. 484.
- 28 Pierangelo Isernia, Zoltan Juhasz, Hans Rattinger, "Foreign Policy and the Rational Public in Comparative Perspective", *The Journal of Conflict Resolution*, XLVI/2 (April 2002), s. 204.
- 29 Peter F. Trumbore, "Public Opinion as a Domestic Constraint in International Negotiations: Two-Level Games in the Anglo-Irish Peace Process", *International Studies Quarterly*, 42 (1998), s.549-550.
- 30 Paul R. Brewer vd., "International Trust and Public Opinion About World Affairs", *American Journal of Political Science*, XLVIII/1 (January 2004), s. 93-95.
- 31 Barbara Farnham, "Impact of the Political Context on Foreign Policy Decision-Making", *Political Psychology*, XXV/3 (2004), s. 445.

- 32 Matthew A. Baum, "How Public Opinion Constrains the Use of Force: The Case of Operation Restore Hope", *Presidential Studies Quarterly*, XXXIV/2 (June 2004), s. 188.
- 33 Baum, a.g.m., s.188-192.
- 34 Steve Chan, William Safran, a.g.m., s. 140.
- 35 http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/newpop.html (05.09.2007)
- 36 <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/jewpop.html> (05.09.2007)
- 37 Guy Ben-Porat, Shlomo Mizrahi, "Political Culture, Alternative Politics and Foreign Policy: The Case of Israel", *Policy Sciences*, 38 (2005), s.182-184.
- 38 İbrahim Mazlum, "İsrail Siyasal Yaşamının Temel Dinamikleri", Fulya Atacan (ed.), *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2004, s. 90, 102.
- 39 Norman Bentwich, "Judaism in Israel", A.J. Arberry (ed.), *Religion in the Middle East*, Vol. I, Cambridge University Press, 1969, s. 69.
- 40 Clieve Jones, Emma C. Murphy, *Israel, Challenges to Identity, Democracy and the State*, Routledge, London 2002, s. 36-37.
- 41 Israel Shahak, Norton Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi*, çev. Mehmet Emin Dağ, Ankara Yayınları, İstanbul 2002, s. 92.
- 42 Sammy Smooha, "The Model of Ethnic Democracy: Israel as a Jewish and Democratic State", *Nation and Nationalism*, VIII/4 (2002), s. 475-503.
- 43 Oren Yiftachel, "Ethnocracy and its Discontent: Minorities, Protest, and the Israeli Polity", *Critical Inquiry*, XXVI/4 (Summer 2000), s. 730.
- 44 James Petras, "Yahudi Lobisi ve İsrail'in Var Olma Miti", (çev.) Hüseyin Ali Uğur, *Anlayış*, sy. 41 (Ekim 2006), s. 68.
- 45 Mazlum, a.g.e., s. 97.
- 46 Zvi Bekerman, Marc Silverman, "Israeli Traditionalists and Liberals: A Social-Constructivist Perspective", *Israel Studies*, IV/2 (Winter 1999), s. 93-95.
- 47 Israel Shahak, Norton Mezvinsky, a.g.e., s. 41.
- 48 Detaylı bilgi için bkz., Mehmet Yılmaz, *Mafdal-Radikal Sağın İsrail Dış Politikasına Etkisi*, Zaman Kitap, İstanbul 2003.
- 49 Michal Shamir, Asher Arian, "Competing Values and Policy Choices: Israeli Public Opinion on Foreign and Security Affairs", *British Journal of Political Science*, XXIV/2 (April 1994), s. 255.
- 50 Michal Shamir, Asher Arian, a.g.m., s. 258.
- 51 Abdülhamit Bilici'nin Şimon Peres ile yaptığı röportaj için bkz, <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haber-no=583161> (02.09.2007)
- 52 Avraham Sela, "Civil Society, the Military, and National Security: The Case of Israel's Security Zone in South Lebanon", *Israel Studies*, XII/1 (Spring 2007), s. 54-55.
- 53 Yoram Peri, "The Political-Military Complex: The IDF's Influence Over Policy Towards the Palestinians Since 1987", *Israel Affairs*, XI/2 (April 2005), s. 330.
- 54 Smooha, a.g.m., s. 486-487.
- 55 Alan Dowty, "Israeli Foreign Policy and The Jewish Question", *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, III/1 (March 1999), s. 8-9.
- 56 Clieve Jones, Emma C. Murphy, a.g.e., s. 107.
- 57 Asher Arian, "Israeli Public Opinion on National Security 2001", Jaffee Center for Strategic Studies, *Memorandum* no. 60 (August 2001), s. 24.
- 58 Asher Arian, Michal Shamir, Raphael Ventura, "Public Opinion and Political Change: Israel and the Intifada", *Comparative Politics*, XXIV/3 (April 1992), s. 320.
- 59 Tamar Hermann, Ephraim Yuchtman-Yaar, "Divided Yet United: Israeli-Jewish Attitudes toward the Oslo Process", *Journal of Peace Research*, XXXIX/5 (September 2002), s. 598.
- 60 Smooha, a.g.m., s. 484.
- 61 Z. Tuba Kor, "Gazze de İşgal Sona Eerken", *Anlayış*, sy. 28 (Eylül 2005), s. 63.
- 62 http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/07/060712_hizbullah-update.shtml. (23.08.2007)
- 63 http://www.knesset.gov.il/docs/eng/olmertspeech2006_eng.htm (25.08.2007)
- 64 BBC'nin hazırladığı "Lübnan'da Sıcak Yaz" belgeselinden aktarılmıştır. Bkz, http://www.bbc.co.uk/turkish/in-depth/story/2007/08/070806_summerwar_lebanon.shtml (23.08.2007)
- 65 Petras, a.g.m., s.68.
- 66 http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/08/060814_lebanon_israel.shtml (01.09.2007)
- 67 Paul Salem, "The Future of Lebanon", *Foreign Affairs*, LXXXV/6 (Nov/Dec 2006), s. 18.
- 68 <http://www.ntvmsnbc.com/news/387098.asp>(04.09.2007)
- 69 <http://www.ntvmsnbc.com/news/397195.asp>(04.09.2007)
- 70 http://www.mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2000_2009/2008/Winograd%20Committee%20submits%20final%20report%2030-Jan-2008 (15.03.2008)
- 71 http://www.spirit.tau.ac.il/xeddexcms008/download.asp?did=peaceindex2006_7_3(12.9.2007)
- 72 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3277594,00.html>
- 73 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30218>
- 74 http://www.spirit.tau.ac.il/xeddexcms008/download.asp?did=peaceindex2006_7_3
- 75 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3289506,00.html>
- 76 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3347970,00.html>

- 77 [http://www.spirit.tau.ac.il/xeddexcms008/download-asp?did=peaceindex2006_7_3](http://www.spirit.tau.ac.il/xeddexcms008/download.asp?did=peaceindex2006_7_3)
- 78 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30218>
- 79 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30466>
- 80 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3291898,00.html>
- 81 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30637>
- 82 <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/ispopal.html>
- 83 <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/golanpo.html>
- 84 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=35129>
- 85 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=35129>
- 86 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30218>
- 87 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3291898,00.html>
- 88 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3347970,00.html>
- 89 <http://www.haaretz.com/hasen/spages/879404.html>
- 90 Hayim Behar, "İsrail Solunun Krizi", Birikim, (Aralık 2006), s. 41.
- 91 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3277594,00.html>
- 92 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30351>
- 93 http://www.spirit.tau.ac.il/xeddexcms008/download.asp?did=peaceindex2006_7_3
- 94 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30637>
- 95 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3291898,00.html>
- 96 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3295576,00.html>
- 97 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3277594,00.html>
- 98 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30218>
- 99 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30351>
- 100 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30578>
- 101 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3291898,00.html>
- 102 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30637>
- 103 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3295576,00.html>
- 104 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31412>
- 105 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3291898,00.html>
- 106 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30637>
- 107 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30651>
- 108 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30797>
- 109 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=33172>
- 110 Behar, a.g.m., s. 41.
- 111 Petras, a.g.m., s. 69.
- 112 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3291898,00.html>
- 113 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3295576,00.html>
- 114 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31033>
- 115 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31585>
- 116 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31720>
- 117 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=32524>
- 118 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=32667>
- 119 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=34085>
- 120 <http://www.haaretz.com/hasen/spages/854675.html>
- 121 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31033>
- 122 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=32667>
- 123 BBC'nin hazırladığı " Lübnan'da Sıcak Yaz " belgeselinden aktarılmıştır. Bkz, http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2007/08/070806_summerwar_lebanon.shtml
- 124 BBC'nin hazırladığı " Lübnan'da Sıcak Yaz " belgeselinden aktarılmıştır. Bkz, http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2007/08/070806_summerwar_lebanon.shtml
- 125 Behar, a.g.m., s. 39.
- 126 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30637>
- 127 <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3295576,00.html>
- 128 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=30738>
- 129 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31033>
- 130 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31230>
- 131 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31412>
- 132 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31524>
- 133 www.ynetnews.com/Ext/Comp/ArticleLayout/CdaArticlePrintPreview/1,2506,L-3331207,00.html
- 134 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=31721>
- 135 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=32421>
- 136 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=33153>
- 137 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=33659>
- 138 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=34144>
- 139 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=34791>
- 140 <http://www.haaretz.com/hasen/spages/879404.html>
- 141 <http://www.imra.org.il/story.php3?id=35424>